



Glas  
Koncila

# Duga vjere

4. susret hrvatskoga duhovnoga  
književnoga stvaralaštva  
»Stjepan Kranjčić«





*Izdavač:*

Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«

*Za izdavača:*

Tanja Baran

*Nakladnik:*

Glas Koncila

*Za nakladnika:*

Stjepan Pogačić

*Uredničko vijeće:*

Tanja Baran, Suzana Knežević, Vladimir Lončarević, Marina Vidović

*Urednik:*

Vladimir Lončarević

*Lektorica:*

Martina Majdak

*Korektorica:*

Tanja Baran

*Naslovница i ilustracije:*

Zlatica Živković

*Grafičko oblikovanje:*

Danijel Lončar

Naklada: 500 primjeraka

*Tisk:* Tiskara Zelina

ISBN: 978-953-241-365-6

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu  
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 824207.

# Duga vjere

4. susret hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva  
»Stjepan Kranjčić«

Križevci, 2012.



Glas Koncila



Križevci  
prosinac, 2012.



# Sadržaj

## Riječ izdavača

Tanja Baran: Križevačko književno zajedništvo u Godini vjere ..... 7

## Nagrađeni autori i radovi ..... 11

## Riječ urednika

Vladimir Lončarević: (Za) književnost i odgovornost ..... 13

## Mudrost križa (Poezija)

Iva Damjanović: Oda radosti .....	21
Vladimir Šuk: Ajngel znad klepsidre .....	23
Pero Pavlović: Vitis vinifera .....	24
Željka Blažević: Anin anđeo .....	25
Ladislava Blaži: Božja ljubaf .....	26
Zdravko Gavran: Molim te i pitam se ujedno .....	27
Božidar Glavina: Božićna .....	30
Đuro Jančić: Je z verom čvršći bil .....	31
Josip Klarić: Imet ćemo svuoj oltarić .....	32
Marija Maretić: Pada mi na pamet .....	33
Antun Matošević: Logos .....	34
Mirjana Mikulec: Staza .....	35
Tomislav Milohanić: Ispovjedni diptih .....	36
Nada Poturiček: Povjerenje .....	37
Vesna Praž Velić: Bože, vrati mi naranče svetog Nikole .....	38
Mateja Raguž: Mudrost križa .....	40
Tomislav Šovagović: Biskup svijetle strane otoka .....	41
Danijela Zagorec: Dodir .....	42
Ivana Zdrilić: Cvijet lopoča .....	43

## **Nježna ljubav (Kratka priča)**

Josip Sanko Rabar: Potpuna katastrofa .....	47
Ivan Boždar: Križ.....	51
Zdenka Maltar: Mater mirabilis.....	55
Danica Bartulović: Ugnijezdila se .....	58
Elvira Katić: Strpljen – spašen .....	63
Ante Matić: Molitva za kišu .....	68
Ljiljana Matković: Miris jorgovana.....	72
Božidar Prosenjak: Čista i nježna ljubav.....	75
Vladimir Šuk: Geolog v Edenu.....	80

## **Hodočašće (Putopis)**

Ladislava Blaži: Moje perve putovanje – gliboke veruovanje .....	87
Sonja Tomić: Svetištu hrvatskog junaštva u pohode .....	91
Tomislav Šovagović: Gospa Srca Zlatne doline .....	95

## **Mrvice s mističnog puta (Esej)**

Ružica Martinović-Vlahović: Bog sadašnjeg trenutka.....	101
Stjepan Tomić: Vjera – religiozna praksa, kulturni sustav ili moć? .....	105
Dubravka Rovičanac: Volja Božja .....	110

## **Znan, ča me udržalo (Monodrama)**

Josip Ergović: Virtualni moralitet .....	117
Denis Kožljan: Znan, ča me udržalo.....	126
Mirko Ivanjek: Tomina posljednja večera .....	131

## **Bilješke o autorima .....** 139

## **Bilješke o članovima Stručnoga ocjenjivačkog suda.....** 149

## **Sudionici (autori)** 4. susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«..... 153

# Riječ izdavača

## Križevačko književno zajedništvo u Godini vjere

Susret hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« u Križevcima pomalo postaje tradicija.

Godine 2012. natječaj je, uoči Godine vjere, raspisan četvrti put, bio je otvoren od 15. svibnja do 15. kolovoza. Autori su se književno-umjetnički mogli predstaviti u kratkim književnim vrstama: poeziji, kratkoj priči, putopisu, eseju i monodrami. U poticajnom je smislu bilo preporučeno da radovi budu posvećeni vjeri, što nije bio uvjet. Na prva tri natječaja (2009., 2010. i 2011.) u svakom su žanru autori mogli poslati do tri rada. No, kako se iz godine u godinu na natječaj javljalo sve više autora, ove je godine organizacijski odbor odlučio da autori na natječaj mogu poslati jedan rad u svakom žanru, sa željom poticanja kvalitete, a ne kvantitete književnih radova. Nakon svetkovine Velike Gospe u Križevcima je izbrojeno 96 pjesama, 62 kratke priče, 18 putopisa, 19 eseja, 10 monodrama, tj. 205 radova prispjelih od 135 autora. Od toga broja 83 autora već je sudjelovalo na ranijim natječajima, a javila su se i 52 nova autora. Radove je poslalo i osmero autora Hrvata koji žive izvan Hrvatske, u Švicarskoj, Njemačkoj te Bosni i Hercegovini.

Nakon što je stručni ocjenjivački sud (dr. sc. Vladimir Lončarević, predsjednik, mr. sc. Božidar Petrač i vlč. Drago Bosnar) pročitao radeve bez znanja o imenima autora, odlučio je da će u zborniku »Duga vjere« biti objavljeno 37 radova od 34 autora, i to: 19 pjesama, 9 priča, 3 putopisa, 3 eseja i 3 monodrame. Povjerenstvo je odlučilo koji će radevi na završnoj svečanosti u Križevcima, u subotu 1. prosinca 2012., uoči 94. godišnjice rođenja križevačkoga župnika na glasu svetosti Stjepana Kranjčića, biti javno izvedeni, a kojih će 15 radova (po tri u svakom žanru) biti nagrađeno.

Time se 4. »Književni Kranjčić« privodi kraju. Ostat će plodovi vjere i duhovnosti u književnim dušama svih onih koji su djeliće svojih umjetničkih nutrina odlučili predati javnosti kroz natječaj, ali i manji odbljesak tih osobnosti uobličenih u prigodni zbornik. Ostat će, dakle, svojevrsna sinteza kršćanske, katoličke književne stvarnosti u Hrvatskoj 2012. Premašlo poticaja za oblikovanje suvremene kršćanske književne riječi u Lijepoj Našoj, i kroz natječaje i kroz objave u relevantnim književnim i vjerskim tiskovinama, domaćine će tjerati prema naprijed, prema malom jubileju, prema 5. »Književnom Kranjčiću«. Uz sve teškoće volontarijata, entuzijazma i sebedarja u opsežnim poslovima oko natječaja i organizacije završne svečanosti u Križevcima zasad ne nedostaje. Nedostaje pak ponajprije kvalitetna institucionalna, a onda i materijalna potpora relevantnih subjekata, što nosi stalnu neizvjesnost u organizaciji natječaja i književnoga susreta.

Svejedno su u Križevcima ove 2012. godine prikupljene snage za organizaciju 1. susreta hrvatskoga dječjega duhovnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«, »Dječjega Kranjčića«, kako je od milja prozvan. Udrugi za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić« u toj se misiji pridružila križevačka Osnovna škola Ljudevita Modeca koja je postala predvodnikom natječaja (koji je bio otvoren od 15. listopada do 15. prosinca 2011.) i završnoga susreta (održanog 28. travnja 2012.). Na 1. »Dječji Kranjčić« javilo se čak 328 učenika iz 92 hrvatske osnovne škole te 46 učenika koji su se na natječaj javili samostalno. Poslali su 332 književna (poezija, proza, igrokaz) te 256 likovnih radova. Učenici su nagrađeni po žanrovima, dio književnih radova javno je izведен, otvorena je i izložba likovnih radova »Obitelj na okupu«, a sinteza najboljega što je stvoreno u literarnosti i likovnosti ukoričena je u zborniku »Odrasla jutra«. Svima je odmah nakon natječaja i završnoga susreta postalo jasno koliko je i s književnog i s likovnog i s vjerskog aspekta važno to što se dogodio »Dječji Kranjčić«. Mnogi su ga odmah prozvali »Katoličkim Lidranom«. Ostaje činjenica da je »Književni Kranjčić« za odrasle u svojoj četvrtoj godini postojanja dobio »mlađega brata«.

I »Dječji Kranjčić«, srećom, ide dalje. Upravo je u tijeku natječaj za 2. susret hrvatskoga dječjega duhovnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« (otvoren je od 15. listopada do 15. prosinca 2012.), tematski je također posvećen Godini vjere, a završni će susret biti održan u Križevcima 27. travnja 2013.

Raspoloženi za opće dobro protkano književnim vjerničkim sadržajima zahvaljujemo svima koji su pomogli u realizaciji Susreta, križevačkim

župama i župnicima kao pokroviteljima, pokroviteljima nagrada: Galeriji hrvatske sakralne umjetnosti »Laudato«, »Glasu Koncila« (koji je već tradicionalno nakladnik zbornika), »Veritasu – Glasniku sv. Antuna Pado-vanskog«, »Kršćanskoj sadašnjosti« i Hrvatskoj dominikanskoj provinciji, zatim Gradu Križevcima, Koprivničko-križevačkoj županiji, »Radnici d.d.«, »KTC-u d.d.« i Veterinarskoj stanici Križevci. Nadamo se i već se sada radujemo proslavi malog jubileja 7. prosinca 2013. na 5. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« u Križevcima!

*Dr. sc. Tanja Baran*

*predsjednica*

*Udruge za promicanje znamenitih Križevčana*

*»Dr. Stjepan Kranjčić«*



# Nagrađeni autori i radovi

na 4. susretu hrvatskoga duhovnoga  
književnoga stvaralaštva  
»Stjepan Kranjčić« 2012.

## **POEZIJA** (*Pokrovitelj: Galerija hrvatske sakralne umjetnosti* *»Laudato«*)

1. nagrada – **Iva Damjanović** (Sesvete): **Oda radosti**
2. nagrada – **Vladimir Šuk** (Oroslavje): **Ajngel znad klepsidre**
3. nagrada – **Pero Pavlović** (Neum, Bosna i Hercegovina):  
**Vitis vinifera**

## **KRATKA PRIČA** (*Pokrovitelj: »Glas Koncila«*)

1. nagrada – **Josip Sanko Rabar** (Zagreb): **Potpuna katastrofa**
2. nagrada – **Ivan Boždar** (Zagreb): **Križ**
3. nagrada – **Zdenka Maltar** (Novi Marof): **Mater mirabilis**

## **PUTOPIS** (*Pokrovitelj: »Veritas - Glasnik sv. Antuna Padovanskoga«*)

1. nagrada – **Ladislava Blaži** (Varaždin):  
**Moje perve putovanje – gliboke veruovanje**
2. nagrada – **Sonja Tomic** (Zagreb):  
**Svetištu hrvatskog junaštva u pohode**
3. nagrada – **Tomislav Šovagović** (Zagreb):  
**Gospa Srca Zlatne doline**

**ESEJ** (*Pokrovitelj: »Kršćanska sadašnjost«*)

1. nagrada – **Ružica Martinović-Vlahović** (Slavonski Brod):  
**Bog sadašnjeg trenutka**
2. nagrada – **Stjepan Tomić** (Zagreb):  
**Vjera – religiozna praksa, kulturni sustav ili moć?**
3. nagrada – **Dubravka Rovičanac** (Zagreb): **Volja Božja**

**MONODRAMA** (*Pokrovitelj: Hrvatska dominikanska provincija*)

1. nagrada – **Josip Ergović** (Bern, Švicarska): **Virtualni moralitet**
2. nagrada – **Denis Kožljan** (Pula): **Znan, ča me udržalo**
3. nagrada – **Mirko Ivanjek** (Prigorje Brdovečko):  
**Tomina posljednja večera**

# Riječ urednika

(Za) književnost i odgovornost

Dvadeseto stoljeće bilo je za hrvatsku kulturu u mnogim vidicima doba njezina procvata i ubrzanog tematsko-stilskog usklađivanja s europskim kulturnim razvojem, no s druge strane, nažalost, i razdoblje njezina kljaštenja i sakaćenja. Sve donedavno mnogi ljudi i događaji bili su neopravданo negativno etiketirani ili prešućeni, bez prava na postojanje među vrednotama nacionalnog kulturnog pamćenja.

Posebno je to nakon II. svjetskog rata pogodilo kršćansku kulturu, koja je zbog komunističkom ideologijom nadahnuta aktivnog potiskivanja ili zanemarivanja bila u dubokoj recepcijskoj sjeni.

Među brojnim je velikanima čije značenje tek treba biti u punoj mjeri osvijetljeno i valorizirano i Mate Ujević (1901. – 1967.), čovjek izvanrednih zasluga za hrvatsku kulturu, poglavito na području leksikografije i enciklopedistike – prije i tijekom II. svjetskog rata radom na *Hrvatskoj enciklopediji* i u Hrvatskom izdavalackom bibliografskom zavodu (preteći današnjega Leksikografskog zavoda), a nakon rata u »JLZ« - u u izradi *Pomorske enciklopedije* i čuvene *Bibliografije radova*. Stoga je, kako bi se bar djelomice osvijetlilo njegovo veliko djelo, ove godine, uz 110. obljetnicu rođenja i 45. obljetnicu smrti, u Zagrebu održan dvodnevni znanstveni skup te je ujedno predstavljena knjiga izabralih Ujevićevih radova *Katolički idealizam i društveni angažman*, što ju je priredio mr. sc. Božidar Petrač, a tiskao Glas Koncila u uglednoj ediciji »Hrvatska katolička baština XX. stoljeća«.

Izrastao, kao i drugi velikani hrvatske enciklopedistike i leksikografije (Pavao Tijan, Krunic Krstić, Ivo Horvat) iz Hrvatskog katoličkog pokreta, Ujević je prije toga angažmana dvadesetih i tridesetih godina prošloga stoljeća brojne tekstove posvetio pitanju o naravi, smislu i ciljevima umjetničkog stvaranja, posebice književnoga, dajući već u mладим danima

zrele tekstove o spomenutim temama. U tome smislu posebno je značajan i važan tekst »Dajte nam zemљu našu i ljude naše«, s podnaslovom »K problemu naše književnosti«, koji se naslovom i sadržajem može držati tekstom programskoga značenja. Napisan je i objavljen početkom 1925., kada je Ujević bio urednik *Luči*, središnjeg idejno-organizacijskog organa katoličkog pokreta, glasila koje je, uz ostalo, mladu katoličku inteligenciju odgajalo za kulturni rad te bilo poligon njezine idejno-literarne profilacije. S iskustvom uredničkog i spisateljskog rada već u gimnazijskoj dobi u *Studiju i Renesansi*, svjetonazorski oblikovan u katoličkom duhu, Ujević u tom tekstu u temeljnim crtama oblikuje svoju djelatnosnu »filozofiju« na javnome polju, prema kojoj katolik književnik postaje »književnik-borac« za katoličke ideale i vrijednosti - katolički književnik. »*Dva su razloga koja od katolika književnika (umjetnika) zahtijevaju da bude književnik borac. Prvi, gore istaknut, socijalna misija književnosti i spoznaja dužnosti prema društvu. Za katolike je imperativ socijalne dužnosti takav da moramo biti na jasnu: individualne potrebe i željice moraju se izgubiti pred potrebama i zahtjevima kolektivnosti. Nije samo pojedinac sin Božji, nego smo svi skupa djeca Božja. (...) Drugi, sporedniji, ali bitan jeste činjenica da umjetničko djelo u kome nema borbe za ideju znači vrlo malo ili skoro ništa.*« Stoga naglašava: književnost »mora biti sinteza našeg čovjeka i putokaz njegova duševnog razvoja. Mora biti aktualna. Njezin je ideal u idejama za koje se bori umjetnik, a te su za nas kao katolike društvo uređeno prema božjim zakonima, snaga i kultura našeg hrvatskog naroda«. U skladu s tim zaključuje: »*Dok god naša umjetnost ne bude nacionalna i socijalna, prema tome kršćanska, ne će vršiti onu misiju, koju bi morala vršiti. Zato, narodni kakvi jesmo, moramo težiti za književnošću, koja će biti u skladu sa kršćanskim moralom i koja će dati naše ljudi i naše krajeve.*«

Zrela misao za dvadesetčetverogodišnjaka, koji *književnost vidi kao sredstvo preporoda hrvatskoga društva na kršćanskim temeljima*, kako u socijalnom, tako i moralnom pogledu, tražeći od nje da bude autentičan izraz narodnih potreba i narodne duše. No već tada je mladi Ujević bio ne samo uman, nego i praktičan čovjek, s velikim smisлом za stvarnost i ostvarivost. Znao je da ideali, koliko god bili visoki i svijetli, nisu ostvarivi bez praktičnih pretpostavki, prije svega organizacijske i materijalne podrške koju književnost treba imati za svoj razvoj. Stoga u spomenutu članku izlaže kritici »*nehaj prema katoličkoj književnosti*«, i to baš onih među članovima Crkve koji bi trebali najviše pridonositi njezinu razvoju.

Vrijedi ovom prigodom podsjetiti na još jedan njegov tekst - »Riječ o književnosti«, u *Luči* u godištu 1926/27. U njemu, polazeći od pitanja razvoja književnoga ukusa kod književnika i publike i širenja katoličkog štiva među katoličkom publikom, ponovno iznosi tezu da je »*pitanje umjetničkih djela par excellence socijalno i moralno-etičko pitanje. S toga gledišta sva ona djela, koja ruše osnove društva, podgrizu moral, kvaraju ukus* (moguća je naime, misli on jaka umjetnička ekspresija bez ukusa, pa tu kao primjer navodi Krležu! – prim. V. L.), *nemaju raison d'être, pa bila ta djela po umjetničkoj jakosti ne znam kako velika i zamašna. Moralni poredak i etičko pravilno pojimanje vrijede neizmjerno više od trenutačnog umjetničkog uživanja.*« Zadaća je stoga umjetnika da »*čovječanstvu daju jake i snažne misli, da ga vode moralnom boljishku, da smjelo idu prema istini i da mu odgajaju ukus.*« No moralni vidik ličnosti, smatra, bio je do sada u mnogih umjetnika ozbiljno ugrožen načinom života i okolinom u kojoj su živjeli i stvarali. Zadaća je stoga, smatra, Katoličke crkve, odnosno Hrvatskoga katoličkog pokreta, koji ovdje uvodi u raspravu, »*da stvori sredinu u kojoj će inteligentni čovjek moći sačuvati svoju moralnu svijest i savjest*«.

Premda objavljeni prije više od osamdeset godina, ovi su tekstovi i danas na poseban način aktualni. Ne misle dakako svi tako, ali za sve one koje okuplja ovaj natječaj ima mjesta u takvu viđenju stvari. Svjedoci smo naime po mnogo čemu odbojnog odnosa prema katolički, odnosno kršćanski impostiranoj književnosti u suvremenoj javnosti, koju se od nadležnih društvenih ustanova većinom izolira i ignorira. Te činjenice valja mijenjati upornim organiziranim radom na kulturnom polju, prije svega djelovanjem samih umjetnika, književnika katolika. I u tome vidimo jednu od prvotnih uloga »Kranjčića«. No uspjeh će biti neizvjestan oslonimo li se samo na upornost i domete pojedinaca. Potrebno je da u to više budu uključene katoličke organizacije, ali i sama Crkva na svim razinama njezina hijerarhijskog uređenja, vokacijom same činjenice da je ona bez premca struktura, odnosno ustanova bitno obilježena kulturom. Stoga su ovi Ujevićevi tekstovi itekako aktualni u smislu odnosa između Crkve i kulture i podrške koju crkvene strukture mogu dati razvoju kulture, ne samo one kulture koja se izravno veže uz njezine službe i pastoral, nego i one kulture koje katolici umjetnici, dakle i književnici, po naravi vlastita talenta i zvanja - ex privata diligentia - promiču u pluralnosti suvremenog društva.

A koliko je to važno, možemo se podsjetiti riječima blaženog pape Ivana Pavla II., koji je u svojem *Pismu umjetnicima* iz g. 1999. istaknuo da, kako »*bi prenosila poruku koja joj je povjerena od Krista, Crkva tre-*

*ba umjetnost. Ona treba, zapravo, učiniti shvatljivim, štoviše - koliko je to moguće - očaravajućim svijet duha, nevidljivoga Boga. (...) Uistinu, religiozni subjekt je subjekt kojim se najviše bave umjetnici bilo kojega razdoblja. Crkva je«, naglasio je Papa, »uvijek zazivala njihove kreativne sposobnosti za tumačenje evanđeoske poruke i njezine konkretnе primjene u životu kršćanske zajednice. Ta je suradnja bila vrelom uzajamnoga duhovnog obogaćenja.«*

I nama Hrvatima Blaženik je o značenju kulture poticajno govorio prigodom svojega drugog pastoralnog posjeta Hrvatskoj u prilici susreta s predstavnicima kulture na susretu u Apostolskoj nuncijaturi u Zagrebu 3. listopada 1998., uz ostalo naglasivši: »Krstićaninova je, naime, zadaća unositi svjetlo Evanđelja u različite stvarnosti društvenoga života, uključujući dakle i svijet kulture. Kršćanstvo je tijekom minulih stoljeća uistinu dalo važan doprinos stvaranju kulturne baštine vašega naroda. Sada pak na pragu trećega tisućljeća ne mogu nedostajati nove žive snage koje će dati obnovljeni zamah promaknuću i razvoju kulturne baštine hrvatske nacije, u potpunoj vjernosti njezinim kršćanskim korijenima.«

Sve ove riječi na poseban način odjekuju sada, u Godini vjere, koja je svečano proglašena 11. listopada ove godine. Važna je zadaća svakome kršćaninu obnova vlastite vjere u zajedničkoj vjeri Crkve, no ne manja zadaća bit će i obnova vjere u pluralnim demokratskim društvima današnjice. A ta obnova može se osloniti prije svega na ponizan stav onih koji vjeruju da kultura jest i treba biti u službi Evanđelja. Nije to nipošto ponižavajuće. Naprotiv, kultura ne može imati veće uloge nego biti u službi ne bilo kakve, nego Radosne Vijesti.

Dat ćemo tomu u prilog samo jedan znakovit moment. Ove godine izašlo je i predstavljeno ponovljeno izdanje pjesničke zbirke *Missa poetica* Branka Klarića, prve zbirke jednoga od najboljih hrvatskih pjesnika uoči i tijekom II. svjetskoga rata, tragično stradalog u danima svibnja 1945. Nakon što je prvo izdanje te zbirke izašlo godine 1936., Klarić je primio pismo od svoga učitelja fra Stanka Petrova, također pjesnika, koji mu je napisao: »Branko! Jutros sam kod sv. Mise molio Tvoju Missam poeti-cam.« Može li ijedan pjesnik više poželjeti!? Da poezija služi liturgiji, nije neobično ni ponižavajuće za pjesništvo – ta i sama liturgija jest pjesništvo u najdubljem smislu riječi. Stoga je ponovno izdana Klarićeva *Missae* dobrodošao primjer da nas podsjeti ne što poezija odnosno svekolika književnost jedino treba biti nego što u svojim najdubljim značajkama i ciljevima može i smije biti – službenica Božje Riječi.

Zbog svega toga skrb Crkve za kulturu odnosno književnost od velikog je značenja, posebice i u smislu Ujevićevih riječi o stvaranju sredine u kojoj će čovjek moći sačuvati svoju svijest i savjest da bi se kao umjetnik katolik mogao kulturno dati svome narodu i svojoj Crkvi. Ovaj natječaj, koji nosi ime duhovnoga velikana Stjepana Kranjčića, ima, uz ostale i tu svrhu, podsjećajući i društvo, ali i Crkvu - sve koji jesmo Crkva i koji s njome osjećamo - na velebnu zadaću evangelizacije kulture i evangelizaciju kulturom i na potrebu da se zauzmemu u stvaranju pretpostavki koje će to omogućiti.

Ove godine pisci sudionici ovoga natječaja pokušali su svoje teme stoga uskladiti s naravi i ciljevima Godine vjere. Vjera je bila poticajni motiv natječaja, pa je ovaj zbornik i ponio naslov *Duga vjere*. Njime se svakako željelo sugerirati raznobojnost doživljaja, osjećaja i misli vjere izraženih umjetničkom riječi.

Ocenjivački sud, koji su činili književnici vlč. Drago Bosnar, mr. sc. Božidar Petrač te potpisnik ovih redaka, imao je obvezu, uvijek pomalo nezahvalnu, odabratи ponajbolje radove, ne znajući, razumije se, o čijim je radovima riječ. Književna je prosudba dakako subjektivna, u ovom slučaju trostruko, pritom i kompromisna. No u najvećem dijelu izbora članovi suda bili su posve uskladeni. Vođeni dobrom voljom, odabrali su radove za objavu te naposljetku iz svakoga žanra prva tri rada koji se nagrađuju. Drago nam je što i ove godine nagrađujemo radove napisane na svim našim književnim jezicima.

Natječaj je i ove godine pokazao da književnost kršćanskoga nadahnuća, iako u medijskoj javnosti još odgurnuta, ne prvi put, na rub književnih tijekova, pokazuje veliku životnost, svježinu, inovativnost, raznovrsnost... Kloneći se preuzetnih zaključaka, valja ustvrditi i da je natječaj u znatnoj mjeri ispunio svoju svrhu umjetničkim dometom onih radova koje smo prosudili ponajboljima. Svakako, natječaj je ponovno pokazao da književnost kršćanskoga nadahnuća ima i poetskoga daha i duha, da je motivski spektar širok, ali i da tematski može biti koncentrirana, da ima potencijal u svim formama i da pobuđuje stvaralačke energije, pridonoseći obnovi kršćanske duhovnosti u cjelini naše književnosti.

Zbog svega toga »Kranjčić« kao znak mogućnosti duhovne preobrazbe naše književnosti ima budućnost. Poglavito bude li, uz entuzijazam mnogih, za nj sluha unutar onih ustanova koje su u društvu i Crkvi mjerodavne čuti i poduprijeti ovu književnu riječ.

*Dr. sc. Vladimir Lončarević  
predsjednik Stručnoga ocjenjivačkog suda*



# Mudrost križa

POEZIJA



## Oda radosti

Bože, duhom, očima svoje sreće prikloni se  
Ne ostavljam me samu  
Slijedim te putem mira i radosti  
Obgrni dušu ovu rasplamsalom luči srca svoga  
Podari mi vječnost čistine raja  
Izbavi me kroz život ovaj svjetlošću svojom  
Žaštiti ljubavlju neumornom da budem te dostoјna  
hostijom lire svog osmijeha čuvaj od svih zala  
prizivam te, Bože,  
milosrđem umilnim nauči me mudrosti zahvale  
ne dopusti mi skrenuti s tvoga puta nikada, trebam tvoj šapat ljubavi  
u noćima teškim bezizlaznim kad duša je sama  
vapajem nesnosne želje zovem te  
priđi, poljubi me, privij na svoje grudi  
vrati me u ulicu svoju razumijevanja i spokoja  
prostrla sam podno tebe srce nade  
rezniran spasenje iščekujući sunca sjaj  
nadu novorođenu iskonsku, nevinu  
naukom vjere izdigni me nebu  
Galilejom obraćenja pomozi mi  
Budi moja izistinska parabola svjetlosti  
Kad navru dani samoće i očaja  
Resama sreće snoviđenja bdij nada mnom  
Veličanstvenom svemoći ljubljene ruke tvoje  
Ponizno molitvom i mislima ljubim te  
Beskrajem neba čuvaj me  
Bazilikom štita ljubavi svoje  
Oslobodi me krivudanja i kolebanja  
Srce mi je gladno, budi moj anđeo čuvar  
kroz otajstva neznanih puteva

bezgraničnim obrisom okrjepe opij mi nutrinu milim zvucima sonate  
Protkaj strune pjevom radosti  
Pjesmom me okiti tiho, zanijemit će duša ova  
Odom radosti

Vladimir Šuk

Oroslavje

## Ajngel znad klepsidre

Klepsidre vodotekuče i peskotekuče  
rajbale su zemalske cajte,  
jemput zimogrozeče, negda tak vruče,  
praznile su živlenjske ove lajte.

Ze starim sme japom tiele čez trsje kotrižili,  
čez brazde se zasopili, glibuoke dihali čez trnace,  
naviek se pri Jezušu na križanju prekrižili,  
a hvečer z bobicu »puntali« nebeske svece.

Senjali sme po bielam svietu rajzati,  
čez cifraste firtle se motati,  
eli, dojdu jemput oni cajti,  
bieli ajngeli z tamburami ober bajti,  
gda vu črnoj zemli trieba spati,  
f črnoj zemli zmučene tiele počivati.

Tak bu, jer po klepsidre naviek je bile,  
po duobniku gda zabambaju na kapiele batí,  
gda ajngeli nas pelaju v Abrahamove krile,  
i vu nebesa trieba znati iti.

Tak ajngel z cajta na cajt zaprše znad bajte,  
klepsidre vodotekuče i peskotekuče,  
zrajbale su zemalske cajte.

Kaj moreš nek dušu v nebe rad poslati,  
da med svetim bude svati,  
pak, z bielim krelutima srečne kriliti,  
da bi naši vnuki mogli mirne spati.

**Pero Pavlović**

Neum (Bosna i Hercegovina)

## Vitis vinifera

S vrha nepca

Srh

Oruni riječ

Trs

Na slova kane

Kap krvi

Kap vina

Glazba neba

Jek u pjesmi

Jedno su

Na Tijelovo, 2012.

## Anin andeo

Anin andeo nosi kaparan.  
Na glavu stavio drenšku kapu.  
Ima nošnju original.  
Ručno izrađenu po uzorku iz škrinje.  
Pod krilom skriva olovku i bilježnicu.  
Nek se nađe. S pjesnicima nikad ne znaš.  
Kad će zapisati nešto, ponešto.  
Nad Kljacima zvijezde.  
Kreket žaba iz Jaruge.  
Nad svime Anin andeo leti.  
Nasmijan kao Ana.

## Božja ljubaf

Božja ljubaf je svoju milinu  
kak kapljicu rose  
na saguga človeka spustila.  
Najte biti strahu  
najte se bojati  
če Vas danes muče  
nepravde i boli  
zmislite se na muke  
Isusa na križu  
šteri je dokazal  
kak nas pune voli.  
Najte zapirati vrata  
svojuga serca  
Božjoj ljubavi  
otprite mu dušu i tiele  
da djeluju Božja diela.  
Božja ljubaf je svoju milinu  
kak kapljica rose  
i na nas spustila.  
Imame srce, dušu  
i slobodnu volju  
mislime na »one«  
kaj nas čaka – na drugoj obali  
tam nema, nepravde, boli, a ni  
trpljenja  
več same pune sreče i veselja  
vu društvu anđela i našeg  
spasitelja.

**Zdravko Gavran**

Zagreb

# Molim te i pitam se ujedno...

*Bl. Augustinu Kažotiću*

I.

Molim te i pitam se ujedno  
pred tvojim patinastim kipom  
tebe povučena u postojan mir svoje niše  
u nadzemaljsku blaženost svoje duše  
hoćeš li možeš li  
zagovorom usrdnim  
kod Boga Oca Tvorca  
hoćeš li možeš li  
znaš i sam što  
znaš i sam koga već...

II.

Breme mi se moje čini neuklonjivo  
Misao na njegov nastanak seže unatrag  
suprotno razvoju  
u svjetlo negdašnje žudnje  
u sjenu snivanog samoozbiljenja  
u tamu neplanskog sagrješenja  
za koje nisam siguran  
koliko je samo moje  
koliko drugih današnjih  
ili predaka  
il' »usuda«  
sveprisutnog

III.

U davnini povijesti zamišljam  
tvoj bijeli dominikanski lik  
s visokom biskupskom kapom  
s dugim uspravnim štapom dostojanstva  
još i sad blago pognut  
sućutno prgnut k nevoljnima  
navjestitelj koji blagoslivlja

IV.

Zamišljam te kako  
pišeš latinski traktat o siromaštvu  
u hladu ljekovite lipe koju si nekoć posadio  
i koja se razgranala dok si putovao uokolo  
po lijepim nam  
od velmoža rastrganim  
od tuđina pokorenim  
hrvatskim krajevima  
dok si ih tješio i bodrio i učio  
u brizi i za zdravlje njihovih tijela  
i za spas njihovih duša  
koji počne  
ili zapne  
već ovdje

V.

A onda opet navre ova moja današnja tjeskoba  
izroni mi pred očima  
nemoć moja  
nemoć naša  
i zapitam se mogu li se nadati  
da nešto učiniš po svomu  
ti koga egzil zaskoči u Avignonu  
te se nikada ne vrati u žuđeni Zagreb  
kao što ni prijatelj ti papa  
papinstvo ne vrati u Rim

VI.

Sve ima svoje vrijeme  
svoj vijek  
svoj neminovan tijek zaokruženja  
dok u odgodi je iznovice  
lijek što ga ištemo  
utok što ga žudimo  
pomislim  
tako i tvoj premještaj u Luceru  
bijaše ne ono što si u usrdnim prošnjama iskao  
nego ono što ti je  
mimo tvoje volje  
dano odozgo

VII.

A dano ti je tad još svega malo života  
da naprasno dokončaš svoje naviještanje  
praćeno čudesima  
da domaju više ne ugledaš  
i boli njezine izbliza joj ne tažiš  
nego da prije smrti ozdravljenjima obaspeš  
tamo neki (neka mi ne zamjere) tuđinski kraj

VIII.

Molim te i pitam se ujedno  
pred tvojim patinastim kipom  
tebe povučena u postojan mir svoje niše  
u nadzemaljsku blaženost svoje duše  
hoćeš li možeš li  
zagovorom usrdnim  
kod Boga Oca Tvorca  
hoćeš li možeš li  
znaš i sam što  
znaš i sam koga već...

## Božićna

Velido

Da se opče ne splati roditi  
Jer te več napre čekaju računi  
Štere tre platiti  
A od njih se nikam neda  
Skriti.

Velido da od negda več  
Nišće nikomu ne verje  
I saki od sakoga beži  
Glavu fkrej obrača  
Nemirno spi.

Pa kam je to Isus gledal  
Ak se ipak rodil  
I takvomu svetu predal?  
Kaj mu neje bilo lepše gori  
V nebeski dvori  
De vreme drugač leti?

Se celi ti posel  
Njemu splati?

Zgledi da nas On drugač vidi  
Zgledi da nas i takve oče  
Zgledi da čuje kak nam  
Srce toče  
Jer znamo  
Da so naše brige samo dim  
I da pravzaprav  
Očemo biti z njim.

**Đuro Jančić**

Đurđevac

## Je z verom čvršći bil

Čez jezera let, sejlak je strplivo navek po trnima hodil  
zmišljom, reči i z delima, snago vere fort tak svedočil,  
čez negvo živlejne i triplejne je podnašal svojo muko  
navek, radosten je nosil Jezušovo trnovo krvavo kruno.

Navek, kak kmet i sluga, druge gospode navek služil  
se tak, za pravico boril, negdar se bormeš tak bunil,  
navek v pogibeli bil, međe, jognišča ponosen branil  
zanavek, so snago z vere crpil, »srdce i um« tak hrani.

Navek, svojo krv po mekotaj, brege i pote je natapal  
sa garišta v pepelu, z verom v Jezuša lakše je obnavlal,  
se rane v duše je z verom lečil, strplivo se podnašal  
zanavek, vu vere čvrst bil, snago imal, je sem oprasčal.

Navek, spod raspela Jezuša tak molil, se nemu zavetuval  
Kalvarijo svojo, čez jezera let nigdar neje zaboravljali,  
soznemi jočima gledel tak, Jezušovo trnovo krvavo kruno  
v slike i prilike z Jezuševa živlejna, svedočil negvo muko.

Čez jezera let, spod zastavami Jezuša za domajo je vojeval  
nigdar pokleknol neje, so muko župniku navek je spovedal,  
se ufal v dobrostivost, je kleknol pred Gospo kralico Hervata  
je znal, da negda bo, slobodna negva trpeča gruda domaća.

Josip Klarić

Gračišće

## Imet ćemo svuoj oltarić

Lepce ciekvi na svetu ni  
Poli našega svetega Vida farmujo se si  
Ot njega vide se skoro svieci si.

Brehcići ne moreš ni pobrojiti  
Na sakemu se vidi turniči  
Do sakega turniča  
Drži se ciekvica  
Saka jie spomen svojieg prolića.

Za puno sveteh Vidi ja san cu  
Ma našega Mudešto i Kresencija držie va krilu  
Vječno svetlo njemu sveti tu  
Si moji pokoujni so se spoviedali tu

Va naše ciekve jie veli oltar  
Sveti Vid jie još mići  
Ma jie dobro kumpanjan  
Modesto i Kresencija suo mu najveći dar.

I lievo i diesno se vidi oltarić  
Ma saki ima svuoj križić  
I naša familija ima svuoj križić  
Ma se ufan da će kat imet i svuoj oltarić.

## Pada mi na pamet

sunce je peklo  
za spameți doj  
a mati i tac  
na njivi  
nisu sili  
študijali su  
upraviti delo  
da ne bi bili  
zadnji u selu

z brukviči spod pastoli  
i potkovami na taki  
nisu zanovitali  
z limozinom u žepu  
vrime su kumpanjali

kad je večer došla  
na mekoj paljerici  
zmolili su krunicu  
i zaspali kako tiči  
priz »stresa«  
kuntenti  
i z pirunom mesa  
u nedilje  
samo ku Bog da

# Logos

Riječ...  
koja je preživjela tužitelje  
progonstva  
lomače i mačeve

dah podzemlja  
i poganska bezumlja

Riječ  
po kojoj sve nastaje  
i sve jasnim postaje

Riječ  
koja Životu daje smisao

Svadbeno ruho koje nedostaje

## Staza

Staza me, ma kako utabana bila,  
uvijek odnese krivim odvojcima,  
pritajenim, zarašlim puteljcima.  
»Pogriješili ste put«, čujem glasove.  
Ti uvijek vodiš brigu o meni:  
šalješ za mnom lakenoge djevojčice.  
Preplašenoj, prostireš ciklame  
strminom niz koju padaju litice.  
Vodiš me kao goluždravu, tek izleglu  
životinjicu ka osunčanom kamenu,  
kao vodu, čistu svjetlost,  
što bući, ruje i poskakuje, izmiče  
dok je hvatam među dlanove.  
Čuvaš me kao mladiće koji vise  
po glatkim stijenama na tankoj užadi.  
Znam da streme k Tebi, ali Ti  
spuštaš noć na njihove žuljeve.  
Okupljaš nas u svome domu  
i pokazuješ nam se u ljepoti dana,  
dok ne progledamo Tvojim očima.  
I shvatimo da smo u Tebi.

**Tomislav Milohanić**

Poreč

# Ispovjedni diptih

I

## RASPROSTRANJEN

Grimizna rasprostranjenost svjetlosti  
Uskrsloga Krista  
Probudi pticu djetinjstva  
Srcem ustreptalog djetlića  
Perom zatravljenog orla  
U visinama nespokoja  
I napuštenim gnijezdima češljugara  
I nisam samo svoj  
Već rasprostranjen u onima  
Koji uvijek svome jatu lete...

II

## PROZOR U PROZORU

Duh Sveti je internet duše!  
Kliknem na prozor molitve –  
Isus je tu!  
Kliknem na prozor sakramenta –  
Isus me obasjava!  
Kliknem na prozor riječi Božje –  
Isus me ispunja svojom milošću!  
Kliknem na intranet Ljubavi –  
Kupam se u neizmjernom Božjem milosrđu!

**Nada Poturiček**

Križevci

## Povjerenje

Kad se s povjerenjem zagledam u tvoje oči,  
vidim iza oblaka.  
Uživam u rajsкоj plaveti  
stvorenoj božanskim moćima  
i zahvaljujem što je smještena  
baš u tvojim očima.

Kad se s povjerenjem zagledaš u moje oči,  
vidiš iza zidina.  
Pustim da tvoj pogled  
slobodno luta vrletima  
koje i od sebe skrivam.  
Znam da si zahvalan  
što ih baš tebi darivam.

Zagledani jedno u drugo  
s povjerenjem,  
čujemo sve što treba čuti,  
znamo sve što treba znati  
i jesmo sve što čovjek treba biti.

Zagledani s vjerom  
jedno u drugo  
gledamo bez straha  
iza granica smrti.

## Bože, vrati mi naranče svetog Nikole

Tek sada se pitam što li me to  
zadnji put taknulo kao što su me  
davno ticala ta sitna, razumu  
nedostupna ticala što nam ih  
Bog i priroda daše.

Daše kao dašak u srcu,  
prevorena u miris tetkina kolača,  
dragu osobu, netaknutu ljubav,  
pozlaćeni mir katedrale,  
hlad seoskog dvorišta,  
rođendan moje sestre,  
olakšanje cesta nakon kiše,  
milovanje jutarnjeg sunca.

Daše ih kroz naše izgubljene duše  
koje ne primaju više i ne poklanjaju više,  
zatvorene za sve mirise  
prvih proljetnih cvjetova i

moje probuđene želje da bosa hodam  
travnjacima,  
da bosa hodam pločnicima i da podijelim to  
prijateljima, rođacima, usputnicima,  
sebi, svima, cijelom ovom tužnom svijetu  
ranjena, bolna srca,  
ranjena tijela i mozgova,  
ranjenih duša, duša pokidanih i umrlih.  
Jer ne mogu ni u sebi naći više miris jabuka,  
miris ljudske kože po kojem sam prepoznavala  
krevet u kojem je spavala moja mati,  
Jer ne mogu ni u sebi otkriti kad me zadnji  
put dodirnuo stih u pjesmi,  
jer ne mogu više prepoznati iskrenost u sebi,  
jer ne mogu zaroniti u vodu prepunu morskih konjica,  
jer nema u mojoj klijetki ni mojoj preklijetki više mjesta  
za naranče svetog Nikole.

## Mudrost križa

Podno Tvoga križa  
Bože  
tišina mudrosti.

Učim kako koljeno prignuti  
do zemlje  
a pri tom nikoga ne kriviti za svoj pad.  
Učim kako slušati psovku i ruganje  
i otrpjeti kad mi otmu  
što bih htjela da je moje.  
Učim moliti. Oprاشтати. Patiti.  
Za svakoga, sa svakim.  
Protiv svoje volje.  
Učim ljubiti i razumjeti,  
i beskrajno dugo čekati...

I teška je, ta mudrost koju mi nudiš.

Podno Tvoga križa  
Bože  
tišina ljubavi.  
Raspeta i raskriljenih ruku  
daje mi razlog  
i snagu.

Tomislav Šovagović  
Zagreb

## Biskup svijetle strane otoka

Srećku Badurini

Šutim ispred tvojega groba  
Siguran kako ćeš jednom uskrsnuti  
Nedokučivošću vječnosti  
Ostavljenе čekati pod kupolom sv. Jakova  
Neobrisanih suza u rozetama osunčanim.

Promatram štap koji je vodio  
Nasukani grad na kanalu Ljubavi  
Pokisnuto osušeno jedro  
Sigurno još samo u vlastitu nesigurnost  
Nepredvidljive pučine spašenih utopljenika.

Mirom nadahnute snage mirio si nepomirljive  
Zaustavljao ratove dostojanstvom Svevišnjeg  
Glasom za čovjeka odzvanjao eterom ufanja  
Molitvama napačene korijene duše  
Sačuvao čistoćom blagoslovljenih stoljeća.

Znaš, tvoj rodni otok oduvijek me podsjećao  
Na mjesecu plohu astronautovih koraka  
Otisnutih pješčanim nitima raspršenosti  
U kraljevstvu mraka Bog je naše svjetlo  
Čudom udahnutoga neprolaznog života.

Danijela Zagorec

Križevci

## Dodir

Upućen u svijet  
Čovjek je tražio zlato.  
Netko mu je rekao:  
»Vrati se bogat!«

Stoljeća su odmicala  
i žuljevi su bivali tvrdi,  
umor je bivao teži,  
suza je gorčinu hlapila.  
Noć je pokrila dan,  
dan se jutrom pozlatio,  
jutro je sakrilo zoru,  
a ona se polako gasila.

Izmoren,  
Čovjek nije odustao.  
Cvilio je kamen,  
svjetina je nijemo stajala.

Tiji treptaj gušio je  
sebe sama,  
a promuklost pogleda  
vapila je:  
»Spas!«

Dolinom se  
spuštala rosa  
i blješteći  
oduzimala dah.  
Dovoljan je bio  
Dodir  
da Čovjek stane.  
Vratio se bogat...

Ivanka Zdrilić

Zagreb

## Cvijet lopoča

U tkanju života  
ispleti stihove  
vedrine i radosti.  
Neka prostruji pjesma  
venama bića.

I bit ćeš cvijet lopoča  
na mirnim vodama rijeka  
i bit ćeš kolijevka života  
koja za smrt ne zna.  
I bit ćeš beskraj  
jer Ljubav ti je ime.



# Nježna ljubav

KRATKA PRIČA



## Potpuna katastrofa

Zagreb se rascvao.

Svuda čudo. Čitav svijet se rascvao u čuda i ljepote.

A bilo je obično prosinačko jutro. Grad je tutnji u smogu. Ljudi su turobno jurili ulicama za svojim sitnim ili većim ciljevima, zadovoljstvima i brigama, kao mravi. Hrpe starog prljavog pocrnjelog snijega ometale su hodanje, krda automobila zakrčila su ulice, posvuda zastoji prometa, vozila su štektala, ispušne cijevi dimile, ljudi udisali smrad čekajući na semaforima; gazili su po smeću dok im je hladnoća štipala obraze. Nekome je nedostajalo tristo kuna da kupi željenu stvar, drugome prijetio otkaz, treći nije uspijevalo naći odgovarajući vijak, četvrti je kasnio na posao, petoga je bolio zub, šesti se tješio sitnom pakošću; domaćici koja se vraćala s tržnice srce je plakalo zbog sebičnoga muža, druga je bila bijesna na sebe i čitav svijet zbog svoje debljine, treća je mislila na teško bolesno dijete i tako dalje. Gomile turobnih ljudi kuljale su pored pocrnjelih fasada i zaprljanih stakala izloga, pored vulgarnih kričavih reklama, utapajući se u monotonu nezadovoljnju mumljanju grada. Nitko nije slutio da je propast tako blizu. Možda tek čežnja. Jalovo okretanje pogleda u sivo nebo, u golubove koji su se spuštali s krovova, poneko maštanje o proljeću i ljetu, čežnja za idealnim mužem ili ženom. Neka se djevojka naslonila na sledo staklo tramvaja, dahom i prstima širila je prozirnu rupu na njemu i maštala o godišnjem odmoru na moru, o palmama i agavama, o vrućoj plaži punoj preplanulih momaka, o glazbi koja nikad ne prestaje. Možda su mnogi najednom počeli u isti trenutak čeznuti, možda premnogi. Čežnja je opasna.

Počelo je sasvim nevino, a još nevinije se nastavilo. Nikad završilo. Kao čudna beskrajna igra, naslućivanje, dah na staklu, pramen magle. Ljudi i psi, golubovi i galebovi. Za doručkom ga je žena pogledala s dragosću:

– Branko, djeluješ zgodan i pomlađen!

Pogledao ju je. I ona je bila neobično lijepa. Djelovala je nekako mlado, kao da su se jučer uzeli. Svježa put, glatko lice, lagani pokreti...

Kad je Branko Ivić krenuo prema tramvajskoj stanici, učinilo mu se da je Zvonimirova ulica šira nego obično. Šubićevom su se počeli valjati modri kamioni. Iako je bio početak prosinca, na travnjaku malog parka opazio je jaglace i tratinčice. Osjetio je nečiju blizinu. Netko nevidljiv stajao je iza svega, čarobno je počeo rastvarati stvari.

Na uglu je čucao prosjak u starom kaputu, neobrijan. Najednom je ustao, počeo se osmjejhivati i gledati u oblake. Nebo se razvedrilo. Kroz maglu je bljesnula žarka modrina po kojoj plove valjušci tučena vrhnja. Prosjak je zapjevao. Prolaznik u crnoj kabanci izvadio je violinu i počeo svirati; policajac na raskrižju započeo je baletnu točku. Naglo je zatoplilo. Auti su veselo trubili. Golubovi su prhnuli iznad raskršća. Bio je to tek početak. Početak potpune katastrofe.

Ivić zadržano opazi kako se ulice silno raširiše, trostruko, četverostruko. Zvonimirova je dobila dvostrukе pa trostrukе drvorede, čitave livade, široke kolnike za utrku i igru kola, prostrane pločnike prekrivenе zlatnim i srebrnim pločama, male kioske pune šarenih stvarčica. Bio je zaprepašten, no u isti tren ispunjen radosnim prihvaćanjem, kao da je sve to očekivao, kao da se događa nešto sasvim normalno i svijet se preobražava kako je već odavno trebao. I Šubićeva je dobila davno izgubljene drvorede, ovaj put dvostrukе i to s obje strane. Ulicom su zvonići šareni otvoreni tramvaji, automobili su poprimili izgled kita, bizona, slona...

Žene koje su dolazile s tržnice pretvarale su sadržaje svojih vrećica u kolače i tanjure pune juhe koji su lebjdjeni u zraku i okretali se spiralno u vis oko njihovih ruku koje su mahale čarobnim štapićima. Jela su samostalno krenula na put kući, a za njima su poletjele domaćice.

Postalo je neobično toplo, sva su se stabla u hipu razlistala, kroz pločnike su naglo probili ogromni cvjetovi, crveni, modri, zlatni i šareni, mirisi se razlili avenijama, asfalt se raspadao u šećer.

Branko Ivić više nije čekao, radosno je sunuo u visinu, raširio je ruke i lebdio iznad visokih zgrada. Mnogi su ljudi poletjeli s ulica ili skakali kroz prozore viših katova u vis. U zraku je nastajala gužva. Branko se digao još više. Ugledao je Savu kako se širi i utječe u more negdje na Žitnjaku. Strelovito se sjurio na obalu punu visokog stijenja i pijeska. Ispred niske trave iz koje su rasle palme s bananama i razna čudna tropska stabla zrakom su letjeli Kinezi na zmajevima.

Okrenuo se i ugledao masiv planine Medvednice kako postaje čudno šaren, s mjestimičnim prugama, kvadratima i drugim ukrasima.

Poželio je razgledati Zagreb u punom cvatu, ali se sve događalo prebrzo pa se je odmah multilocirao. Boravio je na svim mjestima u istom trenu, gledao je iz svih točaka prostora, sve se odvijalo pred njegovim očima.

Iz dvorane Lisinski neki su klaunovi iznijeli klavir na Vukovarsku aveniju gdje leže napušteni automobili koji su izgubili svrhu jer ljudi lebde i lete naokolo. Bez cilja. Iz rijeke Save se gegaju morževi, dolaze na predstavu.

Posvuda niču male voćke pune plodova svih mogućih okusa i mirisa. Uzdižu se između cvjetova čudesno raznolike i šarene. Njišu se plodovi od čokolade, vanilije i marcipana. Čitav svijet je golemi voćnjak.

Posvuda prskaju vodoskoci pića iz kojih izbjiga svjetlo i svira glazba. Čitav svijet je kao šareni vrt ili park slikovita izgleda.

Na mjestu Hrvatskog narodnog kazališta raste golemi kupus. Skupljuju se zečevi s violinama, kontrabasima, trubama, cimbalima i rogovima. Dirigent zećiće kucne o otvorenu partituru pa se razmaše, a zečevi zagude Mozartovu »Čarobnu frulu«. Publika od ptica i ljudi lebdi okolo njih. Zečevi je poučavaju novu čarobnu životu.

Zagrebom se šuljaju lopovi i potajice nose darove. Ubacuju ih u stanove ili u džepove, kako kome stignu.

Rafinerija OKI preobražava se u golemu parfumeriju, njena spremišta i cijevi od prozirna stakla otkrivaju rijeke mirisa raznih boja. Rijeka Sava postaje zelena pa modra i prozirna; na dnu se vide koralji i zlatne ribice.

Starci se preobražavaju u mladiće, starice u djevojke. Svi ljudi su mlađi ili djeca. Klima je postala tropska, topla. Ljudi skidaju zimsku odjeću, nevini i sneni.

U zoološkom se vrtu rastvaraju kavezi i životinje oblače svečana odjeila. Lav vozi tramvaj Maksimirskom. Konačno je dočekao ispunjenje svojega poziva.

Kokosovi orasi i palme rastu na Jelačićevom trgu. Aluminijski se neboder preobrazio u veliku statuu kolosa sa Suncem na glavi umjesto kape. Ljudi lebde, lete, prolaze kroz zidove, stvaraju se na mjestima gdje žele, borave na svim mjestima istovremeno, druže se sa svima, igraju se. Opijeni su srećom.

Televizijske se kuće ukidaju. Posljednji televizijski program dovodi u studio Pavla koji se obraća gledateljstvu: »Ljubljeni!«. Nestali su ratovi, političke borbe, isparilo je sve o čemu bi mediji mogli obavještavati, nema više potrebe za zabavom jer je sav život zabava; prestaje kultura jer sve je igra. Svi vide sve.

Prevaranti, lopovi, karijeristi, politički intriganti, pokvareni novinari, vlasnici medija i ubojice glasno uzvikuju ulicama svoje grijeha i mole golu djecu da ih kazne, no ona ih ljube i obasipaju cvijećem. Uzalud se trude. Preklinju. Nigdje srdžbe da ih iskupi.

Jeleni i srne pasu Donjim gradom. Ulice su se proširile u livade i parkove. Kuće strše iz zelenila kao dvorci iz bajki. Pčele skupljaju med na benzinskim crpkama. Svjetlo i glazba dopiru iz kanalizacije. Glavni kolodvor se pretvorio u veliko zabavište puno svirke i atrakcija. Sveučilišna je knjižnica još uvijek tu, premda obrasla. Što će knjižnica kad svi znaju sve i sve postaje knjigom koju svi čitaju? Svatko lista svakoga, svaku stvar, kuću, vrata, ormar, lonac, grablje, komad zemlje, kotač prepun daleke povijesti, svih putova kojima se kotrljao. Sve je knjiga. Čak su i knjige knjige pa sveučilišna knjižnica zauvijek puna prašnjavih svezaka ostaje posebnim sladokuscima. Stave ruku na knjigu i u trenu je pročitaju.

Bijele se jedra na pučini zagrebačkog mora. Zagrepčani svih boja: Eropljani, Afrikanci, Indijci i Kinezi igraju se i lete, plešu po krovovima. Šarene mačke padaju s drveća.

Ilica je šira bar pet puta. Po njoj pasu ovce. Izlozi su puni raznih predmeta, odnosno, stvari za čitanje. Vrijeme se počinje vraćati. Svatko dobiva svoje djetinjstvo i boravi u njemu koliko želi.

Posvuda i u svemu je Bog, svi su On, svi su Oni, svi su Roditelj i djeca. Bog ih miluje vjetrom, a oni su pripjeni uz njega. On je svjetlost koja se rasipa posvuda.

Branko se preporođen vratio svojoj ženi. Poletjeli su visoko iznad grada i sjeli na mali oblak od svijetle pare, kao mladić i djevojka, i promatrali zvjezdalu noć nad gradom. Stisli su se uz Boga kao uz starog Prijatelja.

Svatko od njih je sreo pokojnu majku ili oca, brata u Njemačkoj ili sestruru u Rijeci. Vratili su se svi voljeni na posljednju večeru. Negdje među zvijezde.

Pogledali su se: ljudi nalik na bogove, žene na boginje. Branko je osjećao kako je porastao, sasvim se pomladio i postao veliko dijete.

## Križ

Ne volim nametljive priče. Ni ova, koju čete nadam se pročitati, ne bih želio da bude tako shvaćena. Ona je uspomena na učitelja Pavla, velečasnog Kazimira župnika župe svetoga Franje Asiškog i podvornika naše pučke škole Grgu, pokoj im dušama. Svi su preminuli davno.

U našem mjestu bila je tada obična pučka škola s dvije učionice i svaka je imala po četiri prozora. Na drugoj strani starog »ajnfort« kolnog ulaza kroz kuću, bila su dva učiteljska stana. Veći za ravnatelja, manji za nekoga tko nema smještaj. Takvih je uvijek bilo više nego soba. Dakle, u većem je stanovao ravnatelj Pavle s obitelji, a manji je koristila učiteljica Ana bez obitelji. Župnik je stanovao u lijepom župnom dvoru; Grga podvornik je imao vlastitu kuću. Tada sam bio u dobi kad djecu još povlače za uši.

Počnimo od zadnjega, podvornika Grge. Umjesto da kao pravi pisac opisujem kakve je imao bore na čelu, oči, nos i slične stvari, prihvaćam se odmah opisa njegovog radnog mjesta. Brinuo se za razbijene prozore, da podovi u učionicama budu namazani uljem, da dvije velike tučane peći u hodniku budu očišćene i naložene, donosio je i odnosio poštu. Kad već spominjem poštu, neću prešutjeti kako ju je naš poštar Gašo »pregledavao«. Pismo po pismo. Onda je sve one pošiljke iz inozemstva i »sumnjiće« domaće stavljao na stranu da ih otvoriti i na svoj način pregleda agent Čoro. Grga bi ponekad morao poduzeći čekati »zbog posla u pošti« i vraćati se na posao često i sat kasnije. Zbog tog je zastoja prigovorio Gaši. Bilo bi bolje da mu to nije palo na pamet.

Čoro ga je obradio tako stručno da nesretni Grga dugo nije bio vidio na desno oko i šepesao je na desnu nogu. Govorio je da se spotakao na pragu pošte. Da za vrijeme obrade nije uspio podsjetiti strašnoga Čoru kako je partizanima u šumu nosio kruh i slaninu, bio bi ostao i bez posla. Poslovao je Grga i u učiteljskom vrtu, čistio njihov zečinjak i brinuo se o pčelinjaku, jednostavno - o svemu. Ništa mu nije bilo teško. Pobožan, radišan i čestit kako se samo poželjeti može. Za vrijeme školskih praznika kad su se dječaci, koji su inače gazili mijeh u crkvi na orguljama, razišli »mili moji

kamo koji«, Grga je gazio i mijeh orgulja na kojima je redovito u vrijeme svete mise orguljao učitelj Pavle. Sve dok obojici nije bilo strogo zabranjeno odlaziti u crkvu.

Opis posla velečasnog Kazimira u školi može stati i u jednu rečenicu: predavanje vjeronauka u školi sve do onoga povijesnog dana kad su njega i vjeronauk komunisti istjerali iz školstva. Takvom uredbom narodna vlast je izbacila i križeve iz učionica strogo zabranivši unositi u njih sve što ima veze s religijom, posebno kršćanskom vjerom, iliti »opijumom za narod«. Tako je to navodno rekao drug Marx, Engels, Lenjin, vrag ih znao tko! U to su nam vrijeme besplatno dijelili *Narodne kalendare Sloga* s izostavljenim blagdanima i svecima. Ostala samo narodna imena, hvalospjevi o obnovi i izgradnji domovine.

Zbunjivanje ljudi nije potrajalo jer se u rukama moglo naći i drukčijih narodnih kalendara koje je za svoje stare čitatelje i vjernike i pored svih nedaća tiskala Crkva, proganjana sa svećenstvom kao u vrijeme Nerona.

Drugim riječima, nastupilo je stresno doba kako za sve, tako i za velečasnoga. Navodno su ga isprva, po pričanju podvornika Grge, drugovi nagovarali da se učlani u partiju i promijeni odoru govoreći mu da među njihovim članovima ima i popova. Ne trebam ni spominjati s kakvim je gađenjem dobri velečasni Kazimir slušao crvene »apoštole«. Nije mogao ni sanjati da će takvo što doživjeti. Ponudu je, naravno, odbio.

Nedugo zatim izgorjela mu je šupa, drvarnica i kokošinjac. Zamalo je izgorjela i staja s kravom Milkom koju je muzla i timarila njegova sestra Ivanka. Navodno se kod gašenja požara ni vatrogasci nisu polomili od posla. Zlu ne trebalo. U to vrijeme puno je i njima bliža bila zemљa nego Nebo. Ta svaki dan je trebalo državi nešto davati. Tko nije imao, pretresli bi mu imanje od tavana do gnojišta. Odanima se gledalo kroz prste, a »neprijateljima« današnjice, osobito nekoć imućnim ljudima - kulacima, čistilo se i odnosilo sve što se našlo. Ako je netko nešto negdje zaboravio, sakrio, pa su to drugovi iskopali, taj je dobio svoje.

Zatvor i logor bile su riječi koje su širile strah među osiromašenima i obespravljenima.

Pustinjski otac Poemen i ovdje bi rekao: »Sve što je preko mjere dolazi od demona«.

Ne mogu reći da se malo ili nikako nije sviralo i pjevalo. Grmjelo je iz kuća protjeranih Nijemaca i drugih »suradnika okupatora« koje su naslijedili novi doseljenici s raznih strana Lijepe Naše i okolo. Najviše se orilo:

»Uz Tita i Staljina dva junačka sina«. Poslije je Staljin otpao kao blato s cipele pa se donedavna pjevalo o onom »prvom među jednakima«.

Toliko o vjeronauku, križu, velečasnom Kazimiru, njegovom stаду i novom okruženju.

Uza svo zlo koje ga je snašlo ukinuto mu je naredbom s najvišeg mješta ono od čega je uzdržavao sebe i svoju crkvu - lukno. Mnogi ne znaju da se tako zvao obvezni dohodak, crkveni porez u namirnicama, koji su župnim uredima davali župljani. Neki su tu zakonsku mjeru jedva dočekali dok je većina i dalje nastavila donositi još i više velečasnom Kazimiru. Znajući to, revni ovrhovoditelji, utjerivači obveze odrediše da i velečasni podupre izgradnju nove države svojim dobrima bez obzira na to što su mu dekretom ukinuli lukno, ona dobra od kojih je živio, a i veći dio sirotinje.

U opisu poslova učitelja Pavla, usput i ravnatelja tih dana, nije bilo ničeg sjajnog. Novo vrijeme, novi nastavni plan i program, učestali sastanci i preodgoj. Presvlačenja starog u novo. Na njegovu bolju prošlost podsjećao ga je bijeli otisak križa skinutog sa zida učionice gdje oduvijek stajao. Duboko u duši, zbog toga svega i zbog nedruženja s velečasnim Kazimrom, osjećao je tugu.

No vratimo se mi našem križu. Ravnatelj je posao pospremanja i skidanja križeva iz učionica povjerio podvorniku Grgi. Možete si samo zamisliti kako je bilo pobožnom Grgi. Izgovarao se kako bi to učinio netko drugi. Budući da tog drugog nije bilo, prekrižio se, skinuo i poljubio svaki križ. Bila su dva. Umotao ih je u čiste ručnike i u kutiji odložio na tavan među zabranjene knjige, oštećena učila i druge stvari koje se ne koriste, da ne završe u peći kako je bilo naređeno. Velečasni ih nije smio sa sobom odnijeti jer nisu njegovi, vodili su se u evidenciji kao školska imovina.

Na kraju su svi mogli odahnuti. Inspekcija koja je sve pregledala bila je više nego zadovoljna. Vidjelo se to po praznim čašicama u stanu ravnatelja Pavla.

Netko ipak ovdje nije bio zadovoljan. Podvornik Grga. Progonilo ga to što je on ni kriv ni dužan morao skidati križeve. Ta svi su pitali tko je poskidao križeve u školi i svi su govorili - podvornik Grga. To je Grgi prelilo čašu. Smislio je kako će barem donekle skinuti ljagu sa svoga imena makar pred samim sobom.

Svaki radni dan kad je završila nastava i svi se razišli kućama, podvornik je bio taj koji je zaključavao školu, čuvao ključeve i svako jutro pregledavao je li sve u redu. Palo mu je na um da noću, kad je škola prazna, vraća križeve na njihova mjesta i molit će pred svakim križem za oprost

što ga dodiruje nedostojnim rukama. U početku ga bilo malo strah, ali ga je s vremenom prošlo. Križevi su tako uvečer dolazili tamo gdje su trebali biti, a rano ujutro odlazili u kutiju na tavan gdje ne bi trebali biti.

Grga je svaki dan ponavljao isti posao. Pogodovalo mu je i to što nije postojala ulična rasvjeta. No uvijek se pojavi taj nesretni – ali.

Jedne kasne večeri kad je podvornik Grga obavio poslove oko križeva, zaključao učionice i vratio se kući svojoj Mariji, iznenada mu je pozlilo. Groznica, nesvjestica, slabost... Pao je u krevet. Dobra Marija bila je njegova hitna pomoć pa se njezinim trudom malo pridigao. Smogao je tek toliko snage da joj otkrije svoju tajnu o križevima. Kad je čula o čemu se radi, ukorila ga je zbog nevjerljivnosti i zla koje ih može snaći. Kako je mogao tako nešto učiniti?!

– Ti beno, jedna benasta – govorila je uzrujano blijeda nasmrt. – Što nam je činiti? Ako ujutro ne vratiš križeve i ugledaju ih djeca, uvalit' ćeš u grdne nevolje i ravnatelja Pavla, a možda i velečasnog. Tko će ti povjerovati da si to radio na svoju ruku?

Nije čekala odgovor. Iako je već dobrano zanoćalo, znala je gdje Grga drži ključeve, zgrabila ih je i otrčala skinuti i skloniti križeve dok ne bude prekasno. Srećom je uspjela neopaženo ući u školu i neometano obaviti posao. Križeve je stavila u kutiju da ih ponese kući i baš kad je krenula, na izlaznim je vratima naletjela na ravnatelja. Čudom se čudio što ona tako kasno radi u školi. Izvukla se izgovorom da je došla po zaboravljeno Grgino radno odijelo za pranje jer je njemu loše. Zaboravio. Nije bilo razloga da joj ne povjeruje. Ta poznavali su se dobro. Kad se vratila kući, pospremila je kutiju u ormara, zaključala ga i rekla:

– Neka križevi budu ovdje. Možda će doći vrijeme kad ćeš ih smjeti vratiti na njihovo mjesto. Ako, ne daj Bože, to vrijeme ne dođe, stavit ćemo ih na naš zid. Nema te vlasti koja će ih s njega skinuti.

In Te, Domine, speravi! – kako je rekao blaženi Alojzije Stepinac.

U tebe se, Gospodine, uzdam!

## Mater mirabilis

U Africi, kad sunce zalazi, popnem se na krov škole i gledam u užarenu točku; na tren mi dođu svi moji kao fatamorgana, nestvarna slika svijeta koji kao da nije postojao.

U bakinom molitveniku njenim rukopisom zapis, velika slova nade: »Ja sam uskrsnuće i život: tko u mene vjeruje, ako i umre, živjet će. I tko god živi i vjeruje u mene, neće umrijeti nikada.«

Riječi su to koje me prate, ponavljam ih na krovu afričke škole dok gledam u sunce, ponavljam ih na francuskom, hrvatskom, engleskom i jeziku kibula. Molitvenik, cipele i nekoliko knjiga ovdje su moja jedina imovina.

Brinem o djeci koja se cijeli dan smiju i pjevaju. I oni imaju svoje zasljepljujuće fatamorgane. Neki noću plaču, dozivaju na jezicima nepoznatim, ali ih razumijem. I sama sam nekad tako plakala. Osjećam kad zovu majku koja je nestala u noći bez očiju. Držim ih za ruku i pjevam. Kredama u boji crtam proljetno cvijeće po bijelim zidovima, zeca koji spava uvijek otvorenih očiju, grlim ih, pokušavam dočarati kako izgleda priroda u snijegu, a kako kad dođe proljeće. Pokušavam objasniti da ljubičica u zimi ispod snijega postoji samo kao korijen duboko u zemlji, a u proljeće oživi mirisom i bojom, da se život uvijek iznova obnavlja i rađa.

Opisujem snijeg onima koji ga nisu vidjeli. Koristim mnogo riječi da dočaram padanje snijega, snjegovića, saonice. Dijelim čokoladu na pedesetero djece da je svi okuse. Učimo pisati slova, vučemo kose i ravne crte po bijelom papiru, plešemo. Nacrtala sam »Čovječe ne ljuti se« na kartonu, figurice su zrnca graha, kocku sam donijela iz Hrvatske. Nitko se ne ljuti. Oni uvijek pobjeđuju kao što sam ja pobjeđivala svoju majku, a zvala se Pobjeda.

Nije voljela to ime. Tvrđila je da je zaostalo od nekog ranijeg rata i sna o pobjedi. Njen otac, moj djed Milutin, kojeg ne upoznahu, volio je ratne pobjede.

– Kad završi ovaj rat, promijenit ču ime u Ljubica – govorila je. Volje la je ljubičice.

Maglovito je se sjećam iz vremena kad je pjevušila i nosila me u naručju, kuhala jednom rukom, a drugom me grlila.

Prestala je pjevati kad je otac otišao u rat postati tigar, kako je znala reći. Pitala sam je gdje spavaju ljudi tigrovi. Nije odgovarala, samo je plakala. Misnila sam da će otac doći noću na ulazna vrata i dići šapu na zvono, a ja će mu milovati krvno na vratu. U enciklopedijama o životinjama tigrovi su bili snažni i opasni.

Jednog proljeća negdje u blatu rata, mrtav, s ugaslim spaljenim licem ostao je ležati moj otac tigar. Tada me majka prestala grliti. Satima je govorila o ratu, domovini i granici, svađala se sa stvarima, zidovima, ljudima.

Kad je odlazila s torbom preko ramena, nekoliko se puta vraćala. Činilo se kao da je čekala nekog tko će potrčati prema njoj, zgrabiti je i vratiti. Bila sam dijete i nisam mogla trčati i zaustaviti je. Samo sam gledala u njenu torbu i plakala. Nije se vratila i nije zvala. A moglo se je nazvati Zagreb iz Beograda i Beograd iz Zagreba. I u Mađarskoj su se ljudi sastajali, razmjjenjivali stvari, novac i poljupce. Slali su joj moje fotografije, crteže ljubičica i tigrova. Baka je snimala moju igru u vrtu. U kameru sam recitirala pjesmicu o lastavici ne bih li je vratila. Poslije sam saznala da ima novi život, muža, djecu.

Danas sam ja ta ista lastavica.

Od njena odlaska strahujem od nekih riječi i šuštanja u njima. Bojam se zvuka u riječima tigar, rat, granica, domovina. Dugo sam domovinu zamisljala kao ženu sličnu majci koja drhti u ljetnoj haljini u rano proljeće, kao nekog za kim trče tigrovi. U riječi domovina još čujem bubanj koji zove ljude da ga slijede i ne okreću se.

Ponekad bi u našoj kuhinji rođaci i susjadi započeli razgovor:

– Kad je počeo rat... – a baka bi ih uvijek prekinula – Pst, dijete je tu, nemojte ljudi.

Ipak su me te riječi pratile. Uvijek bi ih netko izvukao iz neke škrinje. Rat je bio zmaj koji je rigao vatru i oblijepio nas vrelinom koja se urezala pod kožu.

Osim rata bojala sam se riječi granica. Zamišljala sam je kao nepreglednu oštru crtu, dugačak nož nad kojim bridi naš dodir, a s one strane te granice bila je ona, moja majka Pobjeda koja je željela biti Ljubica.

Kad je otišla, baka me naučila moliti ispod slike Majke Božje litanije Mariji, izgovarati riječi majko divna. Moj glas bi zvonio u praznoj sobi i vraćao se kao jeka. Tada sam prestala biti ljuta na nju.

Kao odrasla osoba, svečano odjevena, znojnih dlanova primala sam očeva odličja i ordenje. Baka bi ih poslagala po stolu i gledala u njihovom sjaju ples sunčeva svjetla i prašine. Poslije njene smrti sve sam stvari strpala u kutije i odnijela na tavan.

Kuća je sada zaključana. Nitko ne hoda njenim sobama i nitko je ne provjetrava. Do prije tjedan dana, kad sam ga zamijenila za rižu i mljeku, nosila sam bakin križić oko vrata. Sve ostalo je u mom srcu.

Ovdje je dan jedina mjera života. Cijelo selo je pošlo u polje moliti za kišu. Šareni se njihova odjeća među sadnicama čaja. Mlade majke nose malu djecu na leđima privezani maramama. Pjevaju bez prestanka. Čim jedna grupa utihne, druga nastavlja; pojavljuju se novi pripjevi u davnim pjesmama njihovih predaka. Riječi, molitve i pjesma putuju s polja u oblake, plove nebom, kotrljaju se, razlijevaju.

Na koži već osjećam toplu kišu koja ispire suhu travu, bodljikavo raslinje i vraća život biljkama, kozama i ljudima.

## Ugnijezdila se

Tekle su godine. Slagale se jedna na drugu u raznobojnim nijansama. Život se pokazao drukčijim od onog što sam zamišljala i očekivala od života, od sebe, od drugih. Zamršen, kaotičan. Ubace nas u vrtlog. Iskrnsu razni problem. Rijetko koga mimođu. Mislila sam, mora to stati, negdje se to mora prekinuti. Imam vjere, elana, borit ću se. Bore se i drugi ljudi do zadnjeg životnog daha. Ipak, jedno za drugim, nikako da prestane; rekla bih »kolo se okrenulo naopako.« Gotovo da nije bilo predaha koji bi mi omogućio da se malo saberem. Unatoč tomu, nadala sam se; doći će mirniji dani, lakši, prozračniji, veseliji. Na kraju krajeva i sretniji. Imam na njih pravo. Istina, imali su mnogi na njih pravo, ali mnogima nisu nikad došli. A što ako ne dođu? Tu misao sam odlučno odbacila. Suprug je bolovao i smrt ga je nemilosrdno pokosila. Iako su sinovi dotad već odrađili, trebalo je puno snage da uhvatim životni ritam, pohvatam sve konce, dovedem život u kakvu takvu ravnotežu.

Uslijedilo je potom nekoliko nemilih događaja koji su me dodatno uzdrmali, izneredili mi život. A ja baš u svemu volim red. Već duže vrijeme teško bolesna majka gubila je moć rasuđivanja. Njeno tjelesno i mentalno zdravlje palo je i pogoršavalo se. Pomagati je normalno, po Božju i po ljudsku, ali pomaganje takvoj bolesnici uvuklo me u njenu agoniju. Nisam se mogla ograditi, poštredjeti. Godine su prolazile i bivale sve tužnije, sve ružnije, neizdržive. Teret na leđima i na duši počeo me daviti. Umjesto da mi život postane mirniji, zakomplicirao se. Došlo je vrijeme kad mi je postalo preteško. Majčino stanje utjecalo je na to da se povučem iz života, isključim gotovo iz svega u što sam bila uključena. Nije bilo dovoljno samo kuhati, prati, glaćati, pospremati. Njome se trebalo baviti danonoćno uz starog oca koji je, sav osakaćen i izranjen na Križnom putu po završetku Drugog svjetskog rata, davao sve od sebe da mi olakša, ali se slamao i gubio u očaju žećeći što prije umrijeti. Majka je s vremenom pala u depresiju, tugu, strah, trajni nemir. Halucinirala je, borila se protiv nevidljivih demona, bića koja je u svojoj bolesti

»gledala« i tjerala od sebe. Nas je uvjeravala kako ih je puna kuća. Kad bih je pitala kakvi su, rekla bi:

– Di su ti oči? Ali ji ne vidiš? Oni su tamo crveni. Oni oko stola skroz crni. Unde dica plaču iz svega glasa i žene se skupile, plaše se šta će in učinit vojska. Evo vojske. Svi biže, moran i ja bižati. Spremit ću stvari u torbu.

Od liječnika do liječnika, mijenjajući lijekove, strpljivo sam joj posvećivala svu moguću pažnju, no nije se ništa dalo promijeniti. Dapače, bivalo je sve gore. Otac i ja kopnili smo uz nju. Živjela je od onog što je silnom životnom žudnjom izvlačila iz naših srca – naših duša. Nekoć mudra i lukava, vrlo spretna, govorili su da ima zlatne ruke, izgubila se u nekom tamnom svijetu koji nas je strašio. Bojali smo se nekad biti uz nju. Zavjetovali smo se, davali za misne intencije, dovodili svećenike. Primila je bolesničko pomazanje. Nije se primjećivalo nikakvo olakšanje. Liječnici i medicinsko osoblje koji su u kontaktu s takvim bolesnicima su nam savjetovali da je damo u neku ustanovu. No kad bismo o tom razgovarali, shvatila bi o čemu pričamo i tek onda bi govorila užase od kojih smo bivali potreseni, zaprepašteni, a stanje bi joj se dodatno pogoršalo. Bijes, prkos, inat, ružne riječi. Više o tom nismo razgovarali. Razmišljali smo o nekoj osobi koju bismo uzeli za ispomoć. U trenucima razboritosti nije ni to dopuštala, nije željela da je drugi vide tako bolesnu i pričaju okolo o njenom stanju.

Otac je prestao jesti, predao se. Ostala sam samo ja. Djeca su uskakala u kriznim situacijama kad bi se zatekli u kući, ali svi su zaposleni i nisu mogli pomoći koliko je trebalo. Dosta dugo držala sam se relativno dobro. Odjednom, dobila sam visoku temperaturu da me skoro prekinulo. Imunitet mi je pao. Herpes mi je razorio tkivo usana. Izgledala sam unakaženo. Organizam mi je slao znakove da tako ne može dalje. Izvukla sam se taj put uz pomoć kojekakvih ljekovitih trava, lijekova, ali mislim kako mi se zapravo Bog smilovao i vrlo brzo me ozdravio.

Onda su počele dileme. Dokad će to tako ići? Kako će uopće ići? Može li se to izdržati? Mogu li ja to? Svaki dan, svaku noć, svaki sat, započinjava la sam s tim pitanjima i nisam imala odgovora. Bolest je poharala i ono malo otpora i razuma što je ostalo u njoj. Ono što je ostalo od nje bilo je zapravo nešto što ne bi trebalo ostati od ljudskog bića.

Tijekom tih godina povezala sam se s još nekoliko osoba. Obično su to bile kćeri čije su majke bolovale od iste bolesti i uzimale iste lijekove. Reakcije na lijekove, nuspojave, ponašanje, gotovo identična psihička i fizička stanja, zaprepaštavala su nas. Pitale smo se što je u tim lijekovima? Ne

bi li bilo puno etičnije ne davati im lijekove koji im možda mrvicu pomazu, a velikim dijelom odmažu? Povjeravale smo se jedna drugoj, u najtežim trenucima plakale, pisale gomilu elektroničke pošte o tome kako smo preživjele dan ili noć s takvim pacijenticama, kakve su im bile reakcije pri promjeni vremena... To sve nam je bilo od velike pomoći jer oni koji to nisu vidjeli i kušali, nisu mogli razumjeti o čemu se radi.

A onda je tijekom ljeta izbio po meni krupni osip. Organizam je opet reagirao. Otac je gubio kontrolu nad sobom i otežavao mi ionako nepodnošljivu situaciju. Trpjela sam toliko da sam počela sebe mrziti. Zašto nisam bila odlučnija i ipak je smjestila u neku specijaliziranu ustanovu? Bolest je ulazila u završnu fazu. To nekad zna potrajati koju godinu, nekad nekoliko mjeseci, ovisno o organizmu pacijenta. Nisam idealizirala život niti od njega puno očekivala, ali sam se počela jediti, sažalijevati, ljutiti čak i na Boga. Zašto toliko poniženje čovjeka? Zašto tolika patnja? Tako rastakanje, razaranje? Komu to koristi? Što Bog ima od toga? Zašto je ne uzme k Sebi? Sve joj je uzeo, zašto joj dušu ne oslobođi tolikih muka? Mumljala sam, mrmljala, jadala se, bila bih s njom nestrpljiva, preko volje činila ono što mi je bilo najteže. Nekad kad bi me izluđivala halucinacijama, odrješito bih se izderala neka konačno umukne. Nisam je mogla slušati. To je bilo prestrašno. Iskakala sam si iz kože. Nije uvlačila jezik. U bolnici takvim pacijentima daju lijekove od kojih su kao biljke koje samo vegetiraju. Vežu ih. Ni kokoš ne bih mogla svezati za nogu, a kamoli vlastitu majku. Noseći je, vukući, nekad bismo obje pale. Sva je bila izudarana od padanja, a nerijetko i ja. Jednom sam se tako s njom izvrnula da se i onajadnica počela naglas smijati. Pokušala sam razumno razmišljati i prosuđivati situaciju, ali ja sam, kako god gledali, takoreći nadrapala. Pokajala bih se zbog takvih misli, ali one su ljudske, normalne. Nisam se prestajala moliti.

Znala bih satima plakati. Jedva bih uspijevala oči držati otvorenima koliko bi mi natekli kapci, popucale kapilare u očima. Neispavana, slomljena, požalila sam što sam se rodila. Uz nju sam na neki način počela prolaziti kalvariju. Od Maslinskog vrta do smrti na križu. Život mi je postao toliko opor i gorak da sam mislila da će ta gorčina isplivati na mom licu, procuriti mi iz očiju, iz srca, poružniti me, potamniti. Imala sam silnu potrebu rasteretiti se, nasmijati, oslobođiti se barem nakratko tih muka.

A nas dvije, iako mati i kći između kojih po prirodi stvari moraju vladati razumijevanje i harmonija, bile smo tako različite. Dva zasebna svijeta udaljeni jedan od drugoga tisuće svjetlosnih godina. Govorila bi mi:

– Ma ko bi reka da san te ja rodila? Nemaš ništa moga. Ko da su te od-nikud donili i poturili meni. Sva si nikakva čudna.

Nije mi za života iskazala puno ljubavi. Htjela me je ugurati u neki svoj zamišljeni, kruti, tradicionalni kalup. A ja neukalupljiva. Svoja. Postajale smo tijekom godina sve udaljenije, a opet, negdje duboko u podsvijesti znala je da će jedina ja biti uz nju u njezinim najtežim trenucima, jedina koja će neštedimice dati sve od sebe da joj pomogne. Pogotovo posljednjih tjedana života. Grčevito se hvatala za mene kao da iz mene želi isisati moj život, ponijeti ga u sebi. Čim bih otišla od nje, izvodila je kokošta kako bi me otac pozvao da odmah dođem natrag. Više joj se ni riječi nisu razumjele. Osjećale smo i ona i ja da je kraj vrlo blizu. Tijelo bi joj se počelo prelijevati kao voda ili bi se pak ukočilo. Glas joj je postao ječanje, a govor neartikuliran. Pokušala mi je gestama dati na znanje da joj donesem njen zlatni nakit. Pružila je ruke neka joj skinem prstenje i veru. Nisam to mogla učiniti. Suze su me gušile. Na usahlom dlanu držala je prelijepu zlatnu ogrlicu kojoj je privjesak veliko zlatno srce. Pružila mi ju je i pokazala rukom neka to stavim na sebe. Rekla sam da neću, da će ona još to nositi. Već je gledala smrti u oči i opet pokazala na moj vrat. Stavila sam ogrlicu na sebe.

Čudno, koliko god me je htjela drukčiju, onaku s kojom bi se možda bolje razumjela i slagala, zapravo je duboko u sebi žudjela ući u moj svijet koji nije shvaćala. Znala je da me ne može oponašati, da sam previše komplizirana za to – *neoponašiva*. Nekoliko prestrašnih dana njena se agonija nastavljala. Jednog dana kad sam je nahranila i polegla, otišla sam u svoju kuću oprati kosu. Pet minuta poslije mog odlaska, sin koji živi u stanu iznad stana u kojem je živjela ona, glasno me zvao:

– Majko, brzo!

Želeći uzeti telefon da me nazove, ustala je i pala. Iako je na glavi bila tek neznatna ranica, iz nje kao da je istekla sva krv koja je bila u njoj. Do dolaska hitne pomoći skupili smo krv, zaustavili krvarenje, oprali je. Odnijeli su je iz kuće. S njom su pošli sin i snaha. Ostala sam uz oca da i njeni ne pozli. Kad je otac legao, otišla sam u svoju kuću. Kleknula sam na koljena i opet molila.

– Gospode, ako ne želiš uzeti nju, uzmi mene. I na to sam spremna. Njena je kalvarija preduga, strašna, očito dovršena, ali ni moja nije laka. Ako se ovako nastavi, ne mogu više ni koraka, ni dana, ni sata. Sve što je bilo u meni, moje, sve što je Gospode u meni, Tvoje, sve sam joj dala.

Bila je to teška, nemilosrdna životna škola koju sam možda morala proći, savladati, da bi bolje razumjela što je ljudski život, što je patnja. Na-

kon nekoliko dana sklopila je svoje umorne oči. Lijes sam prekrila crvenim ružama. Blagoslivljala sam je i zamolila neka mi se javi kroz san ako budem još što mogla učiniti za nju. Mislila sam da je gotovo zauvijek. Ali nije gotovo. Ona se ugnijezdila u moju dušu, u srce. Neće nikada otići. Ne želi otud otići. Gdje god bila, bit će istodobno i u meni. I njen je život od rođenja bio mučan i gorak. Proživjela je za života puno toga što ju je oslabilo i rastrgalo. Njena duša tražila je ljubav, utočište, a ondje gdje duša nađe ljubav, nađe spokoj, tu se zavuče. Zakkoni. Neka je.

Nije mi više teška, ne umara me. Sad mi je laka, grijе me. Konačno me razumije i prihvaća u potpunosti. Upoznala me i priljubila se uza me.

## Strpljen – spašen

Noćna autobusna linija do Zagreba zna biti, kao uostalom i noć, kao i putovanje, neizvjesna, ugodna, ali i vrlo, vrlo neugodna.

U srcu noći, iza ponoći, kolodvor živi svoje budne sate. Kafići, agencije, kiosci s novinama i cigaretama su otvoreni. S razglosa dopire melankolična tiha glazba, a ljudi se oprashtaju ili dočekuju dok autobusi ispuhuju svoje otrovne plinove. Zato sam se i smjestila u autobus puno prije polaska još dok je prazan izgledao poput kongresne dvorane s dva reda sjedala i ne sluteći kako me noćas čeka pravi simpozij na temu (s)trpljenja: Strpljen – spašen!

Sa svog sjedala br. 5 imala sam noćni panoramski pogled na kolodvor.

Djevojka na peronu, nazvala bih je Tužnom Vrbom jer je baš tako izgledala, u rukama je držala bočicu *Jane*. Stiskala ju je šakama, nekontrolirano vrtjela u krug, nervozno otvarala pa zatvarala plavi čep ne otpivši ni gutljaja. Uz nju su stajale još dvije djevojke od kojih joj je jedna mogla biti sestra jer su sličile k'o jaje jajetu. Jedna od dviju djevojaka ju je desnom rukom držala oko struka. Ona druga je prekriženih ruku stajala korak iza njih. Šutjele su. Sve tri. Tužna Vrba s ramenima podignutim tako da je bila još uža, jer je izgledala kao da vrat nije imala, gledala je u točku na čepu i nekako bolno, sporo treptala očima. Na glavi je imala pletenu crnu kapu na sive prugice, ispod koje su joj virile šiške. Izgledala je kao da joj je šesnaest.

Kolodvorom je bruhalo, autobusi su dolazili i odlazili, a njih tri su i dalje odsutno stajale. Tek je u jednom trenutku ona s rukom oko struka Tužne Vrbe pogledala na sat i kimnula glavom. Poljubile su se, suzdržano zagrlile. Potom je djevojka s kapicom ušla nekako tromo u autobus.

– Slobodno! – upitala je ovlaš ne pogledavši me i sjedne pored mene, na sjedalo br. 6. Bila je stvarno lijepa, pravilnih crta lica, nježna izraza, toplog pogleda, ali i dalje – Tužna Vrba.

Autobus se polako punio, a kolodvor prazio. Tri perona dalje od našeg skupljala se nova grupica ljudi. Kolodvor živi svoje budne noćne sate. U autobus ulazi postariji čovjek s dvije ofucane torbe, a s njim neki čudan

vonj, kao da je izašao iz ispušne cijevi. Džepovi mu masni, kosa zarasla, brada neobrijana... Prolazi pored još uvijek praznih sjedala u našem redu. Lakne mi – nije uz nas!

– Šjor, a da torbe stavimo u bunker? – dovikuje vozač s ulaznih vrata njemu iza leđa.

– Živio! – okrene se čovjek vozaču i nastavi gurati sjedala, zapinjati o ramena ljudi s one dvije torbe šireći miris čvaraka do sredine autobusa koji ima i srednja vrata.

Ulazi žena s djetetom gurajući ga ispred sebe i sjedaju iza nas. Dječak prosipa čips i u samo par sekundi dok su se namještali više ju je puta zavao: »Mama...« Što je htio, uštipne me slani miris čipsa, nije se čulo. Tako su se ukrcali Tužna Vrba, gospodin Čvarak, mama i mali s čipsom, a dva mjesta do djevojke i mene, s druge strane dvorane, bila su i dalje prazna. Vozač je upalio motor i izašao zatvoriti bunker.

Iz one grupice ljudi lijevo od nas izdvoji se jedna krupna žena, šira nego duža, u klasičnom kostimu boje zemlje s maramom oko vrata iz koje su letjeli končići. Potrčala bi, ali ne može. U obje ruke drži kofere. Zapuhala se, a postariji čovjek ogromnog trbuha koji je podigao majicu da mu se vidjelo i golo tijelo hoda uz nju s rukama u džepovima. Kosa joj rijetka, sijeda, nekako slijepljena. Moglo joj je biti oko šezdeset. Dođu do našeg vozača, raspravlјaju. Vidim po mahanju rukama. Naš je autobus i njen autobus. Vozač joj uzima kofere. Kad je onaj čovjek s trbuhom bio siguran da je ženu doveo na pravo mjesto, pružio joj je ruku po čemu sam zaključila da nisu rod.

Žena uđe pušući i stenjući kao da je s onim koferima prevalila dugi put, otkopčavajući jedno jedino dugme ispod velikih spuštenih grudi i uvali se na ona dva sjedala nasuprot nas zauzevši pritom oba. Ramenom, širokim i snažnim, zauzela je gotovo pola zračnog prostora nad prolazom autobusa, skoro pa do uha šutljive djevojke do mene. Dobro da je Čvarak prošao prije – pomislilih.

Ponoć je već davno prošla. Autobus za Zagreb je krenuo navrijeme. Udobno sam se namjestila u autobusnom sjedalu, zatvorila oči i pustila da me vožnja ponese. Djevojka je još neko vrijeme vrtjela bočicu pa je odmotala papir s natpisom i odložila i nju i papir u mrežicu pred svojim koljenima. Iz pretinca oveće platnene torbe izvukla je mobitel, prihvatala ga s obje ruke kao maloprije bocu vode i umirila se. Kad sam pomislila da je i ona zatvorila oči, još uvijek se namještajući na sjedalima je ona šira nego duža pored nas rekla:

– Zamalo! Zamalo!

Da, zamalo da je zakasnila. Vidjeli smo!

– Ništa bez dobrih ljudi. Komšija ti je važniji od brata, 'el de? – nastavi i pogleda u djevojku – Je l' ti rano, studiraš? – upita je.

– Aha! – nevoljko doda Tužna Vrba vrteći mobitel kao maloprije bocu, kao da ju je prenula iz mračnih misli jer joj je obraz zadrhtao u nekom bolnom grču ali nije pokvario njenu ljepotu.

– I moj Milorad, ranko bakin, studira! – nastavi krupna žena.

Žena ispred nas je otvarala foliju, ponudila muža uz sebe, valjda joj je bio muž, i počela jesti neku konjsku salamu da je zasmrdio čitav autobus. U želudcu mi je titralo i samo što se nije izvrnuo.

– Oće l' ovi autobus doć' na vrijeme? – uputi žena do nas pitanje vozaču na što je ovaj ostao hladan jer je upravo slušao rezultate neke nogometne utakmice, najvažnije stvari na svijetu.

– Oće l' doć do sedam? U sedam mi je oni drugi, za Požarevac! – uzvрpoljila se žena nezadovoljna što joj ni od koga ne stiže odgovor. Vozač je i dalje slušao radio, djevojka je vrtjela mobitel, žena ispred nas slasno jela. Čulo se mljackanje. U autobusu neće biti mira, a noćna je linija.

Uvodno predavanje na simpoziju uvijek je motivirajuće za ostale govornike. Kažu se one najvažnije stvari, poslije se svi više-manje ponavljaju. Uvjerena da je djevojka s lijeve njene strane pozorno sluša, nastavi baba priču o tome kako ima samo tu jednu čer koja živi u Požarevcu, kako joj je stari osta doma jer *ga j' stisla astma*, a i ona piće lijekove za srce te izvadi iz crne lakirane torbice na dvije kratke ručke neke tablete i upita djevojku za malo vode. Ispije vode do pola zajedno s tabletom i vrati joj bocu. Osvježena terapijom za srce nastavi uzdišući k'o da stresa teško breme s leđa kako su i *nji' dvoje bili u izbjeglištvu* te kako su ih *očerali dušmani*.

Pred mojim se očima krene film, tada u autobusima nisu puštali filmove kako bi skratili vožnju, ne kao danas. Krenu role filma strave i užasa, filma stvarnog i bolnog, krvavog. Odmotavale su se slike tenkova, srušenih kuća, razbacanih dijelova tijela, uplakane djece nad grobovima svojih očeva, ekshumacije... Otvarao se grob do groba. Moj grob iz olovnih snova.

– Hoćete li, molim Vas, umuknuti!? – prekinem babu-govornika.

– Dobro, rano, dobro. Čula sam te. – reče žena nevoljko i sebi u bradu nadoda – Gospođa želi spavati.

Ako sam gospođa, kad smo mi to prešli na ti, pomislila sam. U želudcu mi je kuhalo, ali nisam željela nastavljati razgovor. Nije prošlo ni par mi-

nuta, autobus je već grabio predjelima u mraku, odmicao naseljima, ali, ona očito nije rekla sve što je kanila reći.

– E, a onda kad su nas očerali i kuću su nam zapalili.

Žena pred nama je zamatala ostatak sendviča, čulo se šuškanje folije. Dječak iza nas je zaspao; sa sredine autobusa se čulo teško disanje. Nagnula sam se sa svog sjedala, preko Tužne Vrbe:

– Je, ali su Vam je i napravili i vratili ste se. Jel' tako? – postavim se isljednički.

– Vidiš kako gospođa zna! Je, je, ranka! – nevoljko je priznala meškotjeći se na

jednom od ona dva sjedala.

– Jeste li koga pokopali? Recite! – pitam je oštro. Glas mi je drhtao. Zbunila sam je.

– Nismo, vala Bogu! – odgovori preplašeno dok je dlanom desne ruke pritiskala

bolesno srce preko svojih teških obješenih grudi.

– Ma kojem Bogu, ženo Božja? Kojem Bogu? – podigla sam glas – znaš li da ima onih koji su i bez kuće ostali? – preuzela sam njeni *ti* – znaš li koliko njih!?

Putnici su se uskomešali, dječak se probudio i zazvao:

– Mama!

– Čula sam: Psss!

Žena sa sendvičem je kašljucala, podrigavala kao da će i ona povratiti. Maleni iza nas je nastavio žvakati ostatak čipsa i šuškati vrećicom kao da je podne, a ne da su prošla dva sata u noći. Ona šira nego duža se odmakla na onu drugu polovicu sjedala i nastavila uzdisati i pristiskati grudi. Tresla sam se, zubima cvokotala od studeni. Duša mi se prepologala. Sreća da je naišlo stajalište. Tužna Vrba je izašla prva, a ja za njom. Kao na traci putnici iza nas su požurili u toalet sve nešto šapućući među sobom, a ja sam otišla iza benzinske ispovraćati i salamu i čips i one čvarke i bol koja mi je pritiskala glavu koja samo što nije pukla i svaki atom tijela.

Priđe mi Sara, tako se zvala Tužna Vrba. Plakale smo zajedno. Vrijeme stanke je davno prošlo i autobus je samo nas čekao. Dok smo ulazile, žena nam kaže:

– Ja sam mu rekla da vas dvije nema. Ja!

Saru sam propustila do prozora, a ja sjela na br. 6. Ruku sam držala na njenom koljenu tješeći je. U jednom trenutku mi je svojom malom djevojačkom šakom čvrsto pritisnula ruku. Ta meka koža njenoga dlana još

mi godi. Što može jedan stisak ruke! Pustila sam je da plače naslonjena na staklo autobusa i povremeno je potapšala po koljenu. Bljeskale su suze u ogledalu stakla, biserne, bolne. Bože, koliko tragedije na jednom mjestu, a ova lijevo od mene priča o zapaljenoj kući.

– Spavajte i šutite, molim Vas! – rekla sam joj znajući da će puknuti ako samo progovori.

– Samo da ti kažem, gospodo, čiste su nam ruke. Nismo ih okrvavili! – izrekla je bojažljivo, ali nekako važno kao da su joj posljednje. Začudo, vjerovala sam joj. Bila je jadnica kao i ja. Kao i Sara. Držala sam zatvorene oči, baba je do Zagreba šutjela. Tek tu i tamo bih čula tiki šapat:

– Svatko nosi svoju muku.

Te sam noći spoznala kako je bol element koji se pretače iz posude u posudu dok ne nabuja i ne izlije se u riječi, suze, gnjev, nemoć, a onda poprimi lakoću snošljivosti.

Zagreb se bio. Svetlo je s istoka probijalo prve zrake života. Dopratile smo babu do autobusa za Požarevac. Sara i ja.

– Komšija ti zlata vrijedi, 'el de? – umorna od noći u kojoj nije prestala govoriti ni misliti izgovorila je to isprekidano, bojeći se da je ne prekinem. Lice joj je bilo sivo, smežurano. Nisam joj rekla što nosim na duši, ali je znala, sigurna sam da je znala!

Na zagrebačkom smo kolodvoru ostale na trenutak same Sara i ja. Iza nas bila je noćna linija i gorak okus onog bombončića koji smo dobile na polasku. Bombončić je kao i život, izvana sladak, a unutra gorak. Zagrlila sam je kao što majka grli dijete u kolijevci i šapnula joj na uho:

– Bogu je sve moguće!

Čula me i vidjelo se – povjerovala. Zamotala je kosu pod onu kapicu na prugice, izvukla šiške, uspravila ramena i još mi jednom mahnula prije nego što je pred kolodvorom ušla u tramvaj, u vrevu budnoga velegrada. Po povratku u »naše malo mesto« raspitala sam se o Sarinom zaručniku koji je bio u komi nakon prometne na motoru. Izvukao se. Sara i dalje putuje noćnom linijom za Zagreb, a ja sam odabrala dan. Koji mi se put učini da ulazi u autobus.

Sve je moguće!

## Molitva za kišu

Prohladnog jesenskog dana smo išli u planinu nasjeći drva. Rode je svako toliko kleo i psovao Evu, da joj vjeru i nevjeru, da joj ovo i ono, da se ona o sebi zabavila, da joj sveca čaćina, da je ona dosta jada vidjela...

Ostali su ga strpljivo slušali i šutjeli klipšući za konjima izlokanim planinskim puteljkom uspinjući se na planinu.

Što li mu je skrivila Eva, mislio je u sebi Nikola, a Pere, znajući da su u selu tri Eve, upita koja Eva mu je stala na žulj pa tako kune i beštima, a Rotko po svom objašnjava:

– Ma ona što je zagrizla jabuku i dala je jadnom Adamu pa se ja moram mučiti i, kako veli fratar, u znoju lica svoga jesti svoj kruh i mučiti i sebe i živinu idući uz ovu planinu.

– Kod onikh i naki šljiva i krušaka, kud je vrag nosio u jabuke? – nashali se Bariša.

– I što je zagrizo? Vrag ga grizo! – žestio se Rotko.

– Kao da ti ne bi zagrizo da ti je Eva Jokanova dala – izlanu Grdan i blago udari konja po sapima.

– Jašta – odsijeće kratko Rotko, a Bariša uzdahnu i započe nešto drugo što mu je palo na pamet taj trenutak pa će glasno:

– I tako on onda nama.

– Ko, bolan? – upita Ročko.

– Župnik.

– Ma daj, o čemu ti to sada nakon što je Rotko kleo i psovao pramajku Evu? Što si sada udario na dobra župnika? – upita Grdan.

– Kad ti je tako dobar, povedi ga kući.

– Što ti je skrivio župnik? – upita Rotko.

– Od onoga dana, moja nogu ne prelazi više prag njegove crkve. Šta on misli da smo mi budale, ako smo nepismeni, priprosti i svoji. Tako on nas onoga dana zabudalaka i otjera iz crkve.

– Slušaj, o čemu benetaš? – ukori ga Nikola.

– O suši i kišu. Eto o čemu. Ono je bila uvreda.

– Kakva uvreda i šta pričaš? – upita ga Rotko koji jedini od njih nije bio onoga dana u crkvi kad su išli moliti za kišu.

Onda je predložio Bariša da zaustave konje da malo pasu i da se odmore od naporna uspinjanja uz planinu. Sjela su dvojica na stećak koji je usamljen stršio iz travurine na proplaku, a ostali na kamenje koje je virilo iz trave. Savijali su šutke škiju, potezali iz boce lozovaču, potiho nazdravljali jedan drugomu. Boca je išla od ruke do ruke, od usta do usta. Nakon što je svaki potegao po gutljaj i Grdan spremio bocu u torbu, zašutjeli su i gledali niz planinu u dolinu i u siva kamena brda. Tada se sve utišalo u njima i u stvarima koje su ih okruživale. Šutnja se odnekud tiho i moćno spustila među njih, onako kako već ona čini kad su ljudi umorni ili zarinuti. Tišinu su parali napukli, hrapavi frktaji konja koji su pasli tvrdu planinsku travu.

Sjedili su šutke na stećku i oko njega, zagledani u prazno; tijelima blizu jedan drugome, a mislima i mukom udaljeni. Pucao je vidik daleko. Letjeli su pogledima niz šumovitu kosinu planine, preskakali preko zmiјolike rijeke koja je vijugala preko doline i uvirala u brda na drugoj strani polja, sve do glečera Dinare koji su se nazirali u daljini kao da izviruju iz neke sumaglice. Nejasni, mutni i daleki, a opet nekako bajkoviti u ljepoti krajolika, bili su siloviti i moćni u divoti i širini vidika.

– I on nama, di su vam kišobrani? – progovorio je Gale.

Svi su prasnuli u smijeh osim Rotka. Njihov prodoran smijeh zamirao je u gustoj jelovoj šumi i odjekivao u planini punoj tištine i samoće. Rotku nije bilo jasno zašto se tako glasno i zarazno smiju pa je upitao Grdana da što ih je spopalo pa se tako glasno cerekaju kao da su, ne daj Bože, skrenuli. Grdan otpoče kad je smijeh utihnuo:

– Dogodilo se to one godine kad je bila velika i duga suša.

– Šta to? – prekine ga Rotko.

– Slušaj i ne prekidaj. Ne uskači mi u priču ko onaj iz Varoša.

– Koji onaj? – opet mu upadne u riječ Rotko.

Grdan mu kaže kako je jedne zimske noći na sijelu u jednom imotskom selu Ždero benetao kako dolazi brod u Imotski i na njemu ima svega i svačega: brašna, sira, mljeka, krumpira, meda, šećera, kave, mesa, robe, kruha i ruha, vina, rakije, nema što na njemu nema. Taman kad je on htio na kraju reći što na brodu nedostaje, uskočio mu je u priču Brajo i pitao kako će taj brod pristati u Imotskom ako ga lučka kapetanija nije propustila u Zadvarju. Zadvarje je udaljeno od mora desetak kilometara. Rekavši to Grdan je nastavio:

– Ti si te godine mako preko granice i nije te bilo u selu sve do drugog Božića. Mjesecima nije pala kap kiše i sve je sunce spalilo. Ni travke nije bilo za izgladnjelo blago. Morali smo klati marvu jer bi svakako pokre-pala od gladi.

– Ala smo se natukli janjetine, ovčetine i govedine – jetko se našali netko od drvara.

– Ne benetaj, mazlune – ukori ga Grdan i nastavi kazivanje onako kako je on pričao te na svoj način ubacujući *svako toliko i kažem i ne lažem*:

– Mjesecima nije pala kap s neba. Nikad tako nije bilo. Ni najstariji ljudi nisu pamtili strašniju i dužu sušu. Jednoga dana narod je spontano pohrlio iz sela i zaselaka prema crkvi. Kažem i ne lažem, pohrilo je u crkvu staro i mlado, zdravo i bolesno. Bilo je to najsličnije nevremenu kad se nebo prolomi i lije kao iz kabla pa odsvakle provriju i poteku potoci, nahrupi voda i slije se s brda u polje i otiče prema jarugi. Tako se narod slio sa svih strana i ulijevao u crkvu. Nakon što je crkva bila dupkom puna kao košnica, velečasni župnik je samo šutio klečeći ispred oltara okrenut leđima narodu. Ljudi moji, sjetite se, potrajala je ta šutnja duže, je l' bilo tako?!

– Tako je – potvrđi Nikola.

– Više od deset minuta – dometnu Roćko, a on nastavi dalje:

– Ljudi su počeli jedan drugog dodirovat i gurkat laktima, žene se došaptavale, djeca počela napuštat crkvu, a onda se osmjelila Bajuša koja je klečala blizu velečasnog župnika i glasno ga zamolila da povede molitvu. Fra Didak, pobožan, duhovit, plemenit i, na momente plamenit čovjek, osovio se na noge, okrenuo prema svojim župljanima, podigao ruku iznad glave kao da blagoslivlje ili prijeti, udarao ih riječima kao bičevima od studeni i zagrmio:

– Došli ste molit za kišu, je li, a?! Kakva vam je to vjera, je li, a?! Došli ste, a?! Došli su i godišnjaci, a je li?! Dakle, došli su i oni. Kakvi ste vi katolici, kakvi? Sada ste došli kad vam je dogorilo do nokata. Lažete kad stignete, psujete da Bog sačuva, pijete ko deve, kradete, varate, lažete, petljate, mrzite... Došli ste molit za kišu, a gdje su vam kišobrani?

Rekavši to okrenuo se prema oltaru i kleknuo, a oni su u tišini napuštali crkvu, isto onako kako su dolazili i odlazili šutke svojim kućama. Bariša je jedva čekao da Grdan završi svoju priču pa da ga dopuni.

– Na kraju, kad su svi otišli iz crkve, ostala je Bajuša i nas trojica, Brblo, velečasni ispred oltara i ja. On je klečao, šutio i po svoj prilici u sebi molio, a mi nismo molili, nego smo se žestili na riječi kojima nas je ošamutio. Bajuša se pobunila:

- Velečasni, kao da je lako povjerovat u čudo.
- Ja nemam kišobran – kazao je Brblo.
- Nemam ga ni ja – dobacio sam tek toliko da župnik čuje i pošli smo niz prolaz crkveni prema vratima. Župnik nije ništa rekao. Nastavio je klečati ispred oltara, a mi smo polako i tiho odlazili od njega i oltara. Ni-smo ni primjetili kad smo išli prema crkvi i dok smo stajali u crkvi što se događa gore iznad naših glava – na nebu, za koje je suludi Brale znao reći da je za ptice i oblake, a ne za ljude.

Na vratima crkve zaista nas dočekalo čudo. Grmilo je, sijevalo, padalo, kao da se nebo prołomilo, lijevalo je kao iz kabla. Župnik je bio u pravu. Trebali su nam kišobrani.

## Miris jorgovana

...Korak po korak prilazim,  
Sjećanja drhte u zraku...

Kroz oblak prašine probija se miris jorgovana. Uska ulica čini mi se ista. Dječaci igraju nogomet na slabo prometnoj cesti i ne vide da ih promatram. Iz dvorišta susjedove kuće proviruje slabašan cvijet bijelog jorgovana. Baka nije voljela bijeli jorgovan i nikada nije dopustila obrezivanje grana na grmu svog plavog jorgovana. Zbog toga je, u vrijeme kada proleće neprimjetno ustupa mjesto ljetu, bakin jorgovan prepun prekrasnih velikih cvjetova. Otključavam drvena ulazna vrata. Kroz uski dvorišni puteljak popločan ciglama probijaju se travke. Iza prozora ljetne kuhinje vide se plave limene kutije s kojih se smiješi lice dječaka s kuvarsom kapom na glavi i kuhačom u ruci. U jednoj kutiji je kava, u drugoj šećer, a u trećoj keksi. Dugo nisam mogla shvatiti zašto za goste, koji će doći tko zna kada, uvijek mora biti keksa u limenoj kutiji. Keks i kava mi nikada nisu išli jedno uz drugo. Zvuk limenog poklopca silno me veselio. Baka bi pružila kutiju prema meni, a ja bih zadovoljno izvukla eks i svaki put ga pojela u slast kao da ga nikada do tada nisam kušala.

Zastajem na stazi, udišem miris jorgovana i skrenem pogled na raskošno drvo pored ograde koja dijeli dva dvorišta. Cvjetovi jorgovana njišu se na vjetru poput morskih valova i pretvaraju malo dvorište u raskošan vrt. Drvena ograda koja dijeli dvorište od susjedova na trenutak izgleda kao podloga slikarskog platna preko kojega se poput morskih valova prelijevaju cvjetovi. Ne znam zašto je baka uvijek govorila da ima najljepši plavi jorgovan u naselju kada su mu cvjetovi nježno ljubičasti.

– Plavi je, plavi – smiješila se govoreći mi obične, male stvari. Barem sam tada tako mislila dok sam plakala držeći je za ruku zbog neke male jedinice. Ubrzo više nije bilo malih jedinica, a njezine jednostavne rečenice sve više su oživljavale u mom sjećanju.

– Moraš vjerovati – ponavljalala je često, a ja sam se smijala ne shvaćajući zašto mi to govori. I kada sam odlazila na ispit u Varaždin, ponovila je isto. Jesam li tada prvi put drugačije shvatila značenje njezinih riječi? Ne znam. Ne sjećam se točno.

Vrijeme do dolaska autobusa za odlazak u crkvu svetog Križa iskoristila sam za razmišljanje o njenoj rečenici. Iako, baka i ja smo oduvijek odlazile u crkvu svete Ane. Stoeći ispred mramornog oltara razmišljala sam o njegovoj povijesti koju mi je baka bezbroj puta ispričala i o vjeri koja se živi i osjeća u duši.

– To je način života, to smo mi! Vjera nas čini onakvima kakvi jesmo. Čovjek bez vjere je ništa!

Miris unutrašnjosti stare crkve iz mog sjećanja na trenutak zasjeni stvarni miris jorgovana. Mirisi tako vjerno ostaju u sjećanju. Otvaram ljetnu kuhinju. Stari štednjak i pored njega hrpica drva. Stol prekriva plastični stolnjak s plavim i zelenim cvjetićima. Vidim svoju knjigu na stolu. Baka se bešumno kreće oko štednjaka, uzima limenu kutiju, otvara, zatvara, a miris variva od graška iz njenog vrta ispunjava prostoriju. Tog dana nisam imala knjigu, ali ona je tvrdila da moram otići na ispit.

– Čisto srce i vjera donose sreću. Sreća nije u velikim kućama, bazenima i skupoj odjeći. Vjera je izvorište sreće, a osoba koja vjeruje u Boga vjeruje i u ljude. Duhovno zdrav čovjek je hrabar. Ne zaboravi to!

Stajala sam ispred oltara misleći na njezine rečenice, kleknula, na brzinu izgovorila molitvu i požurila na autobusno stajalište.

Profesor je kasnio. Izašla je gospođa zaposlena u dekanatu i obavijestila nas da će ispit započeti za dva sata. Sjedila sam na klupi pored fakulteta pitajući se što radim ovdje? Zašto sam došla ako se nisam pripremila za ispit. Davor je sjedio pored mene držeći knjigu u ruci.

– Možeš li mi posuditi knjigu? – upitam ga.

– Mogu – nasmije se gledajući me svojim nebesko plavim očima.

– Uzeo sam je iz knjižnice fakulteta, ali nisam stigao puno učiti.

Neumorno sam otvarala stranice i prepisivala lekcije. Ispit je započeo s dva sata zakašnjenja, a od pet pitanja, četiri sam imala na papiriću. Još i danas se pitam je li sramno, je li grijeh to što sam učinila? Baka je rekla da nije. Vjerovanje ima široko značenje.

– Čovjek bez vjere je ništa!

Ponavljam tu rečenicu dok miris jorgovana ulazi u ljetnu kuhinju i temam svojoj nerođenoj djevojčici:

– Uredit ćemo bakinu kućicu. Bit će to naša oaza mira, naša vikendica.

Držim ruke na svom velikom trbuhu i pitam se osjeća li moja nerođena kći miris jorgovana i mir kojim zrači prostor bakine ljetne kuhinje?

– Tvom tati se svidjela na prvi pogled – tepam joj osjećajući kako se miče.

I on se dopao baki. Dopratio me kući nakon ispita. Prije nego što je dočekao autobus za Varaždin, zajedno smo otišli u crkvu svetog Križa. Rekao je da vjeruje kako smo uvijek upravo na onom mjestu gdje trebamo biti i da se sve događa s razlogom. Jesam li zato položila ispit, a on nije?

Sve se moralо dogoditi upravo tako. Vjerovao je!

Za nekoliko dana postat ћemo roditelji. Krstit ћeš se baš u toj crkvi gdje smo se i vjenčali. Replika oltara mramornog križa u bakinoj ljetnoj kuhinji podsjeća me da je čovjek bez vjere ništa.

... Korak po korak odlazim...

Mirisi trepere u mraku...

## Čista i nježna ljubav

Čim je ušao na vrata dnevne sobe, djevojčica je počela izvoditi neobične pokrete. Skrivala se kao da se stidi i svaki put kad bi je pogledao iznova bi ciknula pa se ponovno sakrila. Očigledno ga je nestrpljivo čekala. Cijeli joj se svijet okrenuo kad je ušao.

Dnevna soba vrvjela je od ljudi i djece. Oko velikog stola mjesta su uzeli tri njihova odrasla sina sa ženama, kćer sa suprugom i unučad svih uzrasta. Ali za nju je on bio najvažnija osoba. Sva je bila usmjerenata na nje-ga. Njega je izabrala. Titrala je kao trska na vodi.

Pravio se kao da je ne vidi. Nije je želio uplašiti. Djelovala mu je poput ptice koja brzo odleti u zrak na svaki nagao pokret, ali se odmah spusti čim joj s odstojanja dobaciš novu mrvicu kruha. Zato je samo blago usmjerio pogled prema njoj. Na način kao da to jedino ona vidi napravio je znak usnama: *Ti si moja miljenica!* Samo je to čekala. Smjesta se počela uvijati cijelim tijelom i smijuljiti se crvena u licu. Gotovo bi se moglo reći da ga je zavodila na svoj dječji, nevini način. Nesvjesno je povukla majku za rukav.

– Danijela, što izvodiš zaboga? – ukorila ju je mama.

Pravio se potom kao da je više ne vidi, a tražio ju je pogledom tobože na pogrešnim mjestima. Ona je stala pred njega i namještala se da bi mu bila vidljiva. Silno se trudila. Sve dok osmijeh nije prekrio njegovo lice.

– A tu si!?

– Mama! – opominjao je njegovu ženu, a svoju majku, njihov najstariji sin Ladislav. – Opet pretjeruješ! Ovdje smo svi domaći! Zašto uvijek sve mora biti savršeno? Osim toga, imaš kćer i tri snahe ovdje! Pusti da ti pomognu!

Laura je odmah poskočila u želji da bude na usluzi, ali ju je svekrva odlučno zaustavila:

– Sinko, Laurice draga, samo ti sjedni i uživaj. Dovoljno je što ti kod kuće jaše na vratu ovo troje! A s mužem i četvoro! Mogu ja to! Opustite se svi!

– Stvarno, bako, nije nama teško! – Laura je bila nekako umiljatija, nego ostale mlade žene.

– Dobro, onda postavite tanjure i čaše. Salvete su u srednjoj ladici! – povjerila im je baka sporednu zadaću kako joj se ne bi petljale u dovršenje jela. S malom djecom oko sebe mogle su nešto zabrljati, a to si sada nije htjela dopustiti. Još od jučer je sve pažljivo spremala.

– Vidi Lauru kako se upucava svekrvi! – namignuo je Tihomir. – Baš uvijek hoće biti prva njezina snaha!

– I jest prva, prva je došla u kuću! – branila ju je Branka.

– Upucavaj se malo i ti pa donesi vino iz podruma! – nasmijala se Lana.

– Ti to meni, zločo jedna?... A čija si ti sestra? Tko je kriomice sipao u zahod jelo koje nisi mogla pojesti tako da ne vidi mama? Tko je izlagao svoju kožu pred kućnim zmajem da bi se ti potajno sastajala sa svojim dragim, s ovim gospodinom ovdje, koji nas sve ovako nedužno gleda! A sad dobivam nož u leđa? To mi je hvala? Tako se vraćaju stara dobročinstva?

– Pusa Tihomire! – pokorno se povukla Lana. – Pusa! Istina je sve što si rekao! Bio si sunce!

– Bio? A sad je sunce iznenada potamnilo!? – namrštilo se on.

– O što ćemo mi još saznati!? – ukočila se Branka glumeći strogoču. – Neka sada čuje vaš otac da vas nisam dovoljno kažnjavala, nego sam vam još ostala i dužna!

– Ne mijesaj tatu u to, mama! Slabo bismo mi prošli da on nije potajno dodao koju svoticu mjesečno na tvoj strogo izmjereni džeparac. I da znate svi, samo zbog oca idem sada u podrum!

– Jasno – dodao je Ladislav - i usput sebi po dva piva!

– Znala sam da mi je taj stari uvijek radio nešto iza leđa! – požurila je Branka u kuhinju mrmljajući i mašući glavom. No ipak joj je s lica pobje-gao osmijeh.

Sitna prepucavanja davala su začin njihovim blagdanskim druženjima. U tome su svi s užitkom sudjelovali.

Njemu je zatitrala žila na čelu.

Unučica ga je pipnula za lakat.

– Danijela! – prostrijelila ju je pogledom majka. – Kako možeš biti tako nepristojna? Djed je zbog tebe skoro prolio čašu!

Kad se osvrnuo, djevojčica je već otrčala do svoga skrovišta i sakrila se, ali nije mogla dugo izdržati. Šuljala mu se sve bliže i neprestano ga je peckala i dražila ne bi li je pogledao. Sve ga je to nevjerljatno podsjećalo na ljubavnu igru. Da, bila je to ljubav, onakva kakvu je dijete njene dobi

bilo u stanju pokazati. Djed joj je bio važan. Htjela je da i ona njemu bude važna. Tiho joj je rekao:

– Ne mogu vjerovati!? Zar si ti ona ista djevojčica koja je bila ovdje prije dva tjedna? Ali ona je bila puno manja. Ti si sigurno neka druga! Ti nisi Danijela!?

– Jesam! Jesam!

– Ma ne može biti! – tobože se čudio.

– Pa može!... Pogledaj me! – digla je ruke u vis i okrenula se oko sebe.

– Dodaj mi naočale s one komode! Hoću biti siguran! – Brzo je zgrabila naočale i pružila mu ih.

– Laura, Ladislave, čekajte malo! Zar je ovo vaša kći ili ste danas ovamo doveli neku drugu? – prekinuo je razgovor odraslih, praveći se nevješt.

– Stvarno? Zar se i ova djevojčica zove Danijela?

– Ma ne, to sam ja! – Danijela se bunila i napela svim silama da ga uvjeri.

– Ma, glupačo, vidiš da te djed zeza! – nije mogao izdržati Franjo koji je u naponu svoga puberteta morao dokazati da je njen pametniji brat. I probušio je balon te slatke čarolije.

– Popij malo soka! – ponudila je Laura djevojčici da joj skrene pozornost na drugu stranu.

– Ladislave, kako je na poslu? – uhvatio je predah da upita sina.

– Djede, vaš sin je postao šef. Sada ima pod sobom dvadeset ljudi! – pohvalila se snaha. Jako je volio svoju snahu Lauru. Uočio ju je još kao studenticu, među svim ostalim djevojkama koje su im dolazile u kuću. Gurnuo je odmah sina laktom u rebra i šapnuo mu: »Drži tu i ne ispuštaj!« A Ladislav mu se nekoliko tjedana poslije pohvalio: »Tata, Laura i ja smo prohodali!«

Znao je da je ta djevojka bila glavni zgoditak. Laura je odmah osvojila sva srca u njihovoј kući. Sjetio se čuvene biblijske izreke: »Ljubav jedne snahe vrijedi više nego li ljubav sedmorice sinova!« I bio je zadovoljan. Nasmiješio se svojoj snahi.

Danijela je sada počela pokazivati nezadovoljstvo što je djed razgovarao s njezinom mamom i tatom, a ne više samo s njom. Prišla je stolu i položila pokraj njega malu kutijicu s plastičnim nakitom. Uzalud je pokušavala staviti malu naušnicu na uho.

Mogu li pomoći? – upitao je, a ona mu je spremno dopustila.

Ali nije baš lako uspijevao. Bila je premala za njegove prste. Ipak je djevojčica bila strpljiva. Sklonio joj je kosu s uha i podragao je po obrazu.

Imala je prelijepu kosu i savršeno lice. Pomislio je: »Prava buduća žena u minijaturi!« Za brata je bila balavica, za mamu i tatu maleno zlato, ali za njega...!? Za djeda je bila velika. To joj je godilo.

– Danijela, stvarno, pusti već jednom djeda na miru! Ne može od tebe ni razgovarati! – korila ju je opet Laura.

Djevojčica pokupi svoje naušnice i uvrijedeno se povuče u kut. No njezina je kutijica ostala na stolu.

U tom trenutku završena je uvertira iznošenja jela na stol. Ladislav je sve slikao kamerom. Izgledalo je to kao topla, prekrasna bajka. Svi su ustali i uhvatili se za ruke, odrasli i djeca, stvarajući živi lanac. Okrenuli su pogled prema Laninoj kćeri Petri koja je polazila osnovnu glazbenu. Petra je zauzela stav iskusne pjevačke zvijezde i započela pjesmu. Bila je dobra. Prilično dobra za svoje godine. Izvodila je svoju ariju besprijekornim školskim načinom. Ostali su prihvatali. Pjevali su molitvu Gospodnju. Svi oko stola, povezani. Slika je bila dirljiva. Zajedno sa svojim nevidljivim, krilatim zaštitnicima. Valjda su i oni pjevali. Gledao je tu neobičnu čaroliju kao u nekom snu.

Bacio je pogled prema svojoj ženi. Branka je brisala suze, a on je osjećao neki pritisak u grlu. Uzbuđenje, što li?

Te glave skupljene oko stola! Što ćeš više od jednoga bračnoga para? Bila je to kruna njihovih zajedničkih godina. Svih borbi, svih uspona i padova.

I u tom trenutku kao bljesak munje prostrijelilo ga je daleko sjećanje. Branka i on bili su u to vrijeme daleko od Boga. U velikom košmaru pred strogim roditeljima, zasljepljeni mišljem da im je jedina budućnost koju imaju pred sobom odjeća koju su imali na sebi, a uz to nagovaranji od *parametnih prijatelja i prijateljica* i pod pritiskom nagle svađe koja je niotkud buknula među njima, bili su samo jedan korak do prekida prve trudnoće i potpunog razlaza. Jedan korak!

Nikoga za ovim stolom tada ne bi bilo. Ni njihove djece. Ni djece njihove djece! Sutra ni praušnuka! Cijeli taj lanac života bi odnijela smrt. Ni male Danijele koja ga je tako čvrsto držala za palac ne bi bilo. Samo jedna odluka, jedan čin mogao je promijeniti sve.

Posegnuo je za novčanicom, izvadio novčanicu, presavinuo je nekoliko puta i stavio krišom u Danijelinu kutijicu. Zatim se pridružio pljesku i pohvalama koje zaslužila njihova primadona Petra.

Danijela se uskoro vratila po svoju kutijicu s nakitom, a on joj je šapnuo na uho:

– Unutra je dar za tebe! Pazi da nitko ne vidi!  
Pogledala ga je iznenađeno, a oči su joj bljesnule.  
Vrijeme je odmicalo. Ručak se bližio kraju. Odrasli su pozvali djecu da se spreme za polazak.

On i Branka ispratili su ih prema izlazu. Kad su već stigli do kola, mala se Danijela odjednom istrgnula majci iz ruke. Potrčala je prema djedu i povukla ga za rukav tražeći da se sagne. Zgrabila ga je s obje ruke oko vrata, stisnula i poljubila. Bio je zatečen, zbuđen. Gotovo se zastadio siline osjećaja koju je u njemu probudila. Svi su ga gledali začuđeno.

Na vrhovima prstiju, čista i nježna ljubav ušla je opet snažno u njegov život.

# Geolog v Edenu

Štefu Grabušiću – Cobri

Rana em liepa pretulet zmamila me van, spod obriezane i povezane brajde, zasajene valjda joščem f sredovečnim kriznam lietima mojuga dede Janka, zvanuga Bubenj jerbo hasne je vudiral h bubenj f prvič fuormierane oroslafske špleh mužike. Zasel sam si na stare drieve kaj je zdavnata presta- le služiti kak gvanter f pelnice, a zdej služi kak orginalen domači zicplac za odehnuti se vumornom človeku. Zafajfal sam staru l julju napunjenu z finam holandckam duhanam Old Splendor kaj mi je, vusput da pripome- nem, nabavljal i prinašal jen inženjier gda je dohajal službene v jenu do- maču tekstilnu fabriku, a tera se pak bavila šnajderajem »lon« ancuga... dek nie privatizierana i kihnula v lampaš. Nu nizkezemskuga duhana osta- le mi je do deniešnjih vur na lageru. Zamotan v dim začel sam vrteti drage kipce z mojega živlenja. Zapraf, oni su sami od sebe navirali. I dek sam tak rovaril po svojemu pretekamu živlenju, pogled mi se zadržal na očigledne jake staromu i zelenamu kamenu kaj ga je moja boljša polovnjača instalie- rala zmed nasadof vukrasnoga raslinja kre natstrešnice za gubljenje cajta, spijanje kavice ze susedama, pak zopijanje gemištof z navadnami susedi- ma. Kak hercig kamen! Tak zanimljive štrukture, tak zgodne farbe. Buog zna od kud je sim prispele? Kulike je negde star? A ounda mi je pred očmi blesiknul kipec draguga pajdaša. On bi mi zdej gli s'e o tomu kamenu po- vedal. S'e bi mi polahku i natienke objašnjaval. Petrologiju. Same da je tu. Pak on je bil žeškuolani geolog. Kulike sme toga prek pleč hitili. I drvlja i kamienja. Veliki pajdaš. I ovu l julju, kaj ju tak rade po ruka premiečam i niežne gladim, mi je baš on za jen rođandan vu študentckim lietima šen- kal. I još par l julj. Polahku sam se nagnul nazad, pogledal gore v nebe. A gore med oblaki kak da mi se njegof kipec kehlja i namigava z okam. Eeee muoj stari i veliki pajdaš. Ne same pajdaš, više kak brat. Braco. Rana za- šita za moje srčko.

– Idam ja! Gda se muora, muora se. Evo vam noge, na! Muoram iti gruntat nebesku geologiju. Buog pajdaši, vidime se, gda i vi navrnete! I

najte mi cmizdriti, ni za Boga miluga. Serbus! – verovatne je tak f sebi spremišljaval i za zadnjič nam fputil svuoj blagi osmeh i frajerski mig z okam. Kak huncutu mu se, morem si misliti, naheril mustač. Morti si je i zapopieval:

– Gda ti gruobar preko riti tri lopate zemlje hiti...

Zemlju prek mršave riti jenoga geologa, pak to je meni praf sarkastične. Do fundamentuša.

I tak je prešel. Muoj strašne veliki i rad imeči prijatel i štuvani pajdaš same takef. Štef Grabušičaf-Braco z andraševečkoga brega joščem ot »Horvacke pretuleti, sedamdesetiprvuga leta« ot najbližeših pajdašof imenuvan Cobra. Halt nagle nas je napustil, ostavil v žaluosne čkomine, uzneverene, dvajezeraiuosmuga leta, v zimskam cajtu, negde priedi Božiča. I zbilja nam je dal nogu, ostavil je desnjaču, prafzapraf odbeglajtali su mu ju f nuovam hošpitalu na Bračaku tam kre staruga Kulmerovuga dvorca. Još jen teden česal se muoj Cobra po virtualne noge f šok sobe, a ounda tak znebuha ostavil me h velike šok neverice. I kompletnu pajdašku klapu. Bogeck muoj! Cobra se preselil v edenske dvore!?

Pak to nie moguče! Još prie deset dane gledeli sme skup nogometnu vutakmicu prinjam f komuore, rajfali sme benstone i ronhile nervozni radi nogometnih komedijašof, spili teru kupicu finuga, ciepljenoga, miesenuga bieloga vina z Lipofca, tirali huncutarije, pikali jen druguga, onak pajdaški. Je, istina je, tu i tam Cobra je male sknjekal. Cubala ga noga, nie znal kam bi z nju pak bi male prešpancieral čez komuoricu vuz pomoč štake. Nu i dalje je speljalav zafrkancije na temu zdravlja i betega, doktorof i stenta kaj su mu inštalierali negde gore visuoke v noge. Jedva da ga je i dobil, poklem par liet hodočaščenja po zagrebačkam ambulantam em prošecija po purgerskam hošpitalam od doktorof do primariusof. Morti je stent bil male i rabljen. Buog ga znaj!? Cobra je za medicinu bil sitna riba, sitniž zagorski, štupser z Topličine, a on sam za plave kovrte nie imel pak baš nič do njih i nie držal. I zdej je bile kesne za njegvu cirkulaciju i njegve zaštuopane žile. Z vapnam jih je zažbukal. Cigaretline nie smel ni poluknuti, eli on je punam pljučam saugal i daljše kaj osmujeni Turčin.

– Duoj ga šmiergla... dek ide ide – sarkastične bi laprdnul spod mustača – pak nemrem ja poklem tulike liet šokierati svuoj duh i tiele z nekakvami suhoparnami korizmami.

Ounda bi se skašljal par put, onak decentne, tek tulike da zbalansiera pljuča i zasmujeni pozirak jenoga šezdesetlietnuga intelektualca zafrkanta. Popušil je on prec toga v živlenju.

A morti je, gruntam si z druge strani, s'emu zeru kriva i ona »horvacka pretulet« priedi četrdesetijenam lietom gda je med drugami študentami i Cobra zbiral pendreke po hrptu, po listanjkam, a i po bedrenam kuošcu, tam f centru Agrama. S'e bi on bil dal za horvacku domaju, za tu rojenu grudu, teru je imel rad, em kak špinčeni domoljub, em kak zeškuolani geolog. Nu s'e f s'emu slabe mu je ta zemljica vrnula osim kaj je pokrila njegve prerane zmučene i fsukane tiele. Naj počine. Eli njegof veder i skomuojsani duh sigurne huncutari prek edenskih trankof, skup ze semi dragami personami tere sme skupa poznavali, a mene su tak prihieftani za moje srčeko.

Naj jih dragi Buog, skup ze semi sveci em ajngelima čuva. Pak i nas živuču faunu, tera jih se rade i prec guste zmisli, a jošče sme gmižuči čez vezdašnje zemaljske živlenje. Fala Bogu!

Polahko i mene kuošče pobolieva. Veliju da je to radi leta proizvuodnje. Rabljen sam, znam. Senek se male ščudavam. Pak ja sam bil nekakef kakef-takef skijaš em planinar, jezero liet. Pucaju mi meniskusi, pucaju mi ligamentuši. Ščrba vremena štrglja po mojamu integritetu. Ja si pak hmissljam da je to meni pomalu iste od one pretuleti jezerodevetstuosedamdesetiprvuga leta, makar sam bil tekar slinavi gimnazijalec. Naviek sam se rade družil i šegačiju tiral ze starešami pajdaši, študentami. Tak i to leto sam se špancerjal par put i zijke prodaval okoli Oktogona, em dole niže po Frankopanske vulice, kre Gavele, jerbo Cobra je stanuval v Dalmatinske vulice. Kulike me možganje služi, tu sme negde skupa dobili tretman z pendreki, ni krivi ni dužni.

Milicajci niesu nič pitali. Valda sme se tout motali f krive cajte. Črni nas je vrag natental na krive meste, navabil f krivam terminu. I vudri ga Blaž. Pardonieram, vudri ga »cajec« Mile. Sleduvali sme porciju tretmana »vaspitnog« znad ritesnic, po grbe, em po kuoliena i bedranjka, a s'e vuz ortodoksne verzuše o pravoslavnem em katoličkam svecam. Ounda još nekakve opaske o materam i kevam ustaškam. Niesme s'e popamtili, same sme jahkali i gledeli kak se ščiem prie hmeknuti f teri haustor. Poklem sme jim, mislim milicajcam, onak h puol glasa ej same vu sebe, skriječki po dvoriščam, jeno par danof spominjali seme istočne i lizali svoje rane i natekline, buoli telesne i one još gorše v duši. A one su bile f sakojačkim farbami. Tulike o kostobuolje em dušebuolje. Jena drobna človiečja kalvarija. Valda su gruntali da nam fali tere predavanje ze socijalizacije i štuvanja autoritetof. Buog naj nam griehe oprosti!

I tak ot ounda Cobra nie šmekal nič istočnoga. Niti njihove peršone niti jezek njihof, niti popiefku njihovu niti cajke z velikim plučima em si-

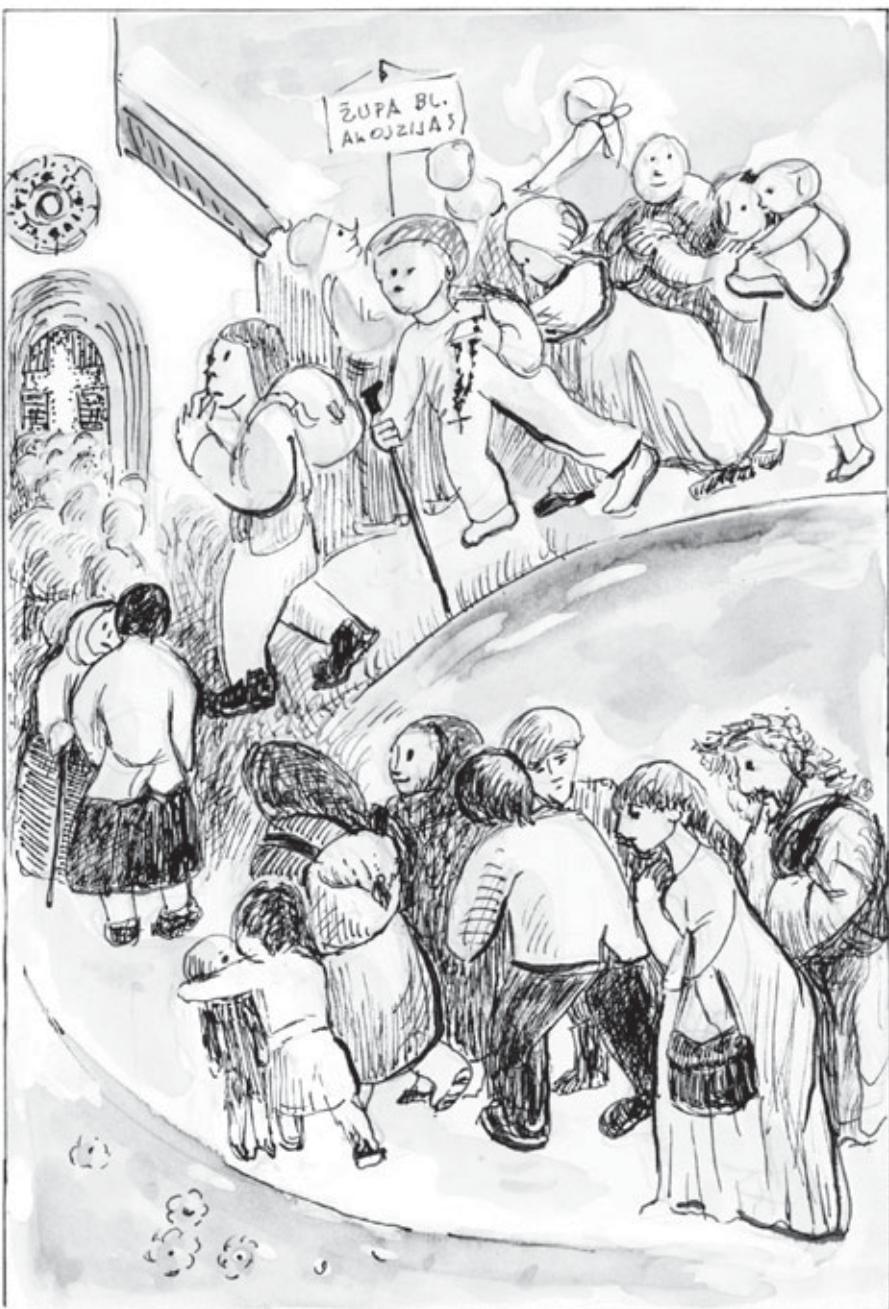
likuonsku duhu. Eli hmiral je i špinčil se z horvackim drievljam i kamienjam, z horvacku dišeču zagorsku grudu. A kak geolog lietima ju je šnjuofal, skapal, gladil, gnječil, miloval i k srčeku stiskal. Ot pretuleti buos po njej tancal, pod brajdu ej hrušku na nje tuouple zležaval. Zdej se dejene zeru brinam: pa kak bu brez noge po edenska tranika tiekal? Jeni mi tumačiju, a nekaj sam i sam h alternativne literature prečital, da duše pokojnikof nečujne lebdiju, onak male znad edenskih ledin, tranikof i vrtof. I zate mi je mam laksieše pri srcu jerbo muoj pajdaš Cobra nema po tiem pitajnu problemof. Leteti prec put brez svoje čelave glave, lebdeti vu svuojam svietu, živeti h oblaka, znal je za hasen kakti pravi mešter ot zanata. Nu on je tak i tak bil maher f semu čega se priel. A meni praf hude fali. Furt, eli baš furt i naviek mi je držal štangu, razmel ili se trudil razmeti saku moju pametnuoču i bedastuoču, tiešil me em mi morala podbuoltal, a i veseliti me znal do besvesti. Fali mi, fest mi fali.

Gda got hvečer poglejam v nebe, a po nebu sikut svetleči kraluši ot zvezdi. Zmislim se seh dragih spoduoba tere sam štuval i rad imel. Na zemli su puhnuli f svieče, a zdej su na nebesam vužgali luči. Med njimi se hudo ozbiljne spomina, a z druge felje sigurne najvekše huncutarije tira moj pajdaš Cobra. Pak gda v noči opadaju svetleči repi i zažareni meteorji prošvigaju čez tuoplju tiemno plavu buožju buoltu, ja znam da me Cobra pozdravlja vu ime oneh tere imel sam rad. To on rashitava buožji prah i kamienje, geologiju nebesku grunta. Za miloga Boga, pak senek je on geolog v Edenu.



# Hodočašće

PUTOPIS



## Moje perve putovanje – gliboke veruovanje

Bila je terda kmica gda je kumek Ivec došel ze svoji konji i kuouli na štere su poprečki deske deli i na njih gunje prestreli. Med soubu se pogajali gdo si bu kam sel, onda su još dvie deske skup deli za trudne pešake šteri su zvečer odišli, če bi šteri po poutu spešal. A gdo zna morti buju se znami muži dime peljali če se buju nalejali, rekel je kum v šale. Na Mariju Bistricu su nas pelale bielka i sivka. Dobre su vlekle kuola na šteri su na poprečni deskami starši sedeli, a nas diecu su ozadi na pod deli. Na ležišče sienia kaj bi jih hčem menje gnjavili. Korpe i cekere poleg nas su posložili, a znutra su pohani pišanci i orehnjača tak liepe dišali i teka otpirali. Čres mačenske polje vsi su bili stiha, čule se same hut-gija i fijukanje kožnatuga biča šterim je kumek konje poteraval. Kraj mene su deca zaspala, a ja niesam mogla spati kaj je te pervi put da idem na preščenje k Majki Božji Bistrički. Serce mi je tak tukle da sam si mislila da bu zmene vun skočile. Potem sem si same angela čuvara k sebi zvala.

Jutre je, čuje se ze cirkve zvon, pozdravljenje zvoni. Bistrica još spi same konjske potkove po kamenu tučaju gda beržje ideju i ze Vinskega verha popevka se čuje. Došli sme. Zapelali sme se v nečije dvorišče, čovek je ze hiže zišel vun i pred nas došel, a kumek je ze koul skočil. Jen drugomu se oko vrata hitil kak da su pravi brati, a oni su same skupa bili v ratu. Čovek je raspregel konje i otpelal ih je nekam iza hiže, koula su pod oreh porinuli, a nam su pokazali škedenj za naše nočenje, za spanje. Vsi sme si meste zbrali gdo bu krej koga spal tu nuoč. Na suhe siene domače rušice su prestreli i gunje ze kuol na šteri su prie sedeli, znjimi se buju pokrili če bu zahladile. Potem sme vsi na ranu mešu odišli. Starši na spoved, ondak na kalvariju, križnuga pota obaviti.

Dok sme išli od perve postaje gde su Isusa osudili na smert pak vse do zadnje gde su Isusa položili v grob, v meni se zmešale velika žalost. Zakaj je te moral pretrpeti, a nikomu nie nič bil kriv? A veselje kaj sem tuj do-

la pak sam se od vsega rasplakala. Ondak mi je mamica rekla diete drage tak je dragi Bogek štel da bu sinek moral te vse preterpeti. Naše moral je griehe nase zejti da bi mi svi bolji bili. Nazaj sme došli v cirkvu, zagovora na koljenimi okol oltara zbavljalni. Prešecije su prihajale, popevke z po-pevkami su se spajale.

Vu poldan sme si male pojeli i vodicu spili, male sme se vsi skupa z domačimi pospominali. Na večernju mešu su i domači znami skupa išli. Posle sme se znjimi po mestu prošpancerali, male mužiku posluhnuli. V jenom dvorišču je pleh mužika, a vu drugom su tamburaši igrali. Dečki su s pucami tancali popevali i škrljake vu zrak hitali. Tak sme jih male gledeli i poslušali onda sme se na dvorišču svi skupa z našimi domačimi našli, a stari dedek nam je tu večer pripovedal kak je Marijin kip bil vu cirkvi na Vinskom verhu kam ga je domači umetnik postavil, a pobožni ljudi su mu se tuj molili.

Vu tuo vreme su Turčini prihajali i svetinja su zatirali. Da bi spasil kip Majke Božje, dobri ga je plebanuš zel i vu cirkvu svetuga Petra i Pavla v Bistricu pod kouruš zazidal. I tak ga je tie pot od Turčina spasil. Kak se pripetile da je tie plebanuš hmerl, a nikomu nie povedal kam je kipa skril. Pokle pune liet se plebanuš molil i najempot je iza sebe videl ogenj, pod kuourušem, pak se berze obernal da ogenj zgasi, nu najempot več nie bile ničega. Te ga je mučile. Kaj je to značile? Cielu nouč se prevračal vu postelji. V jutro je raskopal zid i vu njemu našel Marijin kip. Ljudi srečni z veseljem k Mariji su znova hodili gde su svoja serca njoj otpirali. Od Tatara i Turčina opasnost je još jempot zaprietila pak je Marijin kip znova bil vu zid zazidani v cirkvi krej glavnuga oltara tak da se same male lica videle. I tak su prestali romari na Bistricu iti. I kipa su pozabili nie ga komu se moliti.

Nakon pune liet zgodile se čude. Plebanušu Petru, dok je mešu služil i propovedal, došla je žena modre oprave vu rouki sveču držala i plebanušu v ruoke dala i rekla da se moli se ze siem ljudmi da bi ona vida dobila. Plebanuš se presenetil kak za vid moli, a po cirkvu tak liepe ravne bez ičije pomoči hodi. Ta ista žena mu se još jempot na puotu ukazala, a on se na nju nie obaziral, nek je svojim puotem dalje išel. Došel je plebanuš Ivec šteri je plebanuša Petra zamenil. Tak su se jenuga dana gosponi plebanuši ze svojem biškupom zestali i med soubu o svemu pogovarali. Tie pot gospona biškupa Borkovića je zanimale kak se štuje Marija vu Bistričkom kraju. Plebanuš Ivec mu je odgovoril: »Mi nemame kipa niti slike Marije gospe vu Bistrici. Jedine krej oltara vu zidu se jedva vidi lice nekuga,

ne znam gdo je tuo.« Biškup mu je rekel da poišče kip vu cirkvi, a on mu bu poslal svojuga pomočnika Matiju kanonika da skupa najdu gospinuga kipa. Gde su kopali zid krej oltara gde se videle same nepoznate lice, našli su kip Majke Božje. Deli su ga na glavni oltar zmet kipa svetuga Petra i Pavla. Od toga dana sve nebeske sile su se vu Bistricu slile i Bistrica je nove ime dobila, Marija Bistrica se zove.

Posle pak sme se na siene spat pospravili. Ja sam se krej mamice stisnula. Vsi su mam zaspali. Jeni su jake herkali, a meni senj ni dojti mogel. Preveč se toga vu mojemu sercu i glavi zgodile. Same mi se po glavi motale kak se te čude zgodile da je tie čudnovati černi kip bil na vinskom verhu ili vu cirkvi Svetuga Petra i Pavla, a zdaj ga vidime tuj gde mu svoje serce otpirame i za pomoč molime. I tie noči mi je došla na pamet molitva štera me več šezdeset let drži – *Marija Bistrčka i naša draga mati, tvoja nas zaštita naj cieli život prati, svoju nam ljubaf nigdar ne skrati žalosne nas tieši, betege nam vrači, budi na pomoći vsoj našoj brači, a za se nikaj ne iščeš same k sebi Isuseka stiščeš*. Tie čas sem se počutila kak da mene Marija vu krilu drži.

Kokot je negdje zakukurikal i vsi sme več budni bili. Na dvorišču vu lavoru sme se male hmili, počesali i nateče sme na mešu išli. Posle te ju trašnje meše sme mi deca poskrivečki gledeli kaj su kramari prodavalci: kokoti derveni ze krilci tučeju, konjekti se na deski s kotači vertiju, licitari na gvirc zoveju. Ringišpil šteruga obračaju da se vertiju, oni kaj na stolcu na lancu sediju pak se zavitlavaju met soubu gda vloviju stolec pre suobu. Tri pot trebale je ringišpela zavrteti da bi se mi jempot obrnuli. Mamica mi je kupila svečicu za oltar i čislece meni na dar štere je gospom plebanuš blagoslovil. I den denes tie čisle z glibokom verom prebiram. Pred poldan na obedu pod orehom na prestreti stolnjak na travi poslagane jele, flaša z vodu i jabuke. Vsi sme se prekrižili, jele blagoslovili i molitvicu zmolili i pomali jelo blagovali; nazadnje Bogu na jelu zahvalili i male se pospominali. Onda sme vse ostankje vu korpu pospravili pak još jempot na kalvarije sme križni pot obavili.

Križni pot se molil na glas. Nikomu nije bile teške v brieg iti. I stari i mladi so ze svoji misli i molitvu z mirom koračali. Posle križnuga puota bili sme na poldajoj meši – zahvalnici. Okol oltara zahvalni zagovor obavili, pred oltarom i kipom Majke Božje Bistrčke se pomolili i ze popevkom Mariju pozdravili, soze su nam se po licu zlevale – zbogom, zbogom Marijo. Na rikverc se ze cirkve išle vun, nie se lice od nje obernule. Kola i konji su več bili berajt. Na koula sme se naklali, ze gazdu pozdravili i

ze popevku prema duomu krenuli. Romari su vsaki na svoji kuouli svoju popiefku popievali, a vse su se popievke vu jenu zlievale na čast i slavu i Mariju pozdravljali. To je bila ljubaf prema Majki Božjoj i globoka vera šteru sem kak diete dobila i štera me ciele življelje derži i nedaj Bogek da ju igdar zgubim.

## Svetištu hrvatskog junaštva u pohode

Vruće srpanjsko prijepodne. Iza nas zagrebački beton, pod nama cesta vijuga kroz polja. Trava spržena. Žuta. U daljini se naziru stabla. Izrađuju dva vretenasta tornja. Hrvatski Leskovac. Oštar zavoj udesno i evo nas u Brezovici. Lijevo uz cestu su obiteljske kuće. Svjetle fasade i sunčevi odbljesci na prozorskim staklima. Žmirim kroz stisnute vjeđe. Desno kameni luk premošćuje jarak. Od njega šljunčani put išaran mrkoljubičastim sjenama stabala zamiče među deblima sve do samostana karmeličanki što ih je u Hrvatsku doveo blaženi kardinal Stepinac s nakanom da se mole za domovinu i narod. Doista ništa nije slučajno! Tko bi se od metropole provezao do mjesta hrvatskog junaštva, mora proći pored onih koje za nj mole.

Cesta čas uzlazi, čas silazi. Prolazimo Grančare i ulazimo u Kupinečki Kraljevec. Na vrhu brijege zastajemo kako bismo još jednom pogledali Zagreb. Zrak uzavrio i titra pa se čini da stvarnih zgrada zapravo i nema te gledamo samo odraz na uzbibanoj morskoj površini. Nastavljamo polako niz brijege prema Starjaku. Daleko zdesna modri se Plešivica. Negdje iza nje Japetić, a onda Žumberak i Prigorje. Bližimo se Velikoj Jamničkoj. Gorje je nekamo iščezlo. Tek požnjevena žitna polja i prva izrešetana kuća, napola skrivena podivljalim grmljem i dračom. Kako se bližimo Lasinji, sve sam začuđenija. Kraj starijih, ratom netaknutih kuća ostatci su nagorjelih, granatama razorenih, a tik uz njih nove, dijelom dovršene. U Lasinji pak starih kuća ni nema, bar ne uz cestu. Tu su tek spomenik braniteljima s dugačkim nizom imena, jedan viši žuti toranj pa jedan niži te pastoralni centar. Sve novo.

Sklapam oči... Siječanj devedeset i druge je. Sirene pozivaju u skloništa, ali moj junak civilne zaštite, otpušten iz bolnice nakon tri teške operacije, ne može ni ustati, a kamoli sići u podrum. Sjedim uza nj u sobi i čekam što će nam Gospodin dati. Samo dobro, *vjerujem (i kada kažem nesretna sam veoma)*. Vjerujem i kad se kao sada bojim da na nas ne padne bomba. Vjerujem, dat će samo dobro jer on je ljubav, veli evanđelist Ivan.

»Bog je ljubav«, svoje svećeničko geslo na misama između dviju uzbuna neumorno ponavlja kardinal Kuharić, »pa smo pozvani ljubiti i svoje neprijatelje. I zato: Ako je on spalio moju kuću, ja njegovu neću!« Ja njegovu neću... U onim neoštećenim kućama živjeli su Srbi, a one razorene bile su hrvatske... Bar neki od prognanih vraćaju se i uz ostatke ostataka ponovno podižu dom.

U Desnom Sredičkom pogled mi privlači oduga blijedoljubičasta kuća s bijelo okrećenim balkonima. Nižu se Desni Štefanki, Dugo Selo Lasinjsko, Trepča, Čremušnica, Bović pa nekoliko ruševina na početku Kozarca i Gornja Čemernica. Pokrpana se uska cesta poput potoka u rijeku ulijeva u široku koja vodi od Karlovca prema Bosanskom Novom. Skrećemo ulijevo pa potom udesno i u Topuskom smo. Mrko smeđa drvenjara na jezeru s jedne strane orubljenu šumovitim brijegom s vrha kojega između stabala proviruju ostaci nekoć moćnog zdanja, s druge ljupkim kućicama okruženima raznobojnim cvijećem. Pola vode prekrio šaš, a druga se polovica plavi zrcaleći tanahne oblačke. Kao nebo da se na zemlju spustilo. U misli mi navire rečenica što ju je Dragojla Jarnević davnih dana ubilježila u svoj dnevnik: »Razvalina nekoć ogromne zgrade... nešto dalje stanja od toplicah, vlaška cerkva i kumpanijska stanja; onda plodna polja, livade, potok Glina, ugni brešćići, sve u smesu, a ipak uredno«. Poput nje i sama sam »sve zaboravila te ostala sapetim okom a letućom dušom...«<sup>1</sup>

...Tisuću osamsto i pedeseta je. Proljetni bal u hotelu *Zum römischen Kaiser* privlači svo plemstvo *K und K* monarhije. Presretan je ađutant bana Jelačića što svoga prepostavljenoga može upoznati s moravskim grofom Georgom von Stockauom i njegovom suprugom Franziskom. Par poziva bana u lov na svoje imanje Napajedl. Treće grofovovo dijete, petnaestogodišnja Sofija, silno se doimljе bana i on postaje grofovovim revnim posjetiteljem. Već polovicom travnja Sofijinu ruku resi zaručnički prsten s ugraviranim riječima: *Willst du dich trennen, musst du mich brechen*. Čitajući ih Sofija se smije. Ne sluti da nikad neće ni dospijeti do pomisli o razbijanju prstena. Krajem srpnja u Napajedlu sve pršti od pjesme i svirke, sve miriše po rascvjetanom cvijeću i biranim jestvinama, sve se šarenici i sjaji od otmjenih haljina i skupocjenog nakita. Tu je i hrvatsko izaslanstvo na čelu s biskupom Strossmayerom i dvorskim savjetnikom Metelom Ožegevićem. »(...) u dobru i zlu, u zdravlju i bolesti (...) dok nas smrt ne rasstavi«, priseže Sofija ne sluteći da će se to zbiti za nepunih devet godina, a

---

<sup>1</sup> D. JARNEVIĆ, *Dnevnik*, MH Karlovac 2000., str. 488.

onda svatima dijeli lati sa svoga svadbenog vijenca spletenog od mirtina i narancina cvijeta. Nedugo nakon vjenčanja javlja se bolest iz djetinjstva, upala zglobova pa ju Josip odvodi u toplice. U Topusko, gdje, tepa joj on: »sve je krasno, ti svem krasnom kruna«. Vruće kupke, šetnje sjenovitim obalama Gline, a uvečer, uz toplinu ognja u kaminu Josip pripovijeda o hrvatskim junacima.

Sanjareći o njima dvoma promaknulo mi je da smo odavna ostavili Topusko i novu kapucinsku crkvune nakon Domovinskog rata izgrađenu na temeljima razorene, a stotinjak metara dalje »cerkvu« netaknuto, baš onaku kakvu su gledale Dragojline oči. Štoviše i Glinu smo prošli te cestom prema Novom klizimo dolinom Žirovca. Današnje Gvozdansko selo je stisnuto pod strmim brijegom s čijega nas vrha motre relikvije hrvatske Masade, kamene utvrde Gvozdansko, tek jedne u nizu tvrđa što Hrvatskoj podariše časno ime Antemurale Christianitatis. Ne zna se kad su joj udareni temelji, no spominje se od 1488. godine nakon što je Nikoli II. Zrinskog dano da iz rudnika u okolnim šumama vadi srebro i olovo. Valjalo je očuvati iskopano blago pa se dvometarski bedemi pojačavaju četirima ugaonim polukružnim kulama i okruglom trokatnom branič-kulom. Prizemlje joj je bez ikakva otvora, a na trećem su katu erkeri koji su braniteljima služili kao zahodi. Na drugom katu uprazno zjapi ulaz do kojega je zasigurno vodio drveni most. Tu je i palača s golemin prozorima na prvom katu. Mora da je u njoj bilo nezamislivo studeno onoga bolnog Božića 1577. godine. U to se doba ratovalo od proljeća do zime. S jeseni bi vojske nakupile hrane i ogrijeva te se povukle u zimovnike do sljedećeg proljeća.

No Ferhad-beg ni u kasnu jesen nije htio odustati od žudnje da satre tristotinjak branitelja Gvozdanskog, uglavnom rudara i tek šačicu stražara i puškara. Sabrao beg deset tisuća vojnika. Među njima vlaški martolozi.<sup>2</sup> Zapao debeo snijeg. U tvrđi više nema ni zalogaja, no meso pasa čuvara može utoliti glad. Nema ni drva, ali peć guta i daščane podove i namještaj. Osvojio Ferhad sva okolna uporišta pa zatvorio sve smjerove iz kojih bi mogla pristići pomoć. Topovima bije bedeme i kule. Uzalud jer opiru se četiri junaka. Kapetani Damjan Doktorović, Andrija Stipšić, Juraj Gvozdanović i Nikola Ožegović hrabre svoju malu vosku i vjeruju. Mole i vjeruju... *Kad navale na me zlotvori da mi tijelo žderu, protivnici moji i dušmani, oni posrću i padaju.* No padaju i branitelji. Još ih je svega trideset. Fer-

<sup>2</sup> Turski naziv za kršćane, stanovnike smederevskoga kraja i beogradskog pašaluka, koje su naseljavali između Une i Vrbasa i koji su se s njima borili protiv Hrvata.

had sve začuđeniji, sve nestrpljiviji, na Božić šalje izaslanika s ponudom da se predaju, a on će ih ne samo poštjeti, nego i nagraditi. Izaslanikov povratak s odbijenicom bega peče ljuće od joda na razderotini te svojima zapovijeda da strijelama ubace u tvrđu otrovano meso. Uginuše posljednja dva psa čuvara, posljednji obrok izgladnjelim ratnicima. Ferhad-beg se 10. siječnja 1578. svom silinom stušio na tvrđu. Tri je dana tukao topovima gotovo bez predaha. U noći s 12. na 13. siječnja pogasile se u tvrđi sve vatre, a u zoru je Ferhad vojsku poslao pod bedeme. Umjesto paljbe odozgor, posvemašnji muk. Turci provaljuju vrata. Beg je potresen. Ruševine i smrznuta mrtva tijela. Beg je zadivljen: »Radije su izginuli, nego da se predaju.« Beg likuje: »Uzalud su vjerovali da će im pomoći njihov Bog.« A onda prigiba glavu iskazujući poštovanje. Poziva katoličkog svećenika da pokopa junake. Ali prevario se! Nisu vjerovali uzalud jer iste je godine kršćanska vojska oslobodila Gvozdansko i Zrin i ostale utvrde pa preko Une potjerala razbijenu Ferhadovu vojsku. Nisu vjerovali utaman jer vjera je, kao što reče Apostol naroda, jamstvo onoga što još ne vidimo. Ona, osjećam, nije umrla s tijelima gvozdanskih branitelja, već je kao duša ta *zublja u noći* svjetлом svojim snažila *budućih* (koji već su bili i do vijeka će ih biti) vjeru umornu.

Ostavljamo utvrdu. Dok silazimo niz obronak, blagi vjetar na mahove donosi zvon zvona s vikog zvonika crkvice svetog Filipa i Jakova. Srušili je Turci, a četnici i u Drugom svjetskom (opet na Božić!) i u Domovinskom ratu. Kao i sve crkve na Banovini. Ni raspela ne ostaviše. A ona ponovno na uzvisini svijetli. Treći put obnovljena jer – kazao je biskup Bogović slaveći misu za branitelje Gvozdanskog – štap pastiru ne služi za puko oslanjanje, već i za obranu stada.

## Gospa Srca Zlatne doline

Pospani izgled Zagreb ima tek u subotnje jutro kada se sunce izdiže iznad naplatnih kućica kod Ivanje Reke. Autobus prepun katoličkih novinara odazivao se zovu Gospe Voćinske jezdeći ravnom autocestom prema Slavoniji. Uz tople fritule i vruću kavu lakše je podnijeti manjak sna i višak pisanja u novinarskom životu. Dosade brze prometnice nestalo je kod Novske silaskom s nje. Toplina je obuzimala asfalt pomalo zaboravljenog grada drvne industrije. Barokna crkva sv. Luke evanđeliste podsjeća na staru aljmašku crkvu Gospe od Utočišta. Smješkaju se sat i sivi limeni krov. Knjižnica u centru Novske nosi ime Ante Jagara, čovjeka čije tijelo zbog tuberkuloze nije doživjelo 20. stoljeće, ali njegov duh u djelima za hrvatski dom i vjeru nadživio je ratove i ideologije. Uskrsnuće iščekuje na uzvisini u sjeni kapele sv. Josipa, dar dobrotvora Adalberta Knoppa koji s obitelji također počiva nedaleko Jagara. S gradskoga groblja lako je obuhvatiti rubove Sisačko-moslavačke županije. Čim se čovjek malo odmakne s autoceste, nađe pitoresknost, drveće drukčije blista, lakše je rodu i čaplju primijetiti, zamiriše domaći gulaš.

Ostavljamo moslavačke pejzaže putujući zapadnom Slavonijom, krajevima posebno napaćenima u Domovinskom ratu. Probudio se junak Lipik; na ulazu mašemo ergeli konja lipicanaca slovenskoga porijekla utkanoga i u hrvatski identitet. Što čovjeku više treba za okrjepu od pogleda na tako plemenite životinje i gutljaja poznate mineralne vode? Obnovljena crkva sv. Franje Asiškoga ostaje osunčana u lipičkom prijepodnevnu podsjećajući kako ljudski trud sve može nanovo izgraditi – ako vjeruje.

Svoje ratne rane jednako vida i napaćeni Pakrac, simbol Bljeska; građić koji je poslije Vukovara i Dubrovnika najviše stradao. Svih tih ratnih godina velikosrpski agresor vrebao je iznad crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije ne dopuštajući miru vladati. Tužna i uska, ali nepresušna prijatorka Lonje, rječica Pakra je satkana od suza ubijenih i nestalih hrvatskih branitelja. Prometni znak pokazuje skretanje prema Kusonjama, mjestu u kojem je iz zasjede, kao u daljskoj policijskoj postaji, mučki pogublje-

no dvadeset hrvatskih branitelja na blagdan Male Gospe 1991. godine, da bi dvije godine poslije zločinačka eksplozivna naprava prekinula komemoraciju tim istim žrtvama. Napuštena sela u zaledu Pakraca danas su obrasla u visoki korov s oznakom opasnosti od mina na svakom koraku. Neizreciva iskonska priroda nije bila dovoljna kako bi u Hrvatskoj svatko živio na svome. Genom zla, odbivši ruku pomirenja, donio je patnju. Ostadoše prazni domovi, prizori nalik ružnim snovima. Ruke se sklapaju u molitvu dok vozač vješto usmjerava autobus najkraćim putem preko moćnog Papuka.

Gledaju nas stoljetne šume skrivajući svijetle i mračne tajne. Čuvaju biljna i životinjska bogatstva, napajaju ispresijecanim potočićima. Idilu kvari spoznaja kako su tijekom komunističkoga režima upravo iz papučkih šuma i sela kamenjem napadali hodočasnike koji su iz Požege nosili Gospin lik. Procesija prema Voćinu uspostavljena je još 1886. godine, a prekinuta samo u vrijeme nakon Drugoga svjetskog rata. Vjernička predanost ostala je snažnjom od svih zabrana i napada. Dodirujemo obronke dične planine prelazeći iz Požeško-slavonske županije u Virovitičko-podravsku županiju. Neovisno o administrativnim podjelama na ovom tlu sve miriše po Slavoniji. Iako su kuće udaljenije nego u nešto istočnijim ušorenim naseljima, lako je osjetiti dah nepokorene ravnice. Izmjenjuje se s brdima. U tome i jest čar hrvatske raznolikosti i spajanja drugačijega, naizgled nespojivoga.

Iznenada se pred našim očima ukazuje voćinska tvrđava. Nije impresivna poput dalmatinskih utvrda jer je smještena nisko, poput potonuloga grada. Stolovali su ovdje Grgur Moslavački, članovi obitelji Gorjanski, ali najveći utjecaj i ljubav prema ovom kraju pokazala je obitelj Korvin. Poznatiji otac Matija darovao je sinu Ivanišu voćinske posjede, a povjesničare ostavio nesigurnima jesu li oni ili knezovi Iločki krajem 15. stoljeća podignuli slavnu crkvu. Ne možemo dočekati ugledati voćinsku sakralnu ljepoticu. Gotovo nečujno »plovimo« središtem mjesta okupiranog 1991. godine na dva dana. No dva dana koja i danas izazivaju tugu.

Našu zamišljenost prekinuo je »osmijeh« Gospe Voćinske s novim zvonikom. Blještava, dična, sva u bijelom stoji na granici istoka i zapada čuvajući vjerničke duše. Doista izgleda poput broda za vječnost, moderna Noina arka koja jest napravljena po nacrtima stare, ali s obrisima samostalne domovine na čijim je počecima postojanja teško stradala.

Povijest nam pripovijedaju požeški biskup Antun Škvorčević i župnik Mladen Štivin.

Bila je noć s 13. na 14. prosinca te prve godine Lijepe Naše kada je Voćin doživio agresiju. Osvajanje mjesta kao da nije bilo dovoljno nekad narodnoj armiji pojačanoj četnicima koji su oko crkvenih zidina postavili sanduke s eksplozivom i granatama. Crkva je razorena do temelja, a njezini komadi razletjeli su se čitavim mjestom. Priča se kako se detonacija čula i u Mađarskoj. Nažalost, nisu stradali samo svetište Gospe Voćinske i župni stan. Ubijeno je 43 stanovnika većinski hrvatskoga mjesta, a nekolicini se nikada nije saznala sudbina.

Promatramo iznova sagrađenu crkvu. Teško je povjerovati kako je mašinerija zla obezvrijedila stoljeća dobra. Mučio se Voćin desetljećima nakon Drugog svjetskog rata obnoviti crkvu koja je i tada bila stradala, a župnik Josip Martinac bio ubijen. Predosjećajući nevolju sklonio je sliku Gospe Voćinske na sigurno mjesto posadivši tako klicu budućih obnova. Crkva je do kraja uređena tek 1984. godine kada ju je blagopokojni nadbiskup zagrebački Franjo Kuharić posvetio o 650. obljetnici prvoga pisanih spomena voćinske župe. Svega sedam godina »disala« je, a onda ponovno bila barbarski uništена. Nakon brzoga oslobođenja mjesta već 15. prosinca za liturgijska slavlja služilo je i skladište trgovackoga poduzeća. Uspostavom Požeške biskupije pristupilo se temeljitoj izgradnji crkve koja, zanimljivo, od 1748. nosi ime Pohoda Blažene Djevice Marije nakon što je godinama imala naslov župne crkve Svih svetih. Tada je za glavni oltar u Osijeku nabavljen kip Majke Božje čijega se čudotvornoga utjecaja Voćin nikada nije odrekao. Kamen temeljac nove crkve blagoslovio je još 1998. godine bl. papa Ivan Pavao II. u danima proglašenja nadbiskupa Stepinca blaženikom. Godine 2011. posvećena je o dvadesetoj obljetnici razaranja crkve nova crkva i svetište Gospe Voćinske, podjednako dojmljivo i interijerom. Reljefi Hrvoja Ljubića na ulaznim vratima prikazuju napačenu povijest voćinskoga kraja koji se uvijek iznova dizao i vjerom blagoslivljao neprestani početak. Crkvene prozore nadahnutim djelima oslikao je akademski slikar Josip Biffel. Izmjenjuju se ključni novozavjetni prizori od Navještenja Marijinog do Raspeća Isusovog. Crkvom dominira veliki drveni križ, rad Šime Vulasa, koji bdije nad čitavim unutarnjim prostorom svetišta, baš kao i ona spašena slika Gospe Voćinske okrunjene također od strane blaženoga poljskog pape. »Evo ti, evo ti Majke«, odzvanja u spomen na sva voćinska stradanja uzdižući se iznad ovozemaljskoga. Impresivne su i dvije kapele s jednako dojmljivim slikarskim i kiparskim radovima.

Vrelo je to iz kojega se napaja dvije tisuće stanovnika »novog« Voćina, Hrvata pristiglih s dalekog Kosova, iz Letnice i Vrnavokola, ali i Srijema,

Bosne i Hercegovine... Kao da čuje ime domovine prilazi nam ispred crkve redovnica - Služavka Malog Isusa, jedna od onih pristiglih iz Sarajevske provincije. Pokazuje na samostansku kuću preko puta crkve. Uskoro se pridružuje i stariji bračni par, stanovnici mjesta koji su opstali unatoč svim nevoljama. Suprug pridržava suprugu iako oboje teško hodaju. Unatoč fizičkoj slabosti, pružaju nadu mladim stanovnicima Voćina. Neki od njih su i ministrali. Prema njihovim tenisicama lako je odrediti teško imovinsko stanje u današnjoj kriznoj Hrvatskoj. Država im, ali i biskupija, mora pomoći osigurati posao i optimizam.

Onima kojih više nema posvećen je memorijal voćinskim žrtvama »U majčinu naručju« koji se nalazi s desne strane nedaleko ulaza u crkvu; rad je akademskog kipara Josipa Poljana. Natpis »Majko Božja Voćinska, moli za hrvatski narod« podsjeća na trajnu zadaću svih hodočasnika Crkve u Hrvata. Idejno je naslonjen na Pietu s pridodanim evangelistom Ivanom kojemu je Isus s križa povjerio svoju majku. Na spomenik su ugravirana imena voćinskih žrtava Domovinskog rata ubijenih mahom u svoja četiri zida, izgrađena i čuvana s povjerenjem u vječno kraljevstvo.

Dva desetljeća kasnije Voćin djeluje mirno, pitomo, oprašta, ali ne zaboravlja, ma koliko stereotipno zvučalo. Na Veliku Gospu, dakako, svetište će vrvjeti hodočasnicima. Ali samo u tišini običnoga, svakodnevnog dana može se naslutiti mističnost ovoga posebnog mjesta. Lakše je vidjeti zabrinuta, ali ponosna lica ljudi koji jedva spajaju kraj s krajem. Ne predaju se, uzdižu ruke prema nebu, vjeruju i mole. Teško je mjeriti se s njihovom gostoljubivošću. Poželjeli smo proživjeti barem nekoliko mjeseci u okrilju divnoga marijanskog svetišta, upiti svu njegovu bol, čuti još više o svim njegovim stradanjima.

Nakon misnoga slavlja i ručka sjedamo u autobus koji će nas odvesti u srce »zlatne doline« Požegu, a zatim vratiti glavnom hrvatskom gradu. Napuštajući voćinsko svetište, ako je moguće čuti misli običnoga putnika namjernika i ako je dopušteno parafrasirati nezaboravnoga vukovarskog reportera i pisca Sinišu Glavaševića – »A Voćin, za njega ne brinite, jer je Marija ionako uvijek bila i ostala s nama.«

# Mrvice s mističnog puta

ESEJ



## Bog sadašnjeg trenutka

Postoje različite dimenzije prošlosti: osobna prošlost pojedinca, prošlost čovječanstva, pa zemlje i univerzuma. Sve su one umetnute skladno jedna u drugu, baš po mjeri, tvoreći neku vrstu ontološke babuške, od najmanjih i najmlađih do najvećih i najstarijih. Brižno ih na okupu drži moćna ruka njihovog Tvorca. Zaklopljene, jarko oslikane i blistave – čuvaju njegovu tajnu.

Povijest postojanja očituje se u svakom sadašnjem trenutku. Što se ne da uvijek lako vidjeti. Barem iz dvojakog razloga.

Prvo, zato što je sadašnjost nezaustavljiva i gotovo virtualna, slijepljena između stijenki mjerljivog vremena. Prostor neuhvatljiv, a ipak je tu; kao da ga nema, a u njega stane sve! Potrebno ga je uvijek iznova otimati od prolaznosti i oživljavati, pronalaziti procijepi do njega, probijati granice, širiti prolaze i rađati se u besmrtnosti.

I drugo, svekolika je prošlost ovdje na zemlji svedena na ljudsku osobu i njenu svjesnost, osuđena na pojedinačnu percepciju i memoriju, na mjeru ljudskosti, na tuđu priču o sebi. Jedino se u čovjeku ona može materijalno izreći. On je taj medij povijesti kroz koji postaje vidljiva i sačувanog je trajanja. On je jedina tvarna supstanca koja može biti duhovna; stjecište u kojem se ispresijecaju putovi u dubinu, visinu i nizinu; ona točka kroz koju u zemljinu koru dotječe vječnost i gdje se otvaraju prolazi za nju. Čovjek je njena prilika i ograničenje.

A ipak, uz sve poteškoće i nesavršenosti sadašnjosti trenutak može uvijek postati savršen i potpun u onome koji je neprolazan i sveprisutan – u Bogu sadašnjeg trenutka, u tijeku vječnosti kroz vrijeme. Bog sadašnjeg trenutka je jedini kojeg u ovom tijelu dotičemo. Kad snagom milosti vrijeme usitnimo do krajnosti, u beskonačno male dijelove, ono samo postane beskonačno. Tek tada se očuti dragocjenost svakog djelića i njegova neponovljivost. Tek tada se možemo oslobođiti okova vremena koji nas žuljaju iz dana u dan, ispuniti praznine postojanja, proširiti se prostore

svevremenosti. Zaustaviti se, a biti nošen; osloniti se i pogledati u sebe ne strepeći za smjer kretanja.

Najbolje što imamo je ono što sada imamo. I najbolji trenutak jest ovaj sadašnji. Stara istina, konkretna, zbiljska. Bijeg od njega je bijeg od života u imaginaciju i privid sliku. One se začas rasplinu u magličaste pramenove pa se provlače po labirintima moždanih vijuga i ostave za sobom po koji mirisni trag prošlosti. A bježi se najčešće zbog manjka slobode, sputanosti i straha; zbog gluposti, neznanja i površnosti; a nekad i zbog zloče i grijeha.

Stoga otključajmo sadašnji trenutak! U njemu je istinitost života. Otvorimo ova vrata ključem Božjeg milosrđa. Njegovim se miljenicima sama iznutra otvaraju. On im sadašnjost uvijek nanovo otkupljuje od ništavila i propasti u mnogostruku i dinamičnu stvarnost koja postoji, najviše što na ovoj kugli može postojati. No to je također nepotpuno jer čim je tu, već izmiče. Ipak, jedina je darovana, kompatibilna našem životnom tkivu koje pulsira iz trena u tren upijajući je u sebe do kraja. Ona ga umije obnoviti, zadovoljiti i nahraniti, dati mu privid trajanja, nagovještaj vječnosti.

No snaga sadašnjeg trenutka nije uvijek dovoljna poništiti sve ostalo pa je on često poput zavjese što je iz minute u minutu navlačimo na svoj život koji tiho prolazi, ponekad kao sjena što se samo nazire i natraške odlazi cestom.

Je li prošlost neuspjela sadašnjost, iluzija o vremenu? Preživjela hrpa sjećanja u preuskom skladišnom prostoru? A možda se zavaravamo kad je o njoj riječ. Ona je, istina, irrelevantna po svojoj realnoj moći sadašnjeg dje-lovanja, bolje reći – nema je! Ali itekako je emocionalno i moralno učinkovita, pa i faktično. Prisutna je poput taloga koji se slijedi na dnu našeg bića procijeđenog kroz prste vremena, kroz pore njegovih dana. Ponekad je poput žitke lave koja se polako stvrđnjava pa povremeno proključa i isparava omamljujuće i prijeteći.

Možemo se poigrati mišljу da je sadašnjost dijete prošlosti. Ako je zdravo, raste skupa s nama i razvija se, odrasta i prati nas do kraja ukorak; kao naša sjena, naše drugo ja. Ako je pak nedonešeno, nezrelo ili bolesno, ne može se razvijati, zaostaje za nama, zapliće nam se pod noge, vuče nas i vraća unatrag. Ponekad postaje teško bolesno i umire. Tada živimo s grobom u sebi, s otrovnim truljenjem i širimo oko sebe zadah smrti. Sjećanja uvijek ponovno otpuhnu naslage nad zakopanim mrtvacem kojeg smo kopali u nekom razdoblju svojeg života ne znajući za drugu mogućnost, nego odbaciti dio sebe i dopustiti mu da umre. Mnogi svoje grobove pa-

žljivo zatvore, cijeli život ih zakrivaju lažnim cvijećem osmijeha i riječi živeći tako u neprestanom strahu da koja kost u raspadanju ne provirivani. Ima i onih koji ostatke premjeste negdje izvan sebe. (Obično to bude nakon dovoljno dugo vremena.) U knjige, na primjer, najbolje u romane. Književnost tako postaje velika kosturnica, a knjižnice groblja prošlosti. Knjige ponekad bivaju mučilišta i stratišta, opako sjeme, njive kukolja i drača. U njima čak uspješnije cvatu i lakše se množe cvjetovi zla, obilno gnojeni i zalijevani opasnim gnjilim lažima, poluistinama, bludom, izopačenošću i ostalim otpacima ljudskog duha.

S druge strane, sve što imamo zahvaljujemo prošlosti koja se pohranjuje u ostavama svijeta pa postaje njezina vrijedna stečevina oteta od ništavila, sačuvana u stvarima, slikama i slovima - ostaje vidljiva i posadašnjuje se očima promatrača. Prošlost je i naša osobna imovina, dopunjava nam identitet, daje sigurnost i smislenost cjeline. Ukazuje na smjer dalnjeg hoda. A hodati treba okrenuvši joj leđa, licem prema budućnosti. Donosi plodove nakon potrebnog razdoblja zrenja. Ako su dobri, daje im zrelost i slast. Bez nje smo osamljeni, nepotpuni, ogoljeni i besplodni. I neotkupljeni!

Kažu da je sadašnjost osviještena prošlost.

A sretna sadašnjost je blagoslovljena prošlost! Onima koji upoznaju u sadašnjosti tišinu, sprijatelje li se s njom, počet će se otvarati čudesna prostranstva naličja vremena, nazirat će im se obale njegovog protjecanja. To je veliki dar kojim se baštinici lako obogate. I to besplatno. Samo ga treba unovčiti monetom Božjeg djetinjstva i tako ga otkupiti iz ništavila za vječnost; nositi ga potom dalje kao stečeno blago, dragocjen biser na dlanu svakidašnjice.

U Bogu sadašnjeg trenutka vraćamo se istinskom sebi ispod razine mislećeg sebe. Preko vanjske percepcije prelazimo u unutarnju percepciju, stižemo u Božje naručje, u svoje najdublje ja. Zahvaćeni njegovom puninom, svjesni ili nesvjesni jedinstva sa svim njegovim stvorenjima, bivamo osunčani, iscijeljeni i obnovljeni. Ulazeći u tu stvarnost i naša se produljuje, produbljuje i proširuje pa često otkrivamo nove prostore kao da smo u malom stanu odjednom pronašli još jednu sobu – veliku, obasjanu, svadbenu dvoranu.

Mimo svih stvari, mimo svih ljudi, mimo svojeg plitkog postojanja, smijemo u svako doba i bez prethodne najave i dopuštenja ući u Božje postojanje, utonuti u njega. Samo Bog i ja u svetoj besposlici začarani dimenzijom ljubavi i otkrićem istinskog sepstva. I ne mora se nikamo ići,

ništa raditi, ni o čemu brinuti. To je najbolje iskorišteno vrijeme, ono izvavnremensko. Bolji je dio posla kojeg biramo. Jednostavnost i poniznost su prečaci do tamo, najkraća cesta do cilja uz koju dozrijevaju plodovi po mjeri sadašnjeg trenutka.

Priroda nas također lako dovodi do samozaborava u Bogu. Nevidljivost životnog principa postaje nam vidljiva, jedan se njegov mistični dio očituje kroz materiju i povlači nas s razine očiju u dubine unutarnjeg gledanja. Tako sadašnjost postaje dio vječnosti i na tim dodirima, rubovima i uvirima uspijevamo osjetiti pulsiranje života i stići do stjecišta svojih ishodišta. Ulazimo u svijet prirode spašavajući se od nemira i nezajažljivog sebe, obnavljajući sjaj ljudskosti i pozlatu sa svojih dana. Došavši do nje, kao da smo stigli do velikog zrcala koje nas prisiljava pogledati se i susresti svoj odraz. A sunce pri zalasku je velika hostija nad krvavim kaležom – ta se euharistija obnavlja svaki dan Stvoritelju na slavu.

I sve što postoji živo i naoko neživo građeno je od istih čestica, istog zvjezdanog praha, pa se svjetluca u bljeskovima Promisla i u ljepoti igre bivstvovanja povezuje u cjelovitost trajanja koje diše, širi se i stiše u titrajima daha Njegova, po putanjama vremena, po zavojnicama stvaranja.

## Vjera – religiozna praksa, kulturni sustav ili moć?

»Vjerujem u jednoga Boga Oca svemogućega, Stvoritelja neba i zemlje...« Više od milijardu i pol ljudi ispovijeda tako kršćanskoga Boga, a možda i četverostruko više njih klanja se Bogu ili njegovim različitim izašanicima. Imamo li na umu i sve češću pojavu da ljudi sami stvaraju neku svoju varijantu tzv. kršćanstva ili općenito nekakvog vjerovanja, onda neće biti začudan čak ni paradoksalni zaključak da vjera ima onoliko koliko i globus stanovnika. Sve to na svoj način govori o kompleksnosti problema, ali ipak vjerojatno ponajviše o gotovo sveopćoj ljudskoj vjersko-duhovnoj izgubljenosti. Ta suvremena izgubljenost nije specifikum našega vremena jer su ljudi i u prijašnjim vremenima bili gotovo podjednako neupućeni, samo to nije toliko dolazilo do javnosti i medija, o čemu svjedoči Adolf Veber spominjući u jednom svom članku u »Katoličkom listu« kako u Hrvatskoj nije rijedak slučaj da mnogi ne znaju čak ni to kojoj vjeri pripadaju.<sup>1</sup> Stoga ću promotriti problem vjere s tri aspekta: vjera kao religiozna praksa, vjera kao kulturni sustav i vjera kao duhovna moć.

Vjera kao religiozna praksa zahtijeva od vjernika i mišljenje i djelovanje. Naš pokojni kardinal Franjo Kuharić govoreći o osnovnom vjerskom problemu naglasio je aspekt odnosa prema pravim ili lažnim navjestiteljima: »Vjerovati znači imati povjerenje da nam onaj koji nam nešto propuće želi dobro, da nas uistinu želi istinito i dobro poučiti. Tko uči zlu, zabludi, laži, ne zaslužuje povjerenje. Ako mu povjerujemo, onda smo zavedeni, odvedeni s puta istine i dobra, u promašaj znanja i života. Zato ponude raznih sadržaja moramo provjeravati ispravnom savješću i osjetilom za istinu«.<sup>2</sup> Pokojni kardinal odmah je istakao i temeljnu oznaku vjere, tj. ona je milost (dar Duha Svetoga), te da je neobično važan čovjekov stav

---

<sup>1</sup> Usp. A. VEBER: *Svetjenstvo*, KLZ-1849., br. 31-33.

<sup>2</sup> F. KUHARIĆ: *Bog je ljubav*, GK 2012., str. 181-182.

prema trojstvenom Bogu. S tim u vezi spomenimo da teolozi vjeru obično definiraju kao sustav spasenjskih istina koje svakako treba prihvati vjerovanjem, no još više po njima valja djelovati, ali odmah ističu da se takvo djelovanje može dogoditi prvenstveno inkulturacijom.

Tako dolazimo do druge važne osobine vjere, tj. vjere kao kulturnog sustava. O problemima inkulturacije u crkvenim okvirima razmišljalo se već u samim počecima kršćanstva. Prihvativši mnoge elemente grčkoga svjetonazora kršćanska se sredina zacementirala na njima za nekoliko sljedećih stoljeća. Novi sraz s novim i različitim kulturama dogodio se u 17. stoljeću,<sup>3</sup> no naveliko se o tome raspisalo tek nakon Drugog vatikanskog sabora. O inkulturaciji ozbiljno su – prvi put nakon otačkih vremena – progovorili oci Drugog vatikanskog sabora napose u konstituciji »Gaudium et spes«,<sup>4</sup> a još više pape nakon sabora. Papa Ivan Pavao II. u govoru u Nairobi, između ostalog, naglasio je: »Djelatni dijalog između vjere i kulture nužan je na svim razinama navještanja kršćanske poruke: u evangelizaciji, katehezi i kršćanskom razmišljanju (...) u svakoj kulturi i u svim okolnostima.«<sup>5</sup> Time je definitivno prevaljen taj golemi korak od srednjovjekovne grčko-rimske statičnosti i eurocentričkog ekskluzivizma ka univerzalističko-dinamičkom pristupu cjelokupnoj ljudskoj stvarnosti. Papa je taj zadatak u prvom redu namijenio teolozima, kao onom crkvenom sloju koji se bavi znanstvenim promišljanjem, i biskupima, kao pastirima zaduženima za nadgledanje čistoće nauka o spasenju. Dakako, ni laici nisu isključeni iz toga posla.

O povezanosti vjere i kulture najzorniji primjer dolazi nam iz zemalja Dalekog istoka gdje su kršćanske misije redovito imale slabašne uspjehе. Naime, tamo su, sve do najnovijih vremena, kultura i religija bile gotovo istoznačnice. Na primjer, Kinezi za filozofiju imaju riječ čia, a za religiju čiao. Ta glasovna različica više upućuje na sličnosti ili čak istoznačnosti. Razlike između npr. konfucijanističke filozofije (čia) i religije (čiao) minimalne su i svode se uglavnom na neke elemente kulta utoliko što su filozofiji bili otvoreniji obrazovaniji i bogatiji, a religiozna (kultna) praksa bila je bliža siromašnijim slojevima društva. Slično je i s hinduizmom, budizmom, taoizmom, a djelomično i sa šintoizmom. Pogledamo li stvarnosti

<sup>3</sup> Riječ je o poznatom sukobu isusovaca i dominikanaca u 17. stoljeću oko misija u Kini i prilagođavanja evanđeoske poruke kineskoj kulturi.

<sup>4</sup> O inkulturaciji govore i neki drugi saborski dokumenti, posebno delaracija o odnosima s nekršćanskim religijama (*Nostra aetate*), te dekret o ekumenizmu (*Unitatis redintegratio*).

<sup>5</sup> Usp. Vjera i kultura, KS 2010., str. 565.

otvoreno u oči, vidjet ćemo da se mutatis mutandis sličan proces događao i na tlu kršćanskih zemalja gdje su filozofija kršćanstva i kršćanska religiozna praksa, unatoč svim razlikama s dalekoistočnom situacijom, ipak djelomično bile vezane uz određene društvene slojeve: filozofija nekoć isključivo uz obrazovane (a djelomično i bogate), a religija uz siromašne slojeve društva. Suvremena pomama za nekim dalekoistočnim praksama najbolje govori da nam ni današnjica nije toliko različita koliko smo si mi to umišljali. A sve se čini da je i kulturološka situacija osjetno bliža pa je sve očitije da su potrebni neki novi termini kojima treba opisivati te razlike, kao što su npr. religioznost ljudska i religioznost svetačka ili mistička. S tim je u uskoj vezi i činjenica da je kršćanska praksa u prilično skromnoj mjeri prožeta duhovnošću Isusa Krista.

O vjerskom značenju kulture više su puta, kako rekoh, progovorili rimski pape, napose Ivan Pavao II., koji reče: »Kultura je najkraće rečeno izraz duhovnog stava što ga čovjek zauzima prema životu (...) a kršćanska kultura je kultura protkana Kristovom prisutnošću«,<sup>6</sup> što se ne može reći ni za jednu drugu kulturu. Problem je toliko složen, nastavlja papa, da mu se »morao« prilagoditi i sam Gospodin Bog. Naime, »Bog se u objavlјivanju izabranom narodu služio jednom određenom kulturom, a isto je činio i Isus Krist, Sin Božji. Kad je uzimao ljudsko tijelo, preuzeo je i određenu kulturu«,<sup>7</sup> što dakako ne znači da ju je time automatski sakralizirao i prožeo duhom objave i nepogrešivosti,<sup>8</sup> što je, gledano s božanske perspektive i nemoguće jer su svi ljudi Božja djeca stvorena na njegovu sliku, a naša kultura, pa stoga i religija, redovito je posljedica našega prilagođavanja ne Isusu Kristu, nego svijetu oko nas. Ivan Pavao II. još odlučnije naglašava: »Kad se želi tražiti čovjeka i otkriti ljudski identitet, valja mu se približiti u kulturi. Kultura stvara čovjeka i čovjek stvara kulturu (...) Otkrivajući čovjeka u njegovoj kulturi i pomoći njegove kulture, otkriva se također istinska ljudska zajednica, ono što je zajedničko svim ljudima«.<sup>9</sup> U tom smislu je i literarni natječaj »Stjepan Kranjić« golem doprinos – pogotovo ako se imaju na umu i neobjavljeni tekstovi – izgradnji nove kulture i novoga identiteta, ali i nove vjere u hrvatskom narodu.

Međutim, danas je problem inkulturacije, i to kod svih ljudi svijeta, dobio novu dimenziju. Gledano pak iz naše perspektive opaža se da praktički

<sup>6</sup> Isto, str. 483.

<sup>7</sup> Isto, str. 486.

<sup>8</sup> To je dugo vremena bila glavna europska, odnosno kršćanska zabluda.

<sup>9</sup> Isto, str. 433.

svi kršćani, čak i oni najvjerniji, žive, djeluju i prihvaćaju kao neko gotovo neosporivo dobro tzv. kulturu materijalnih dobara, koja je usko vezana uz tzv. kulturu smrti. I s propovjedaonice često se čuje kako su materijalna dobra sama po sebi dobra kao i sve što je Bog stvorio (samo što On njih ipak nije stvorio!), ali našim duhom vlada neuredna požuda pa smo podlegli njoj zbog utjecaja okoline itd. Čak i sam papa ističe da »čovjek ne može drukčije postići razinu istinskog i potpunog ljudskog života osim posredstvom kulture tj. njegujući naravna dobra i vrijednosti«.<sup>10</sup> Taj ipak pojednostavljeni način promatranja zapravo odvodi u slijepu ulicu o čemu govorи i papa: »Mi smo djeca svoga doba u kojem se, zbog razvoja različitih disciplina, može lako dogoditi da se cjelovita vizija čovjeka odbaci i zamijeni nekim od mnoštva djelomičnih shvaćanja koja ne obuhvaćaju cijelog čovjeka ili on ostaje izvan njihova vidokruga«.<sup>11</sup>

Problem je osjetno teži i kompleksniji od tzv. lagane duhovnosti i brzih rješenja kao što su različita svladavanja i raznolika odricanja. Naime, odricanja i svladavanja izričito se kose s općeprihvaćenim načelima materijalnih dobara i uistinu su rijetki oni koji su sposobni za takav herojski pothvat. Čovjek je po svojoj naravi ipak tjelesan stvor i kad se radi o primarnim nagonima (opstanak i produženje vrste) ponaša se otprilike onako kao i životinje. Na primjer, kad krava navalii na djetelinu, ništa je u njoj ne može zaustaviti iako je kraj uvijek smrt pa je vlasnik prisiljen pozvati veterinara da joj probode burag kako bi iz nje zrak mogao izaći jer će u protivnom uginuti. No čovjeka se ipak može odmamiti od te »duhovne djeteline« tako da mu se ponudi neka veća i osjetno bolja vrijednost. U ljudskom slučaju to je posjedovanje moći.<sup>12</sup>

Tako smo došli do novoga pogleda na vjeru – vjera kao moć čime se zapravo vraćamo na izvore kršćanstva i nauk Isusa Krista koji bi trebao prožeti sav naš kršćanski život.

Kad Isus Krist govori o vjeri, on tu imenicu nikad ne upotrebljava ni u značenju vjerske prakse ni u kontekstu inkulturacije. Ne govori čak ni o vjeri kao njegovoj osobnoj snazi, nego o vjeri onih koji su ozdravljeni. Krist na nekoliko mjesta ponavlja: »Vjera te tvoja spasila« (tj. ozdravila).<sup>13</sup> O vjeri kao duhovnoj moći Krist govori i u trenutku kad su apostoli po-

<sup>10</sup> Isto, str. 437.

<sup>11</sup> Isto, str. 435.

<sup>12</sup> Filozof Friedreich Nietzsche, koji je duboko osjećao temeljne čovjekove težnje, čak je napisao i knjigu »Wille zur Macht« (volja za moći).

<sup>13</sup> Usp. npr. Mk 7,50; 8,48.50; 10,52; 17,19; Mt 18,42.

mislili da će im vjetrovi i valovi potopiti lađicu, a on ih pita: »Gdje vam je vjera?« (Mk 8,25) Još izrazitije Krist naglašava da je vjera moć kad veli: »Imajte vjeru Božju. Zaista, kažem vam, rekne li tko ovoj gori: 'Digni se i baci u more!' i u srcu svome ne posumnja, nego vjeruje da će se dogoditi to što kaže – doista, bit će mu! Stoga vam kažem – Sve što god zamolite i zaištete, vjerujte da ste postigli i bit će vam!«<sup>14</sup>

Dakle, vjera kao duhovna moć, vjera koja premješta brda, stišava vjetrove i valove, ozdravlja bolesne, ukratko – snaga koja je nadmoćna zakonima materije, mogla bi biti kršćanska ponuda svijetu koji je potonuo u pomamu za materijalnom sigurnošću.

---

<sup>14</sup> Usp. Mk 11,22-25; Mt 21-23-27; Lk 20,1-8.

## Volja Božja

Nema zagonetnijeg, uzvišenijeg i za svetost bitnijeg pojma nego što je to volja Božja.

Istovremeno je taj pojam križište nesporazuma sa žalosnom poviješću raznovrsnih nasilja nad drugima i drukčijima, odličan paravan za čuvanje sebičnih osobnih, staleških i nacionalnih interesa, s tradicijom površnih pučkih shvaćanja zabilježenom u književnosti i medijima. Najčešće se pojam »Božja volja« čuje u dvama kontekstima: prvi, blizak svakom čovjeku, proizlazi iz uvjerenja da dobri Bog želi život i sreću svakom čovjeku. Kad se Božja volja poklapa s našim željama, sve je u redu i lako je pjevati »Ljubav je naša Božja volja, budi mi dobar, bit ću još bolja...« Drugi je slučaj kad se »dobrim ljudima događaju loše stvari«. Tada čujemo uzdahe koji variraju od »Božja volja draga!« do »tako je Bog htio« uz revolt i sablazan nad tajnom zla i Božje dobrote te, prečesto, otpad od vjere.

Svjedoci smo kako se pojam »Božja volja« instrumentalizira i pretvara u ono što Božja volja nije i ne može biti. Završni kadrovi istoimene prve epizode Gruntovčana dobra su ilustracija toga. U njima Dudek gubi bijednu privremenu službu jer mu Cinober, radi popravka svoga krova, ne dozvoljava da puca u tučnosne oblake. Tuča uništava usjeve, a Cinober izriče rečenicu koja je i završna rečenica epizode: »Je, se je to Božja vola.« Dudekovo lice tada pokazujući mješavinu nerazumijevanja i jada izaziva sućut, ali i smijeh. Cinober se nakon niza nečasnih prijedloga i zahtjeva, a zatim i nasilnog kršenja Dudekovih prava, skriva iza toga izraza jer nije od onih koji ne bi razumjeli što se dogodilo.

Slično iskrenuto značenje »volje Božje« zatječemo i u gorko-ironičnim stihovima iz Balada Petrice Kerempuha u pjesmi znakovita naslova – *Ni med cvetjem ni pravice*:

»... Zajček, gumbek, bažulek i slak / čuli su terpuca kak punta se bedak./ Pak rekel je gumbek: ‘Ti si bedak, / to je tak vola božja, pak ima biti’!«

Pobunu protiv tako shvaćenog Boga i Božje volje kao paravana za za- državanje nepravednih odnosa izriče i anarchist Bakunjin: »Dok god vje-

rujemo da mu (Bogu) dugujemo absolutnu poslušnost, (...) neminovno ćemo se morati pasivno podvrći (...) predstavnicima i službenicima dviju najvećih institucija koje nam se nameću kao određene božjom voljom da upravljuju ljudima: crkve i države.« No valja podsjetiti da Isus, savršeno vršeći Božju volju, baš zakonodavcima i službenicima najvećih institucija otkazuje poslušnost u ime živa čovjeka kojeg je izlječio u subotu: »Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote« (Mk 2,27).

Drugi vid instrumentalizirane »Božje volje« je banaliziranje shvaćanja fatalizma stoika, hinduizma, budizma i islama, pa i kršćanskog učenja o predestinaciji. U današnje vrijeme brojnim pojedincima i izvan tih svjetonazora tako shvaćeno predodređenje služi kao izgovor za pasivnost. Proglasiti nešto »Božjom voljom«, »karmom« ili »kozmičkim poretkom« može biti dobar alibi za nedjelovanje i odličan način racionalizacije koji nas rješava potrebe (pretjeranog) angažmana i osjećaja krivnje. Što reći o sablazni protučovječnih akcija križarskih, i uopće vjerskih, ratova i inkvizicije? Ona je najjasniji primjer instrumentalizirano iščitane instance »Božje volje« na kojoj se zaboravilo Isusovo upozorenje: »Zaista, kažem vam, meni ste učinili što ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće.« (Mt, 25 40).

Kako se često kroz crkvenu povijest gazila pouka sv. Ireneja o dostojanstvu ljudskoga tijela i duše: »Homo vivens, gloria Dei! – Živi čovjek je slava Božja!« Živimo u blagoslovljenim vremenima za Crkvu kad se Papa ispričava za pogreške Crkve počinjene u ime volje Božje.

Dakle, Božja volja nije i ne može biti opravdanje za zadržavanje postojećeg nepravednoga ili neprihvatljivog stanja niti izgovor za pasivno prihvaćanje sodbine, a još manje može opravdavati nasilje u bilo kojem obliku jer u molitvi *Oče naš uz molbu »Budi volja Tvoja«* stoji, tumačeći bit izraza »volja Božja«, i zaziv: »Kako (je) na nebu, tako (neka bude i) na zemlji.« Božja volja je kraljevstvo nebesko na zemlji. Život, pravda, mir, sloboda i ljubav za sve. Koliko su društveni odnosi udaljeni od tog idealta, toliko je zajednica daleko od Božje volje. Nažalost, često su baš vjernici Božjom voljom proglašavali ono što ona nije i nikada neće biti, izazivajući tako sablazan, bunt i širenje ateizma.

Kakav je odnos Božje volje i osobne vjere? Za osobnu svetost nema zagonetnjeg, uzvišenijeg i bitnijeg odnosa. Svjedoči nam o tome zdvojni psalam koji kliče: »Slušaj, o Jahve, glas moga vapaja, milostiv mi budi, usliši me! Moje mi srce govori: ‘Traži lice Njegovog!’ Da, lice Tvoje, o, Jahve, ja tražim.« (Ps 27,7-8) Potraga za Božjom voljom je lakmus-papir

koji razlikuje životni stil vjernika i nevjernika. Sudbina poslušnika volji Božjoj na ovom svijetu kamen je spoticanja agnosticima i sablazan za ateiste. Nevjernik djeluje praktično tražeći najbolje rješenje u ljudskim okvirima, u sili svoje slobode gdje god je to moguće. Vjernik se, nпротив, uvijek pita: »Je li moja odluka u skladu s Božjom voljom? Kako da Božju volju prepoznam?« čak i onda kada drugima izgleda kao potpuni gubitnik.

Kad sam svoje učenike tijekom Velikog tjedna upitala što misle kako to da je Isus dok mu se sudilo iskazivao toliku mirnoću i dostojanstvo pred svima, od vojnika koji ga je pljusnuo, do Pilata u čijoj je ruci bila odluka o životu ili okrutnoj smrti, jedna dvanaestgodišnja djevojka odgovorila mi je spremno i uvjereni i tako postidjela mene, dugogodišnju tragediju za Božjom voljom: »Isus je bio miran jer je posvema bio u skladu s Božjom voljom!«

Sigurno uporište u traganju za Božjom voljom je dekalog. Svijet bi bio bolje mjesto kad bi se (i da su se) kršćani zaista strogo i bez iznimaka pridržavali i tih deset jasnih odredaba upotpunjениh Kristovim primjerom i riječima. Pošteno tragati, sve provjeravati, informirati se o problemu, skupiti dovoljno znanja o tome što Isus objavljuje kao Božju volju – samo su prepostavke da se nađe Lice Njegovo, odnosno volja Božja za čovjeka u njegovoj svakodnevici. Nezaobilazni su u toj potrazi i zdrav razum i mišljenje drugih ljudi koje nam je Bog dao da se u njima pri toj potrazi ogledamo. Po tome valjanoga odgovora o Božjoj volji za nas nema bez stava skromnosti odnosno podlaganja vlastite slobode Bogu i povjerenja u Božju dobrotu i ljubav prema nama. Bitno je zadržati vjeru da nevolja koja nam se događa, bez obzira na pojavnosti koje kucaju na naš ponos, naše živce i meso, ima za nas korisnu svrhu koju mi u trenutku patnje još ne spoznajemo. Naime, prođu i godine, nekada i cijeli život prije no što se otkriju pozitivni plodovi boli koja nas je ponizila, ali i poučila i oplemenila. Naravno, samo ako joj to dopustimo. Ranjeni bijes, očaj ili namjera da pošto-poto afirmiramo svoju slobodu mogu taj proces znatno usporiti čak i zaustaviti. Isus pred kušnjama zloduha čini sljedeće: prepoznaće i imenuje zahtjev naravi priznajući mu pravo postojanja i pozitivnu stranu za preživljavanje (npr. Isus ogladnje), potom u Pismima (dakle, u skupljennom znanju uopće i Božjoj riječi posebno) pronalazi uporište i tradicijom formuliran odgovor: »Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi koja izlazi iz usta Božjih.« (Mt, 4,4; usporedi Ponovljeni zakon 8,3) A zatim odgovor odlučno uzvisuje na razinu vlastite slobode i dostojanstva ja-

snim imperativom: »Odstupi, sotono!« (Mt,4, 10) Sotona tada pobijeden odstupa, ali samo do druge prilike.

Svi smo u položaju psalmista koji vapije i neprestance traži Božju volju, ali smo za razliku od starozavjetnih tragatelja osnaženi Isusovim primjerom i pobjedom. A on je Kralj skroman koji je kušao sve naše nevolje – siromaštvo, nepriznatost, podređenost nepoštenoj vlasti, izdaju prijatelja, napasti slave i grijeha, tjelesne boli, gubitak voljenih i smrt samu; Ludi Bog koji je htio ući u ovaj naopaki svijet i otrpjeli posljedice ljudske slobodne volje, koju Svedržitelj u svojoj moći dopušta do dana suda. Grcima i Rimljanim, čiji su se bogovi smijali s Olimpa smrtnicima pa im često priređivali paradokse i ironične šale, prava sablazan i ludost, a nama vjernima spasenje! Dva su znaka koji prate velike svece: jedno je mir u kušnjama, a drugo je duboka radost. Isus nam je opet u tome najbolji učitelj. Čak i u smrtnome času, u bolima i stravi umiranja, nalazi mir da prihvati i uzdigne svoje čovještvo progovarajući psalmom: »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?« (Ps 22, 2) A pred Oca stavlja sve svoje moleći: »Ali neka ne bude moja, nego tvoja volja!« (Mt 26,30) osvojivši na kraju radost koju smrt i zlo više ne mogu pomutiti. Upravo tako, mirno i radosno, zvuči Bachova fuga *Alles nach Gottes Willen* čija glazba dostoјno uzvisuje stihove Salomona Francka:

»Sve po Božjoj volji, u veselju i u tuzi,  
u dobru i u zlu.

Moj Isus će to učiniti, učinit će ti križ slatkim.

Iako ti je srce nevoljama pritisnuto,  
mirno i nježno počivat će u njegovim rukama,  
kad ti vjera ovo dokuči: Moj Isus će to učiniti!«

Kad nam vjera tu spoznaju dokuči, kliktat ćemo s Focom:

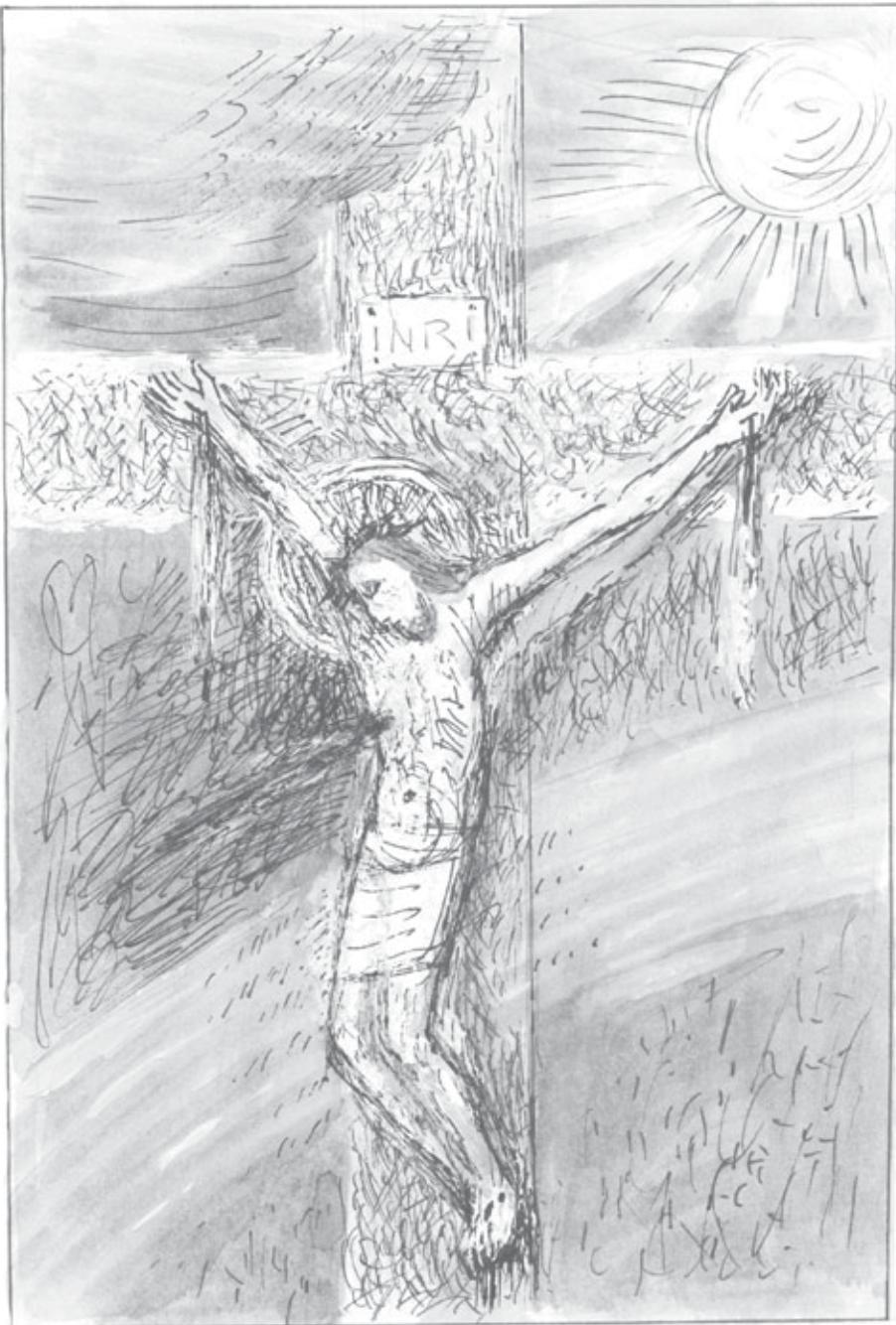
»Božja volja je naše posvećenje«

i : »Ako je sloboda najveći dar što nam ga je Bog dao, onda je sloboda i najveći dar koji mu mi možemo dati, a to je onda i najveći čin slobode. Ovo odricanje znači zamijeniti svoju volju Božjom, a to znači postati On sudjelovanjem u njegovoj volji: a On je vječita Sloboda...« ili drugim riječima, kako je to na svoj skromni i mili način rekao kardinal Kuharić: »Volja Božja, to je veličina čovjeka, ljepota čovjeka. Volja Božja je sloboda čovjeka. I kada zaista prihvati ljepotu Božju i živi je, postaje duhovni div. Ako slijedi svoju samovolju, postaje zarobljenik samog sebe i patuljak.«



# Znan, ča me udržalo

MONODRAMA



## Virtualni moralitet

### Prizor I.

*Izba za pokoru. Plavičasti plamen svijeće baca titrave sjene na gole stijene i pozlaćeno raspelo obješeno nisko iznad masivnih vrata.*

DŽIVO (*Novicijat dominikanskog samostana u Dubrovniku. Odjeven u dugačku, bijelu mantiju kleći pored kreveta u molitvenom bdijenju.:*) Ti si, najposlije, stupajući stazom savršenstva, sve ostavio... (*Molitvu na tren prekida hroptav kašalj.*) i gol... slijedeći... (*Ovoga puta to su pravi nati nadražajnog kašlja.*) gologa Krista... (*Zgrči se i zarije lice u jastuk. Čuje se zatomljeno grcanje.* Između naleta kašla povremeno podiže glavu, pa nično hvatajući zrak. *Hroptanje pomalo jenjava. Mladić još jedno vrijeme miruje, a zatim se uspravlja.* Objema rukama visoko podiže jastuk, prekriven čipkom pjenaste krvi. *Spušta ga na krevet i, s naporom, ustaje. Iz drvene kištre pod krevetom mehanički vadi čistu jastučnicu pa sporim, jednoličnim pokretima presvlači jastuk.*)

Prokleta ftiza...<sup>1</sup> Odma ću to sanirat. Niko ne smije uzaznat. Ako se razglasiti, ne gine mi izolacija, a onda je sve propalo! Moram dobit brjemena. Još puno... puno brjemena! (*Nakon kratke šutnje.*) Ne hoću jošte partit. Ni sad, anno Domini 1463., od ftize, nit za četr' est godin, od starosti. Ne hoću mrijet... nikako! Osobito ne nakon ovog čudesnog prosvjetljenja kog mi je (*Zastaje u nedoumici.*) Svevišnji poslo! Znam da griešim. Svoje sam (*Traži pravu riječ.*) snove... moro odma prijaviti časnom prioru Inocentiju. Ali... nijesam! Mogli bi bit djelo šepavog... Ko zna!? Ipak... nijesam. Sikur sam da moj dobri isповједnik Benedikt nešto sumnja. Poznava me bolje no što i sam sebe poznavam. Nije l` me još jutros blago upozorio: Olakšaj dušu, Dživuline. Naš život iza ovizijeh zidina jest život žrtve i odricanja, al` on ima i svojih prednosti. Mi smo kolektivna duša na izvoru vjere. Nečastivi može unići u nekog od nas, ali se ne može začahuriti. (*Sprema*

<sup>1</sup> Grč. (phthisis) tuberkuloza, sušica.

*krvavu jastučnicu u kištru i gura je pod krevet. Zauzima početni položaj.) Sve ostavio i, gol slijedeći gologa Krista, radije odabro da se obogatiš... na nebu! (Završava molitvu s dubokim osjećajem krivnje.)*

### **Prizor II.**

*Samostanska kapela. U pozadini, dvostruka izlazna vrata. Nad njima mural s motivom »Mrtvačkog plesa«. Odjekuje pjevanje zbara:*

Divne l` nade što je dade plačnima u smrtni čas kad obeća biti braći i po smrti štit i spas...

DŽIVO (*Deklamira misni pripjev.:*) Vrši, oče, što si rek' o (Šapuće.) Dživo, priberi se. (*Kao na početku.:*)... Molitvom pomozi nas! (*Zabrinuto.:*) Mutavi Džono, posvuda priča kako ja nijesam neg insomni<sup>2</sup> insan<sup>3</sup>, frkunić-brkinić,<sup>4</sup> ki trči u krevet s kokošiman pak za tijem po svu noć mahnita... kako šimija<sup>5</sup>. Prijе il` kašnje zapet ču za oko Ognjenome,<sup>6</sup> a onda mi ne gine služenje u Lazaretu<sup>7</sup>. Još i sad se spomenujem zapuštenijeh, u mušave krpe umotanijeh kreaturah. Prekriveni bjehu divovskim purpurnim prišteviman. Bližnji jih njivoi ostaviše da u mukam umiru u karanteni, na Dančama, izolirani od čitava svijeta. Ko da to nekoć nijesu bile... Jeda to još uvijek nijesu nečije majke... braća i prijatelji... vjerne ljube? To moremo zafalit nikome doli frateru Ignaciju. Ti *advocatus diaboli*<sup>8</sup> uspi neodlučnog prezbitera uvjerit u neophodnost kaljenja vjere na mjestu najtežeg iskušenja.

(Tupo škilji u nacerene kosture nad izlaznim vratima kapele. Bezglasno otvara usta, hineći pjevanje.)

DŽIVO (*U stanju polusvijesti, vodi sa sobom zamišljeni razgovor.:*) Što tražiš!... M... mmm... milosrđe Božje... i... Vaše! ... (*Poslovično.:*) Podi s pouzdanjem, Gospodin će bit s tobom... On te će obdariti riječima ke ćeš propovijedat! Brižan... (*Prasne u grčevit smijeh. Zatim se uozbilji.:*) Danas ču preskočit večeru. Moram što prije u ćeliju... sanjat. Sinoć otkrih nješto važno, nješto fantastično. Med gomilom nerazumljivih slova i zna-

<sup>2</sup> Lat. (in – ne + somnus – san) besani

<sup>3</sup> Tur. čovjek, osoba, čeljade.

<sup>4</sup> Tal. (birichino) mangup, deran, vragolan.

<sup>5</sup> Tal. (scimmia) majmun.

<sup>6</sup> Ignacije lat. »ognjeni«, »vatreni«.

<sup>7</sup> Tal. (lazaretto) ustanova gdje se smještaju bolesnici od zaraznih bolesti; karantena.

<sup>8</sup> Lat. »vražji odvjetnik«; osoba koja zastupa nepopularno gledište.

kova javljahu se slatke riječi »Lingua Latina«. Kušah tu sintagmu prenijet u bjelinu dugačkog uskog pravougaonika. Ne uspjeh. Obesvijestih se i prestah sanjat. Al noćas ču ponovo pokušat. Scijenim te ču ovoga puta i uspjet. Znam i kako!

(*Klekne u molitvi pod sliku blaženog Jordana Saskog,<sup>9</sup> Jednoličnim glasom.*): Prigni smiljeno svoje uho na glas moga pobožnog... (*Kašlje. Ljutito.*) prokleti kašalj!... (*Kao na početku.*) vapaja. Duša mi se siromašna i uboga tebi utječe... i pred tobom prostire!! Ražaren revnošću za Boga i nebeskim ognjem... silnim zanosom duha i zavjetom trajnoga siromaštva, sav si se istrošio u apostolskom redovništvu... Tebe, dakle, molim, priteci u pomoć... meni i svem svećenstvu i puku...

### Prizor III.

*Zajednička spavaonica.* Noć. Na zaslонu, u pozadini pozornice, ruše se kaskade svežnjeva šarenih igračih karata. Slijedi »zepanje«: prizori iz modernih glazbenih spotova smjenjuju se s prizorima hodočašća, rata, svijeta prirode i umjetničkih djela. Dživo se pridiže na laktove pa opet nemoćno pada.

DŽIVO (*U transu.*): Ma, jesu l'ovo minijature Španjolskog rukopisa...<sup>10</sup> Nu ti Parčeve feste...<sup>11</sup> Ajme, satraće me. (*Pokušava se pribrati.*) Moram odredit prioritete!

(*U bizarnom stanju lucide<sup>12</sup> polusna dogodi mu se čudesni »klik«!* Povavljuje se maska računalnog izbornika. Dživo se ponovno uzdiže.) Daj mi »p«! (*Na početku dugačkog uskog pravokutnika povavljuje se se latinično malo »p«.* U polusnu, mrmrlja.) Nemoj se zavaravat. To je tek početak puta! Suspregni preuranjenu radost. Ukoliko ne uspiješ, pad će bit to teži.

(*U velikom omeđenom prostoru ispod pravokutnika povavljuje se niz rijeći. Bez daha ih čita. Razočarano.*): A gdje je ftiza?! (*Ponovno se koncentriše.*)

<sup>9</sup> Jordan Saksi, pomoćnik Dominika Guzmana i njegov nasljednik u upravi »reda«, poslao je u Svetu zemlju skupinu »braće« koji su se na putu zaustavili u Dubrovniku te su na molbu dubrovačkog kneza i puka, tu i ostali. Godine 1225. nastanili su se uz crkvu sv. Jakova pa je tako osnovan prvi dominikanski samostan u hrvatskim krajevima.

<sup>10</sup> Devet načina molitve svetog Dominika; *Codex Rossianus 3.*

<sup>11</sup> Svečanost sv. Vlaha, dubrovačkog sveca - zaštitnika, održava se u Dubrovniku na 3. veljače.

<sup>12</sup> Lat. (lucidus) svijetao, jasan; svjesnost, osvjestica.

*trira. Ovoga puta je puno napornije.) Sad iščem »h«! (Pored slova »p« pojavljuje se maleno »h«. Viče.) I dalje je nije... Oh, riječi ... slatka i prokleta!!*

*(Glasovi iz tame): Evo ti ga na! I tako po svu noć... Kako da je mahnit!*

**DŽIVO** (*Osvrće se.): Ko me to gleda?!... Oto ti nikoga! (Grči se, u očajanju.) Ako s ovijem slovom ne uspijem, morat će odustat. Jopet će sve bit zaludu... Sada... oli nigda!!! Iščem »t«, jedno malo »t«!*

*(Pri vrhu stupca pojavljuje se riječ »phthisis«! Grozničavo čita ponuđene pojmove. Zaustavlja se kod latinskih riječi: pulmonalis; scrofula, ispod drugog po redu naslova u stupcu.)*

**DŽIVO:** Pulmonalis... scrofula... tuberculosis. (*Oduševljeno.*) Ovo je puno laglje. Valja samo naleć na željenu riječ! (*Pojavljuje se dugačak tekst, napisan njemu posve nerazumljivim jezikom. Malodušno.*) Zar je sva ova nada... ipak... bila utaman?! Za koje i čije grijehe ja... ovo... plaćam tako preskupu cijenu!? (*Na lijevoj strani, dolje, ugleda riječ »hrvatski«! Viče.) Hrvatski!! (Nalegne na riječ. Tekst odjednom, kao čudom, postane potpuno razumljiv. Čita s ekrana, netremice.*) Tuberkuloza ili sušica... zarazna bolest koju izaziva bakterija Mycobacterium tuberculosis. Najčešće se javlja kao tuberkuloza pluća. (*Zna da će mu riječi koje iza ovoga slijede donijeti konačnu presudu. Čvrsto stisнуvši zube, u transu nastavlja.*) Njemački liječnik Robert Koch otkrio je 24. ožujka 1882. uzročnika tuberkuloze, patogeni organizam štapićastog oblika. (*Zapanjeno.*) Dobri, dragi Bože... anno Domini 1882. Pa to će bit za četir stotine godin!? Od početka sam sumnjo da je u pitanju njekvi pomak, al' ... ovoliko!? (*Čita dalje.*) Tek je otkriće antibiotika, odnosno streptomicina 1946. godine, omogućilo adekvatno liječenje. Obično tlo sposobno je generirati organizme koji proizvode antibiotik, farmakološki agens koji može uništiti patogene organizme. (*Ozarenovo uzvikne.*) Lijek... dunkve, postoji!! (*Odmah zatim uslijedi opuštanje... posvemašnje opuštanje.*) Sve od onog prokletog dana početkom proljeća, nakon prvog bacanja krvi, moj život ne bje neg` grč, patnja i agonija, potpuno beznađe. Sad mogu repozat. Negdje postoji lijek. Oto sam sikur!! (*Polako se pribire. Aktivira redom ponuđene pojmove i željno upija znanje, grčevito se držeći za slamčicu spasa. Čita.*) Bakterije, mikroorganizmi ili mikrobi – skupni je naziv za organizme velike tek desetak tisućinki milimetra. (*S nevjericom izgovara.*) Ali je to ono što me ubija!? Toli maleno da ga ne mogu ni vidjet!! (*Pažljivo promatra shemu mikroskopa. Nastoji zapamtiti gomile bročanih i pojmovnih podataka koji zasipaju njegov mozak. Čita.*) Okulari, objektivi i vijci... povećala, tubusi i stakalca... konkavne i konveksne leće... (*Govori.*) Od djetinjstva mogu upamtiti cijele listove tek-

sta. To neobično svojstvo, koje sam čitavog života moro brižljivo prikriyat, sad bi mi moglo spasit život. (*Dalje čita.*) Antibiotik se dobiva u anaerobnom procesu fermentacije. Na hranjivoj podlozi namočenih žitarica kultivira se velik broj mikroorganizama, u prvom redu gljivica. Potrebno je konstantno održavanje optimalnih uvjeta koji favoriziraju razvitak izabranog soja... koncentracije hranjivih tvari i kisika... temperature i kiselosti. Potrebno je... i... (*Ecran se zamrači. Čuje se samo ujednačeno disanje spavača. Nekoliko trenutaka kasnije odjekne crkveno zvono. Rasvjetljenje. Dživo je sam u spavaonici. Razdragano pjevuši.*) Crni mantel, crni brat.<sup>13</sup> (*Ozaren, izgovara.*) Svijet je i jopet lijep. Iznova mogu uživat u nevažnim stvarima ke čine svagdanji život. Mogu uživat onako kako život uživa saka zdrava osoba moje dobi. Osoba pred kojom se prostira nepregledno polje vremena i mogućnosti.

(*Sa širokim osmijehom na licu kreće na zajedničku jutarnju molitvu.*)

#### Prizor IV.

*Samostanska knjižnica. Čuje se samo klizanje pera po svilenkastoj površini tkanine. Tu i tamo, netko se suzdržano nakašlje ili usekne nos.*

DŽIVO (*Žmireći upija zrake vrelog sunca koje mu kroz mrežište, s visokog, vitkog prozora, udaraju ravno u lice. Pridiže glavu i nastavlja transliterirati<sup>14</sup> bribirske flagelantske rukopise Oracio pulcra et devota ad beatam virginem Mariam.<sup>16</sup> Umoći pero u tintu i nastavi, sasvim polako, upisivati kaligrafiju uglate glagoljice. Izgovara.*): O blažena, o prosvećena, o umiljena, o pričista divo Marije, mati sina Božja! O cesarice nebeska, o kraljice višnja. (*Piše i deklamira.*) Gospoje, ti si vse ufanje vših nas vernih krstjan grišnih. (*Odloži pero. Zadovoljno se osvrće oko sebe.*) Sad mogu barem po ure posvetit sebi... (*Začuđen.*) Sve što me okruživa jopet dobija čvrste konture... Ljudi i stvari izidoše iz sumaglice i povratiše svoj njegdani izoštreni lik... (*Poskoči.*) Ma, što ja to šeperlakam?! Moram odma sve,

<sup>13</sup> Lat. (mantelum) kabanica; Dominikance nazivaju još i »crnom braćom« radi kratkog crnog plašta koji odijevaju preko svojega bijelog *habita*.

<sup>14</sup> Prijepis slovima druge abecede; prenošenje slova jedne pismenosti s pomoću slova druge pismenosti.

<sup>15</sup> Lat. (flagellare - bičevati) čovjek koji se šiba sam ili dopušta da ga drugi šibaju i muče; disciplinant.

<sup>16</sup> Lat. Lijepa i pobožna molitva Blaženoj Djevici Mariji; (Paulus Sclavonia) Šibenska molitva.

al baš sve... u detalj isplanirat, a za tijem pažljivo i sustavno realizirat. Nigdje ne smijem pogriješit. Pitanje je to života... oli smrti! Ide mi na ruku stanje opće mobilizacije. U takovim uvjetima svijem će bit razumljivije, za normalne uvjete teško objasnjive, narudžbe ke će idućih dana iz samostana krenut na adresu gradskih obrtničkih radionica. (*Ispod mantije izvuče specijalnu pergamenu s utisnutim pečatom samostanskog ekonoma-ta te staklenku grimiznog mastila. Oponašajući rukopis brata Ciprijana, piše. Nabraja.*) ...Cilindričnih staklenih posudica – 30 komada; stakalaca – (desetina puta petina laka) – 60 komada; brušenih leća – obostrano is-pupčenih – 3 komada; leća – jednostrano udubljenih – (dvadesetine laka promjera ) – 2 komada; ogledalaca... (*Kad završi narudžbenicu, pospe je prahom i pažljivo uvije. Rastvori sljedeći list i započne.*) Gradskoj kovačni-ci... (*Zastane. Razmišlja.*) A potom ču ljekarni »Male braće«,<sup>17</sup> kožarskoj radnji... pak ču žitnici Rupe... bačvariji... (*Piše.*)

### Prizor V.

*Polumrak ispovjedaonice. Duga, bremenita šutnja.*

DŽIVO (*Poslovično.*): Oče, sagriješih protiv neba i pred tobom. Nije-sam dostojan zvati se sinom tvojim. (*Kroz stisnute zube, s gađenjem, kao uvodu, kao psovku ili kletvu.*) Od propasti Carskoga Grada... Stambola...<sup>18</sup> kako ga tizi nazivlju, već nam, evo, deset godin ide s lošijeg na gore! Kako je kasnog proljeća krenuo od Drinopolja, prokleti je Mehmed Fatih osvojio stotinu utvrda po Bosni i po Hercegovoj zemlji. Pataren<sup>19</sup> Radak predo je nekrstu u ruke kraljevski Bobovac. Izdaja na sve strane. Stjepan Tomaše-vić skončo, prevaren, u Ključu... Herceg jedva sačuvo živu glavu, ukrcav' se na mletačku galiju. Čak se i dobra kraljica Katarina<sup>20</sup> iz Dubrovnika, evo, sklonila u Rim! (*Živošću koja je prikladna samo mladosti.*) Lasno je u salonu, na svilenu jastuku stražnjicu grijat i čembalo slušat! Nijesam ja za to mantiju odjenuo... Prosti čovjek, tamo vani, živi kako marva. Nit' za ljudsku, nit' za Božju riječ znade. To je polje moje sjetve... Da` Bog da, bilo... nji` ove žetve! Molim te, dobri učitelju, usliši mi žarku želju! Ako ništa, nadisat ču se svježeg zraka i nagledat se divota našeg kraja. Sigurno ču nešto i naučit. A... što se tiče skladišta... svi ih izbjegavaju. Red je da i

<sup>17</sup> Franjevci, minoriti »siva braća«.

<sup>18</sup> *Tur.* (Istanbul od novogrč. is tin polin – u grad) naziv za Carigrad u narodnim pjesmama i pričama.

<sup>19</sup> *Tal.* (patareno, paterino) naziv za vjersku sektu bogumila, babuna.

<sup>20</sup> Pripadnici bosanske kraljevske obitelji Kosača.

ja podmetnem svoja pleća za dobro zajednice. Neće bit loše da malo ojačam... u ime Oca i Sina i Svetoga Duha, Amen.

### Prizor VI.

*Skroviti podrumi stražnjih južnih dvorišta.*

DŽIVO (Žmireći »rasprostire« pred zaklopjenim očima, u memoriju pohranjenu shemu optičkog mikroskopa.): Leće okulara; postolje objektiva; leće objektiva; ručica za podešavanje; postolje; ogledalo; membrane. (Redom uzima sa stola potrebne dijelove i preciznim instrumentima ih slaže u skladnu cjelinu. Kad završi, odloži uredaj na stol i otvori ostakljena vratašca kredenca. Posegne za prvom u nizu staklenih cilindričnih posudica, uredno poslaganih na policama. U njima »klijaju« uzorci njegovog vlastitog sputuma,<sup>21</sup> razmazani na tankom filmu škrbne hranjive podloge. Umoći vršak najfinije svilene tkanine u ružičastu pjenu s dna staklenke pa zatim njome premaže »predmetno stakalce«. Prekrije ga istim takvim komadićem tankog, posve prozirnog stakla i odloži u središte postolja mikroskopa. Na metalnu pločicu u podnožju prospe majušnu hrpicu magnezijevog praha. Uzme komadić drvene strugotine i zapali je na peći. Sjedne i duboko udahne. Prisloni oči na leće okulara. Polako približuje plamen... U nekoliko trenutaka iskričave bjeličaste svjetlosti na zaslonu u pozadini scene zasja čudesni, nikada viđeni svijet. Pulsira i uvija se svojim pravilnim geometrijskim oblicima.): Ko vitraj crkvene rozete...<sup>22</sup> Ovo mi smrtnijeh neprijateljah, u mojoj vlastitoj slini... Sve je ko na slici. Jedino... njekako su mići. Jes... puno su, puno manji. Sasma sićušni. Ipak... dovoljno veliki da ih mogu vidjet. A to je od sveg najvažnije.

(Otiđe do zida i odveže uzicu s poklopca prve divovske drvene bukare<sup>23</sup>. Staklenom pipetom zahvati nekoliko kapi tekućine, a zatim nanovo hermetički zatvori posudu. Kapne uzorak pljesni u posudicu s razmazanom slinom i uredno je odloži na polici. Istim brojem označi bukaru i staklenku. Pozornica se zamrači na nekoliko sekundi pa ponovno osvijetli isti prizor.)

<sup>21</sup> Lat. slina, pljuvotina, pljuvačka, ispljuvavak.

<sup>22</sup> Franc. (rosette – ružica) arhit. velik okrugao prozor s različitim ukrasima, obično na pročeljima crkava.

<sup>23</sup> Bokar, bokal; tal. (boccale od novogrč. bokalion) krčag, pehar, vrč.

DŽIVO: Od početka procesa fermentacije prošlo je stotinu četir ure. Nijesam već sikur, pobudih li nečiju sumnju!? Valja mi zažmurit i činit što se činit mora... pak što ispade. (*Molećivo.*) Marijo Gospo, u tvoje ruke... Tako sam blizu... sa svijem, svijem blizu!

(*S velikim nestrpljenjem, s očajničkom nadom u spas, prisloni oči na leće mikroskopa.*) Eto će ovod i moja sudba bit zaključena. Jošte jedan: ali... ali! Kolike l'ću još morat pretrpjjet do konca? Do konca česa?! Bolesti... oli... života? Svekoja teča ima svoje konačno dno. Ima ga i teča ljudskijeh nada.

(*Bljesak zasljepljujuće svjetlosti obasja krug tajnovitog, minijaturnog svemira. Na zaslonu u pozadini scene zablista slika mikroskopskog kruga. Ništa se nije promijenilo. Sjenući geometrijski likovi plutaju poput trunke na prevlaci oka, prema rubu vidokruga. Neki od njih iznenada grčevito uvijaju svoja tanka, izdužena tijela.*)

DŽIVO (Razočarano.): Ništa! (*Posegne za idućom staklenkom. Svjetlost ponovno zaiskri.*) I jopet ništa! Ništa... od ništa!! (*S brojem utrošenih uzorka kopni i njegova nada. Uzdah za uzdahom... vapaj za vapajem... sve dublje se saginje pod teretom malodušja.* A onda, poput kapi ulja na površini vode, iz kruga se izdvoji »otočić« spasa. *Vrisne* Kružić! (*Tiho ponovi, kao da se ušutkuje.*) U krugu... kružić. (*Čita s oboda posudice.*) Iz vrtače podno Cavtata... (*Raznježen.*) Pregršt za pregršcu dragocjene zemlje vrijedni težaci dlanovima skupljadu i donosidu u široku rupu, a za tijem ju zidom ogradiše i čuvaše, ko zjenicu vlastita oka. Tako pošteno. (*Upire pogled gore... visoko... iznad prljavog, zadimljenog stropa... do zvijezda... i dalje.*) Ma, mi je nješto... (*Pripali novu hrpicu magnezija. Štapići i dalje veselo migaju usred poluprazne površine kružića.* Ono što nedostaje su zrnca. *Pomiren.*) To, tamo doli u sudu, jes ljekovita plijesan... *Penicillium chrysogenum...* Pronašo sam lijek! Lijek za druge... ne i za se!!! (*Pozornica se zamračuje.*)

### Prizor VII.

*Na zaslonu, u pozadini, projiciraju se prizori košmarnog sna: bjegunac trči šumnim besprostorom tame. Gonjen paničnim strahom, osvrće se ne bi li ugledao svog progonitelja – velikog modrog psa šiljastih, kratkih ušiju... Tu je, za njegovim leđima... Može na vratu osjetiti njegov vreli, hriпavi dah. Baklja u zapjenjenoj gubici iskri stotinama demonskih očiju. Očiju crnih ptica koje, proljetajući, dodiruju njegovo polugolo tijelo zagasitim damastom nevidljivih krila. Negdje ispred... sjedi dijete. Na čelu mu sjaji velika srebrna zvijezda. Ugleda bjegunca. Pruža prema nještu svoju malenu, bucmastu ruku. Iz sićušnih, nježnih ustiju prołomi se*

*dubok, grlen urlik: »Apage... satanas!!!« Gromoglasna jeka bolno pulsira. Scena se rasvjetljuje.*

*Najprostija brvnara od grubo tesane građe. Čisto je, toplo i ugodno. Dživo leži na skromnoj postelji prekrivenoj rogožarom. Odjekuje zaglušan pjev šturka.*

DŽIVO (*S naporom se odiže na laktove. Ogledava se po prostoriji.*): Ma, gdje sam ja ovo!? (*Utješen, spoznaje.*) Na Lokrumu... kod svete braće benediktinaca! (*Predano moli.*) ... Sve ostavio i gol slijedeći gologa Krista... radije odabro da se obogatiš... na nebu!

Ad vitam... aeternam! (*Iznenada se sruši nauznak.*)

( S V R Š E T A K )

## Znan, ča me udržalo

*Kasna jesen, dok dosadna kiša ne da mira, čini atmosferu još nekako tmurnijom i težom. Tamo u konobi obiteljske kuće najvećeg grada istarskog poluotoka, uz ognjište, došle su svojoj susjedi u goste Kate, Slava i Luca. Znajući kako dobro što se dogodilo s njihovom dragom susjedom, ženom koja je preko svojih leđa prevalila pola stoljeća, nastojale su razgovor učiniti neformalnim i stvari prebaciti na sadržaj trenutno aktualne turske sapunice. No, žena, glavna akterica priče, izgleda da je baš tog popodneva odlučila »ispraznuti dušu«, ne više svojoj obitelji jer sve su te njene traume s njom prošli i djeca i suprug, već je htjela svoje tuge reći prijateljicama s kojima svake nedjelje odlazi na misu da se zahvali Svevišnjemu što joj je vratio vjeru i dodijelio joj život dostojan jedne umirovljenice. Tako je naša junakinja D. tek ulila kavu iz džezve u šalicu i kapnula malo mlijeka da bi se onda kava na stolu dobrano ohladila i ostala neisprijena...*

*Baš danas kad cijeli Božji dan pada kao iz kabla, kad sve je sivo, a oblaci odozdo navješćuju još kiše, žena je odlučila odvezati čvor koji već nekih pet godina tišti njenu izranjavanu dušu. Poprilično uzrujana dolazi na pozornicu, sjeda na drveni stolac do svojih prijateljica i prekida tišinu.*

D.: »Dosta je tih štrigarij, tega fejsa, te škatule od konpjutera! Ču si sad lipo stresti jenu malu rakijicu. (Odlazi natočiti čašicu loze.)

Nemojte se, dica moja, štupiti! Moran popiti ništo jako, aš bi me moglo slabo u trbuhu čepati kad van se buden spovidala; moje tuge, grde, najgržlje ča krstijan njanke ne bi moga zamisliti, kaživala.

Ma nego mi je na srcu teplo, da ste došle h meni jušto danas, po uven grden vrimenu da mi delate kunpaniju ma da Van, moje drage, moren reči, povidati črnu žalost ka me je tukala. Više ud cilega svita drago mi je da ste tu poli mene sada, da mi dajete kuraja, aš ščer i sina, pak i moga ljubljene ga muža, ne želin stima grdima stvari, jopet hitati u dišperiju.

Vi ste moje »ljubice«, moji dragi pretelji ke san spoznala, sad u penžionu, ki mi kuraja dajete, zkima svaku nedilju h maši gren i na oltaru kantan. I virujte, bit će tako dokle me kosti budu držale, zafaljivati ču se dragen

Bogu i Divici, aš vira i molitva su me zaspravlje spasile ud unega najgoroga ča san stila, Bog mi prosti, učiniti. (*Zagleda se u daljinu.*)

Ne porta, ča vani grmi, lampa, ča pada kako da se nikad neće fermati. Vero san se zaželila nikemu spovidati ki me more razumiti, ki more kaptiti sve uve gadosti i šporkece ča su me valje, valje zatrle... (*Ubrzava priču, mašući rukama.*)

Zapravo reći, još ud malih nog nikako san vero nesrična bila, aš me je mati poli babe puštila pak neka me ona, starica, čuva. Bog moj dragi, ni mi bilo ža ter me je i baba napro volila i za me se šturmala, ma mati je stešo mati. San se igrala z dicon u selu, hodila z babon sakamor, za ručicu me je držala i bukivala. Pak jopet ne moren nikakor reći da mi je sve bilo namod, aš vero ni, ništo mi je falilo. A ča to? Gledala san na milo kako su svaku nedilju ta druga dica seljani, hodila u crikvu, kako su velečasnen pomogla ministrirati, a on njin je bonboniće dava aš su ga napro slušali. Prije maše su zvona tukla pak san pitala babu: »Ča je to, babo? Zašto zvona zvone, da ni ki umra?« Barba Martin je već unešto slabo sta, ma je ima i priko devedeset lit. Ma neću, ne, sve to sad, tote kaživati aš me je jeno malo sran, ter moran se potužiti da me je baba grdo pogledala. (*I sama je ostala posramljena, pogledavši u pod.*)

Ona nikad ni hodila h maši ni u crikvu, a ku je virovala u Boga, nisan kapila, samo znan da je bila trda partizanka, žena palega borca. Moga dida su karabinjeri uzeli sobun, na kamionu popeljali daleko na streljanje. Pak tako vero ne znan naprid sve babine pensire, ma meni je u životu bija grdi, crni deštin. Ča da drugo rečen?

»A, vi, moji dragi pretelji: Kate moja, Slavo, vidin da ste napro uši nakostršili!« (*Odlazi po križ i skida ga sa zida.*)

Pomalo, eko samo da uvi križ uzmen u ruke, će mi biti laglje dokle buden naprid z mojon teškon besidon i istinon hodila! »Bože moj, kadi si mi ti? Ne rabi da pensaš, sve će pasati jušto kako rabi, vira je tote poli moga tila, moje duše, vira u Te, nikad me ni prevarila, pod noge hitala. I sve uno ča me je pojidalo, kosti lomilo, pasalo je moj Bože, samo poradi Tebe. Ti me nikad nisi zabija, bija si mi najveći pretelja, utac, mati, bija si mi sve i samo san pensujući nate, ustala na nogah, trda, kalma, oslobođena.«

»Eko, moja draga, Luce moja, poslušaj me još jeno malo, te prosin!« (*Šeta koracima naprijed nazad.*)

Hojmo naprid, a grize me, napro me grize pak bih jušto za reći stila znati ča san ja kemu skrivila da san se toliko u životu napatila, da san morala po četirih hoditi i po ki zna koji put dizati se poradi fameje, pora-

di dice ka su me doma čekala, z škole došla lačna. Tribalo njin je skuhati, prontati, uprati, isti paričati, zadaću kontrolati. Ma, grda je bila, grda zaspravlje, grda, grop mi se niki vežalj na srcu učinija. Rane su me pekle, bolile, cilo tilo, noge i ruke, ud čuda pensiri, ud teškega dela, ud nike veće škole ča san pod stare dane učinila i marala pasati za bolje delo dobiti. Aš tako su mi baren trdo bili ubečali, ma su me prevarili kako breka, kako mokru krpu hitili i z gorega na gore metali, stili su mi usta zapruti, moltu uzejti i porad zdrave pameti, munjenu učiniti.

Ma ča da rečen, dižen h nebu ruke, nebu i Svevišnjen ki mi je jedini blažija muke. Te je dane vitar ledeni hloja ter i kad je sunce svitlilo i tēplilo, meni je svejeno bilo. Samo san čekala da nedilja jutro dojde da se spovidan i sve to za žrtvu Bogu dan. (*Pogledava prema gore, na usnama blagi smiješak.*)

Pak san tako prid Vazan pošla na spovid, klekla, prekrižila se i takala povidivati sve ča mi je bilo teško na duši. Ni pasalo par minuti, svećenik me je pogleda drito u oči i doslovce naredio: »Pogledajte onu sliku gore na oltaru, Isusa gdje trpi na križu, kruna bodljikava oko čela, ruke probijene čavlima! On je za nas trpio, preuzeo grijeha naše, da bi onda i uskrsnuo.«

San se stresla i zapensala: »Ma ča on to meni govori, ne zna on koliko je meni teško, kako patin, kako na ten vražen delu poradi drugih spaštan i preveć iman meku dušu pak me svi drže za sirotu, a ja samo mučin, trpin i plačen tamo u kantunu da me nidan ne vidi. Pak nisan ja Isus, zašto bih sada i ja sve to marala prehititi priko života prez da ča rečen za sebe ubraniti?!« Zdrhi su me pasivali, kolina klecali, žalost me još veča čepivala pak san si propensala: »Kakov je to Božji pastir, svećenik ko me ni riva do kraja posluhnuti i kapiti?« Rekla san mu još nikoliko grihi, zmolila pokoru i došla doma. Stešo san se jeno malo z dimbokega zapensala i domišljala na une beside ke mi je reka velečasni.

Pošla san u kamaru, ma jopet oka nis sklopila. Kako na delo sutra u oni osinjak pojti, kako se uloviti za kvaku ud vrati kad znan lipo da me tamо nidan ne kapi, još i manje voli i štima? Rivlju name zajno, a ja pak finila škole da bi mi jedan dan bolje u životu bilo, ma ne se sve na meni prelamalo. Znan samo da san u to vrime čuda patila skupa z mojon famejon ka je moje suze trla, peljala me h medigu, a meni njanke jena medežija ni pomogla. (*Sve više stišće križ prislanjajući ga na njedra.*)

Pasivali su dani i ure, ma zame, istinu za reči pomalo, su se fulili kako spuži. Pitajte me kako mi je ontar bilo, koliko san suz stočila? Koliko? Ne znan, nisan hi brojila, ma ne bi sve u moju kužinu bile ustale! A une be-

side ča san na spovidi čula kako da su mi se zatakale za uho. I trpila san čuda, čuda, koliko san umila. Ne želin sad spasti nik heroj, junačina! Ma tih pet lit, pet dugih lit, mi se steši para da san i ja svoj križni put pasivala i več ud tri puta pod križ padala, trpila i jopet se dizala, aš san morala. Doma z dela vred hodila, mužu i dici se potužila, isti za drugi dan pronatala, ma svako novo jutro jopet se žalosna dizala, kako da moran na strelljanje, a ne na delo. Ma lipi i dragi moj Bože, moran se i Tebi škužati aš me je tuga tih teških i grdih dani na delu bila dopeljala jušto do pred samega zida. Sotona, črni vrag, stala mi je priko puta, poskusiti mi je slabu dušu stila. Takla san dno, san si stila slabo učiniti, ništo magleno mi se sprid oči delalo, nis više imala kuraja, force, parala san da su me svi najzad zabili.  
*(Sjeda na stolac, rukom zatvara oči.)*

Tu san noć nikako rivala zmoliti krunicu, plakala san i govorila: »Moj Bože, pomori mi, ne moren više, ne daju mi mira, a ja njin nisan niš učinila!«

Najedanput, klupko se je počelo odmotivati, nika su stvari veramente sile na svoje misto. Još san ja na spovid hodila i grihe, aš san grdo pensala, spovidala, ma viru u Boga, moga Boga, jedinega, nisan nikad zgubila. Pak sad kad san na miru u mojen kantunu, kad su okolo mene samo pravi ljudi ki me razume, se čutin kako da san nika druga peršona, kako da san doživila niko oslobođenje znutra i zvanka. Pišen čuda lipih stvari, verše, pišen sve uno lipo i drago o mojen đardinu, mojen gradu, ljudin pravin ki me razume, o rožican i ljubavi ku san cili život davala i nikad nisan mrzila ter san se zavajk z viron budila i uvečer zaspala. Šperan se da će tako ustati i za naprid i da ču još čuda lit poživiti ma nikad više tako šeriju što-riju ninemu povidati.

A ča je to moje »ljubice«, ča ste se tako pokunjile? Ne mojte si trti suze, neka ustane kakova za spomen na moju i vašu viru ka nan je najliplje u životu dala i nikad nas ni privarila. Eko da je i daž se kalma i babin pas se učinija! Vero ču Vas napro zbulikivati ča ste me poslušale i rivale kapiti.  
*(Diže se i odlazi do ognjišta ljubeći svoje prijateljice.)*

*(Zastori se spuštaju.)*

## Besedarnik – kazalo nepoznatih riječi:

ču si stresti – popiti	kamaru – sobu
škuro – tamno	kvaku – rukohvat od vrata
kaživaju – pokazuju, govore	breka – psa
daž – kiša	pojidalo – izjedalo
škatule – kutije	nakostršili – načulili
štrigaj – čudesna	zabija – zaboravio
štupiti – čuditi se	kalma – mirna
čepati – uhvatiti	po četiri hoditi – puzati
grde – ružne	lačna – gladna
krstijan – dobar čovjek, od vjere	grop – čvor
pensati – misliti	hitili – bacili
ljubice – tepanje za svoje prijatelje	medigu – liječniku
penžijon – mirovina	fulili – polako izmicali
maši – misi	spuži – puževi
kantan – pjevan	ontar – tada
vira – vjera	zatakali – zalijepili
šajete – munje	vred – brzo
hitaju – sijevaju	zdela – s posla
spražnjaju – prazne se	štoria – priča
šporkeca – prljavštine	verše – stihove
vero – uistinu	kuraja – biti optimist, imati volju za naprijed
ter – jer	force – snage
šturmala – brinula	parala – mislila
sakamor – svugdje	veramente – uistinu
bukivala – ljubila	peršona – osoba
kapila – razumijela	đardin – park
popeljati – povesti	rožican – cvijećen
pensire – misli	šperan – nadam se
deštin – sudbina	zbukivati – izljubiti
metali – stavljali	babin pas – duga
munjenu – ludu	
hloja – jako puhač	
drito – ravno	
kantunu – kutu	
zdrhi – jeza	
zapensala – zamislila	

## Tomina posljednja večera

*(Toma – Blizanac sjedi na obali velikog Bengalskog mora zagledan u daljinu.)*

Divne li beskonačnosti, Gospodine moj i Bože moj. Ovo more sjeća me tvog miljenika Ivana. Bili smo po godinama najbliži i najčešće se družili. Volio sam ga. Uvijek je bio zanesen morem i neprestano te ispitivao, moj Isuse, hoćeš li ga još voditi da vidi veliko more. A ono je more bilo sitnica prema nesagledivosti ovoga. Tamo gdje mi pogled više ne dosiže, pitam se kakvi bi otoci, zemlje i ljudi mogli postojati do kojih nikad neću doprijeti. Slušao sam priče o ljudožderima koji nastavaju daleke otoke i uvijek se pitao kako bi bilo moguće njima navijestiti radosnu vijest o tebi? Bi li oni uopće išta shvatili ilibih i ja postao euharistija za njih, a oni me pojeli i prije nego libih im objasnio da si ti, Isuse, sebe dao za hranu i da kruh i vino kao najveće tajne tvoje trajne prisutnosti označavaju da se i mi trebamo dati za hranu i žrtvovati se da bi drugi mogli živjeti? Oni bi to shvatili doslovce i pojeli me bez grižnje savjesti. Zamišljam izgled tih ljudi i čudesnih zemalja koje još nitko nije video. Ali sad znam da dalje od ove obale nikad više neću krenuti. Ovdje je kraj mog životnog puta. Iako se veselim susretu s tobom, spopada me silna tuga za prijateljima koje sam stekao. Hoće li znati dalje sami? Hoće li preuzeti moje poslanje? Usliši mi molbu, Gospodine, i ostavi trajni trag svog Tome u ovoj prostranoj zemlji.

*(Pograbi oblutak i baci ga površinom promatrajući kako se smiruju krugovi.)*

Što sam učinio? Možeš li, Gospodine moj i Bože moj, biti zadovoljan mojim djelom? Jesam li mogao više i bolje? Sigurno! I po mojoj ljudskoj sposobnosti moje bi djelo završilo kao krugovi vode u koju je bućnuo kamen. Ali ti Gospodine ne gledaj na djelo, nego na čežnju kojom gledam prema tvojim stanovima. I kažeš da si zadovoljan sa svojim Tomom?! To mi čini susret s tobom još radosnjijim. Tamo ćeš opet biti ti, s osmijehom na licu, a uz tebe tvoja mama. Kako je ljekovita bila njezina prisutnost među nama apostolima! U njezinim sam očima uvijek gledao komad

neba. I ako sam si za života mogao predstaviti vječno boravište, onda se ono sastoji od Marijinog pogleda i tvog osmijeha, moj Gospodine.

Volim u mislima odlutati valovitim zelenilom Galileje zamišljajući se u starom društvu dvanaestorice s Tobom na čelu pa onda zaredati gradovima i mjestima čeznutljive Judeje s Jordanom koji je ugrozio sve putove i gradove prijeđene s Tobom od Meronskog jezera do Mrtvog mora. Kažeš li mi to da moja životna rijeka neće završiti u mrtvom moru? Znam, to je stoga što sam naučio hodati s tobom. I danas kao i onda dok smo zajedno išli Palestinom. Na jednom takvom putu s istočne strane Jordana sreli smo Mešaka, bogatog trgovca koji je imao trgovine duboko u za nas posve tajanstvenoj Indiji i poslovaо je s kraljevima i velikašima. Dobro se sjećam tog susreta dok smo onako zadihani trčali za Tobom od grada do grada Perejom i kako nam je dobro došao predah u Mešakovoj karavani. Jahanje na njegovim jahačim životinjama skratilo nam je tada put i povratilo snagu, a on sam pokazao je veliko zanimanje za Tvoj nauk, makar on nije nikad bio primjeren bogatima. I kad je neprijateljstvo Velikog vijeća nakon što si ti uzašao i poslao Duha raspršilo Tvoje sljedbenike, za mene je postalo dragocjenio to prijateljstvo. Pronašao sam ga i uz njegovu karavanu upoznao mnoge gradove s Tvojim putem. Koristio sam sliku karavane i uspoređivao je s putem kojim nam je ići noseći tvoje dragocjenosti opasnostima usprkos. Osjećao sam kao da ponavljam židovsko sužanjstvo u Babilonu. Liječio sam u tvoje ime Parthe, a napokon sam s njim ušao u Mašhad, raskrsnicu trgovačkih putova gdje su Židovi imali svoju sinagogu. Mešak me predstavio ondašnjem sinagogu kao visokog povjerenika samog Mesije i kao učitelja. Ugled Mešakov je bio toliki da me sinagog pustio da čitam.

Koje li promisli, moj Gospodine, kada se preda mnom otvorio onaj svitak s Izaijinim tekstrom kojeg si ti čitao u nazaretskoj sinagogi. Čitao sam oduševljeno sjećajući se svega što si nam ti govorio o Izaiji i njegovom proroštvu o tebi. Kažeš da je tvoja ruka bila тамо i da si mi ti pružio svitak?! Sad mi je jasnije zašto sam osjećao kako Duh govori i plamti u meni i s ponosom na kraju posvjedočio twoju dobrotu po kojoj i ja smijem razglašavati tu radost koja je zadesila sav svijet. Mislio sam da će svi pohrlnuti krstiti se jer sam mislio da istom vatrom koja gori u meni plamte i srca mojih slušatelja, sunarodnjaka u tuđini. Prevario sam se. Prišao mi je sinagog i s vidnim prekoravanjem dao mi do znanja da se sveti tekstovi ponajprije ne čitaju tako seljački kao da se svadamo na tržnici, nego ravnim dostojanstvenim glasom bez podizanja i naglih spuštanja. Rekao

mi je da je riječ Božja dovoljno uvjerljiva po sebi i ne treba nikakve ljudske uvjerljivosti i gestikuliranja i glumatanja. A ja sam mislio da samo uvjerljivo čitam. Meni su, oprosti mi, Gospodine, uvijek išli na živce pismoznaci koji su tobože uzvišenim čitanjem i zapjevavanjem izazivali zijevanje i dosadu. Sami nisu ništa razumjeli niti su sebe znali uvjeriti u ono što čitaju. Hladno su čitali i mlako živjeli. Najviše me pogodilo kad je rekao da je već davno prije do njega došao službeni proglaš o lažnom proroku Nazarećaninu i njegovim sljedbenicima koje ne da ne odobravaju sveti Jeruzalema, nego ga, naprotiv, osuđuju i kako je on za moguć dolazak takovih kao što sam ja svoju zajednicu dobro pripremio i oboružao kamenjem. Gospodine, njemu oprosti za sve što je tada izgovorio, a ja ti nikad neću moći dosta nazahvaljivati za Mešaka koji me tada spasio od sigurnog kamenovanja. Od svih židovskih tradicija u dijaspori su najbolje sačuvali taj običaj kamenovanja, a izgubili su gotovo sve druge običaje: u prehrani, odijevanju, stanovanju. Makar im ni riječi nisu ništa mekše od kamena ni jezik neprecizniji od ruke. I da su tada uspjeli u svom naru, sada bih sa Stjepanom odozgo gledao ovu o radosti neobavještenu zemlju i kraljicu koja se klanja poganskim božanstvima, ali tvoja providnost je za mene imala drugačiji plan. Pripojio sam se Mešakovoju uvijek u pokretu karavani i nastavio predodređeni put. Tako sam malo po malo upoznavao Indiju i Indija radosnu vijest dok nisam dospio s druge strane ove velike zemlje i našao se pred ovim velikim oceanom. Iza mene su ostali mnogi susreti, poznanstva, prijateljstva, ali i nevolje iz Indore, Mumbaia, Kalhapura, Bangalorea, Velorea prije nego sam napokon stigao na obalu ovog čudesnog mora u Madrasu.

Sinoć sam usnuo san da sam dospio na neobičan otok gdje su ljudi bili podjeljeni na dvije kaste: bogate koji su od davnine mogli kupovati lijepе žene i siromašne kojima su preostajale ružne žene. Bogati i lijepi prezirali su siromašne i ružne tako da su ih držali manjima od domaćih životinja i kućnih ljubimaca. Iskorištavali su ih i tukli tako da je kod siromaha bila vidljiva u očima duboka tuga i strah. Osjećali su se beskorisnima i nevrijednima tupo gledajući u svoju svakidašnjicu. U budućnost se nisu ni usuđili pogledati. Gotovo da su se pomirili sa svojom sudbinom. Tada sam im ja počeo govoriti da su oni djeca Božja također, čak i više od bogatih i lijepih, da su njihove duše lijepе i da ih Bog silno voli nadoknađujući svu nepravdu koja im je nanesena. Tada su svi oni krenuli za mnom. Na obali je čekao brod s velikim jedrima, a s palube mi je domahivao Petar. Svi smo krenuli na obližnji pusti otok. Pitao sam se zašto idemo baš na taj burom

opustošen otok kojeg su bogati i lijepi smatrali ukletim, ali dok smo pristajali, otok je procvao, baš kao i ružni siromasi koji su radosni i s osmijehom na licu postali lijepi. Da, evanđelje je stvar siromaha jer bogati misle da su već našli izvor svoje zabave i veselja.

(*I zagleda se Toma u daljinu kao da vidi sav prijeđeni put i pred sobom ima sve ljude s kojima ga je vezala sudska Kristovog apostola.*)

Otok je samo slikovit san, ali put kojim sam išao i ljude koje sam pridobio za tvoje kraljevstvo su stvarni. I svi smo se mi zaputili na taj cvjetni otok, tako pust za one koji ne vjeruju. Krenuli smo na dugačak put. Ti, Gospodine, kažeš da duljinu puta mjeriš prijeđenim putem od mesnatog do duhovnog čovjeka. Pamtim tu razliku od onog susreta s tobom po uskrsnuću i znaj da se stalno ispitujem jesam li prošao taj put? Jesam li se znao rastati od prošlosti i biti oruđe u tvojim rukama koje obrađuje Božju njivu. Tražio si od mene da zaboravim svega sebe i sve svoje da bih lakše mogao trčati twoju trku unaprijed, a ja ne znam jesam li u tome uspio. Pokušavao sam i zatomljivao svoje osjećaje, ali se još uvijek sjećam svog oca i sestre blizanke. Nikad me nisu drugačije zvali nego Toma ili pak Didymus. I jedno i drugo nosilo je isto značenje koje me podsjećalo da imam sestruru blizanku pa kako onda da je zaboravim. Od ta dva imena draže mi je ovo aramejsko jer si me Ti tako zvao. Katkada mi se čini da čujem kako me tvoj glas zove: »Toma!« Okrenem se, ali nigdje nikoga. Tako me sada svi zovu i ne znajući da me svaki puta podsjeti na moju sestruru i nećake koje sam zauvijek napustio. Nedostajali su mi. I očeva zlatarska radionica, iako sam uvijek uz sebe nosio pokretni zlatarski pribor što mi je nerijetko otvaralo vrata otmjenih kuća pa i palaču ovog kraljevstva.

(*Val mu zalije noge, a pjena koja se povlačila podsjeti ga na ukrase kojima je uresio kraljevski pehar.*)

Ljudi su takvi, Gospodine. Oni ti vole zlatni nakit, a i naši su oci više voljeli zlatno tele od tvojih kamenih Zakona, Kamen je uvijek težak. I ti si bio kamen spoticaja. Ljudima je teško prepoznati sjaj onog nakita koji treba resiti ljudsku dušu. Jesam li sebe uresio takvim nakitom? Ne bi bilo dobro da sam iskovao mnogo nakita za druge, a da za sebe nisam polučio nakit u kojem bih se tebi, moj Gospodine, dopao. Ovdje u Kalamini više neću nikome praviti nakit. Možda ni duhovni. Došao je kraj. Sutra kad dođu kraljevi stražari, probost će me po kraljevoj naredbi. Kažeš da se i ženski nakit stavlja na uho tako da se probuši?! Ovaj nasilni čovjek koji pokazuje svoju kulturu time da svakoga sasluša pa je tako i mene i tvoj nauk, Gospodine, pokazat će i svoje nasilničko naličje jer se ta tvoja

istina sada okrenula na njegovu štetu. On te ne shvaća, Gospodine. Tvoj nauk za njega je egzotična priča originalna po svojoj neobičnosti. Ali kad to njega košta, odmah je spreman u ruke uzeti koplje. No ako ti kažeš da je to stavljanje ukrasa na tvog Tomu, onda me oslobađaš svakog straha.

Kako je smiješna bila ona zgoda kad je doveo svećenika božice Kali, budističkog redovnika, učitelja Zarustrinog kulta i naučitelja učenog Lao Cea da se ja s njima svadam i nadmudrujem. Spopao me smijeh. Ti znaš, Gospodine, mene. Kad sam u nevolji, stanem se smijati kao blesav. To me je uvijek spašavalo. Onda sam im rekao upravo ono što mi je Duh šapnuo: »Nisam došao nadmudrivati se jer to nije moj posao, još manje tući se s nekim jer sam poslan u misiju mirovstva, ali ono što znam jest da sam poslan razglasiti radosnu vijest da je Bog dobrohotno pogledao na cijelu zemlju i pomirio je sa sobom poslavši tebe, svog Sina, da bismo smjeli vjerovati da smo međusobno i s tobom braća i da smo djeca istog Oca koji nas gleda baš kao što bi najbolji otac i mogao gledati svoju dječu: Abwun dvashmaya...«

(*Toma se okrene prema kraljevskom dvorcu nastavljući na aramejskom Oče naš...*)

Od svih prisutnih razumjela je to samo kraljica. I na njoj ti zahvaljujem i molim te da je sačuvaš u dobroj vjeri kojom ide ususret tebi. Što sam drugo mogao reći njegovoj ženi kad me pitala kako se može tebi još više omiljeti, nego joj govoriti o predanoj čistoći i potpunoj suzdržanosti kakvu si ti za života najviše cijenio i u čemu sam ja nastojao slijediti tebe, tvoju mamu i Ivana? I ona je otišla govoreći: »Od danas moj će muž morati spoznati da nisam njegova igračka, nego Božja svetinja koja ne pripada niti sebi samoj.« Zar sam joj na te riječi mogao reći: »Čekaj malo, to bi se moglo loše odraziti na moju kožu kad kralj shvati da je to došlo od nauka iz mojih ustiju.« Ili pak da sam joj rekao da je tvoj nauk samo teoretski, a ne i praktičan?! Već čujem njegove riječi: »Ti si mi oduzeo užitak koji mi pripada pa mi preostaje užitak da ti ostaneš bez svakog budućeg užitka!« Kraljica mi poručuje da bježim! Da, ona se boji za moj život, ali kakva bi ostala moja poruka kad bi ljudi govorili da sam bio kukavica i da sam se bojao za svoj život, a propovijedao da čovjek mora za svoju svetu istinu uvijek biti spreman položiti život? To je smisao tvoje euharistije.

Nadao sam se još jednom doći u Judeju i posjetiti svoju sestruru i grob svog pokojnog oca i sastati se s pokojim apostolom i učenikom jer s njima sam posve izgubio vezu. Granice su postale teško prolazne. Perzijanci i Rimljani su sve netrpljiviji. Politika! Nesretni ratovi! Kad će ona prestati

krojiti svijet!? Kad će zavladati Tvoj mir? Kada će doći tvoje kraljevstvo? U zonama ratnih operacija danas sve teže prolaze karavane. Pa kako da onda dođem u Jeruzalem?!« To ćeš ti, moj Gospodine, učiniti umjesto mene. Kaži Kefi da ne znam kako ćemo ostati u jedinstvu preko tih granica kad naš nauk preuzmu naši učenici. Kažeš da upravo to sada činiš? I da si prošao pored groba moga oca i da će sutra biti sa svojim ocem. Ali navrati još k mojoj blizanki i njenom domu. I Judeju pomiluj svojim pogledom. O kako bih rado s tobom prošao sve one puteve kojima smo prolazili i ponovno video mjesto gdje si ti, živi kamen, utemeljio zdanje novog hrama duše pa vidjeti tvog možda još na životu bratića Judu, pa starog Šimuna, pošteno Filipovo lice ili dragog i tihog Andriju, Mateja, Zebedejeve sinove...

I Mešaka bih rado ponovno video. Viče li on još uvijek onaj sebi svojstven »Krrrr!« nad svojim devama? Je li ostao vjeran tvojoj riječi? Je li i on kamen ugrađen u vječni Jeruzalem? Jesmo li mi svi duhovno kamenje o koje će se mnogi spoticati baš kao što se spotiču o tebe? Hoće li bar naši sljedbenici shvatiti da je hram duhovna tvorevina ili će ponovno podizati kamene hramove kao Herod Veliki, a ubijati duhovno? S tobom nam je sve postalo jasno, ali za oči svijeta tebe više nema. Sve je to tako brzo nestalo u magli minulog vremena, a opet mi se čini kao da je bilo jučer. Da bar mogu na trenutak vratiti to vrijeme, osim dakako onog groznog čovjeka iz Keriota. Znam, Gospodine, sve će ih u svoje vrijeme vidjeti, ali oprosti mi što me sada spopada sjeta. Takav sam. Katkad sumnjičav, katkad preosjećajan. Jesi li mi zaboravio ono uskrsno jutro kad sam posumnjao u sve i zanijekao moć tvog ustajanja od mrtvih? Bio sam lud. Lutao sam poljima i nisam nakon tvoje smrti znao što bih sa sobom. Kažeš da sam to popravio svojim neumornim hodom i da će to sutra posve ispraviti? Ti kažeš, ja vjerujem. I oprosti na bujici mojih pitanja. Tvoj Toma je ostao neznanica kao i u dane tvoga uskrsnuća. Neznanje tako lako postaje nevjera. I sada sam se posve izgubio i podijelio u pameti i srcu. Jedan dio mene još je tužan, drugi čezne za trenutkom kad ćemo se opet susresti. Da, tamo kod tebe je Jakov sa Stjepanom i neki od moje braće, ali tko će umjesto nas propovijedati? Gospodine, oprosti, opet sam nevjeran, ali katkada mi se čini da oni koje sam poučio ne izgaraju istim žarom kao mi. Mi smo vjerojatno zato takvi jer smo vidjeli slavu tvoju, ali ovi kao da ne vide ono što mi vidimo. Kako će tek vidjeti oni koji će od njih primiti poklad vjere? A tek oni za stotinu i više godina? Isuse moj, što će učiniti s tvojom Crkvom? Znam, kažeš da djeluje Duh Sveti, ali nisi li ti rekao da

on puše gdje hoće? Zato me na odlasku spopada tuga za ovom Crkvom ovdje koju ostavljam. Hoće li je vjekovi posve zamesti kao pustinjska dina napušteni grad? I kad se jednom spoje sve Crkve u jednu, hoće li ova Crkva imati išta zajedničkog s ostalima i hoće li se znati stopiti u jedno, kao što si to ti tražio od nas, svojih učenika? Znam, ništa ne može uskrsnuti što nije spremno umrijeti. No život je nešto što želi zadržati stanje živosti. Ne ljuti se na mene ni što volim ove koje sam stekao za tebe i dragi su mi. Sad ih moram ostaviti. Ne samo na milost i nemilost ovom nasilnom kralju, nego i budućim vremenima. Ali slušam tvoje riječi i vjerujem ti da ćemo sve što u životu dodirnemo s ljubavlju naći u stostrukoj mjeri u tvom kraljevstvu.

*(Napušta obalu i ulazi u veliku prostoriju. Uređuje stol i razmješta stvari.)*

Evo dolaze moji prijatelji da blagujemo večeru. Ostani s nama jer se smračilo i jer želimo da na mojoj posljednjoj večeri bude kao i na tvojoj. Vidim ih žalosne i čujem kako govore da je ovo prava posljednja večera i govore da veće žalosti nije bilo ni na tvojoj posljednjoj večeri. Oni znaju da ih napuštam. Uostalom ovo i jest posljednja večera i ti ne nedostaješ. I oni se pitaju kao mi tada u Jeruzalemu: Kako ćemo bez tebe!? Kako će oni bez svog pastira, a ja im moram reći da je odgovor u njima samima, njima koji postavljaju pitanje, jer među njima ti ćeš preko mojih ruku odrediti pastira.

*(Ulaze uzvanici i sjedaju za stol. Toma uzimlje ručnik stavљa ga oko vrata i uzima posudu s vodom sagibajući se k nogama svojih učenika i pere im noge. Dok ih briše, govori im.)*

One noći, kad je Krist gospodin bio predan, oprao je noge nama kao što to ja činim vama. Takva je njegova naredba. Da bismo mogli biti oprani, moramo naučiti služiti. Taj me čin sjeća Lazarove sestre koja je svojim suzama zalijevala Isusove noge, a kosom ih brisala. Tu nam je njezinu ljubav Isus dao za primjer jer samo ljubav opravdava i briše nevoljnju prošlost.

*(Ustaje i uzima u ruke kruh i pehar. Obred je brzo završen. Pojeli su sve mrvice, a prazne pehare odložili.)*

U ovaj čas otišli smo u vrt maslina. Isus se povukao da moli i da pati u svoj boli koju smo i mi prouzročili. Tada se približio izdajica. Uhvatili su ga. Svi smo se razbježali. I ja sam pobegao. I najduže sam od svih lutao. Bio sam kao lud. Pronašli su me kao posljednjeg od svih apostola i javili da je Krist Gospodin umro na križu i uskrsnuo. Nisam vjerovao. U moju ludu glavu više ništa nije ulazilo osim očaja što smo svi bili kukavice, a

jedan i izdajica. Vidio sam ga kako visi na grani sav crn. To je povećalo moju izgubljenost. Vikao sam poljem da smo ubili Boga i da će kazna biti trenutna i strašna. A oni su uporno ponavljali: »On je živ! Javio nam se!« U sebi sam mislio: pa da, baš vama kukvicama koji ste se razbjježali kao i ja?! Mislim da mi se tada zalijepio sam đavao očajanja. Ostalu priču već znate. Ovim svojim prstom dodirnuo sam Božje srce. Otada više nikad nisam posumnjao da nas Bog voli. Ostanite mu vjeri. Dodu li sve dovde zlobnici, jer đavao uvijek ima svoje sluge, i reknu vam da Isus nkiće uskr-snuo i da je sve bila prevara njegovih apostola i čak vam podvaljuju svoje dokaze, vi recite: »Ne, mi smo Tomini učenici. Učenici onoga koji je dodirnuo svojim prstom ne samo rane, nego i onu što je sezala do dubine srca Uskrsloga i taj je prst bio čudotvorno prisutan među nama.« Mene više neće biti među vama, ali uz to vaše sjećanje ostat će vam ovaj kruh i vino. Dogodi li vam se da se razbjježite u trenutku mog smaknuća, skupite se opet. Ljudski je pobjeći, ali je đavolski ne znati se vratiti za stol svom Ocu koji nam je u Sinu pripremio ovaj obiteljski stol oproštenja i ljubavi i ne mogu ništa drugo reći nego vam još jednom pružiti prst koji je dodirnuo Božje srce. Dodirujući ga i vi ćete dodirnuti onog koji neka se više nikad ne rastavi od vas. Uostalom, znam da osjećate da je Isus s nama. A kad on uopće nedostaje?

(Zatim se obrati Isusu:)

Još te jedno molim: ne daj da se izgubi ova moja zajednica vjernih. Ne stoga što bi se reklo: »Eto Blizanac je radio uludo! Ništa nije ostalo od njegovog posla i poslanja!«, nego bih htio dati poklon budućim vremenima. Kad putovi postanu opet prohodni, da se ponovno moji nađu s Petrovima, Andrijinima i onima od ostalih pa uskliknu radosni: »Gle, ovdje još Toma slavi svog Gospodina da nadoknadi svoju nevjeru!«

Pitaš me zašto se sad ne pitam: »Kamo ideš Gospodine?« Ti se šališ sa svojim Tomom. Sad dobro znam kamo si tada išao i znam kuda sada ja trebam zakoračiti. Ti si moj put i moja istina, Gospodine moj i Bože moj!

# Bilješke o autorima

**BARTULOVIĆ, Danica** (Kreševo Brdo, 1953.), Podstrana

danicabartulovic@yahoo.com

Piše poeziju, prozu i eseje. Objavljuje ih u domaćim i inozemnim časopisima, a zastupljena je i u više antologija i zbornika. Članica je *Društva hrvatskih haiku pjesnika*. Dobitnica je nekoliko međunarodnih nagrada za poeziju te nagrade za pjesnikinju godine (na temu muke Isusove) koju dodjeljuju *Pasionska baština* i *Društvo hrvatskih književnika*.

Na 3. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 3. nagrade za poeziju.

Objavila je 14 pjesničkih zbirki.

**BLAŽEVIĆ, Željka** (Split, 1963.), Split

totazekya@net.hr

Piše pjesme i priče. Do sada je objavila jednu priču.

**BLAŽI, Ladislava** (Gorjani, 1944.), Varaždin

tvidacic@gmail.com

Piše pjesme, priče i putopise, najčešće na kajkavštini. Sudionica je brojnih književnih recitala.

Na 1. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 1. nagrade za putopis, a isti uspjeh ponovila je i na 4. susretu.

**BOŽDAR, Ivan** (Gradište, 1936.), Zagreb

ivanbozdar@yahoo.com

Piše pjesme, priče i aforizme za djecu i odrasle. Radove objavljuje u časopisima i novinama, zastupljen je u više zbornika i antologija, a brojne priče i pjesme objavljene su mu i u udžbenicima za osnovne škole. Sudjelovao je na brojnim recitalima i književnim susretima. Član je *Društva hrvatskih književnika*. Dobitnik je brojnih nagrada među kojima je i *Nagrada Grigor Vitez za knjigu Zvrkaste priče*.

Objavio je sedam knjiga (pjesme, pripovijetke, aforizmi).

**DAMJANOVIĆ, Iva** (Livno, BiH, 1974.), Sesvete

iva.damjanovic16@gmail.com

Diplomirala je engleski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pjesme objavljuje u časopisima i zbornicima radova. Sudjelovala je na brojnim recitalima i pjesničkim natječajima na kojima je dobila i nekoliko nagrada.

Na 4. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 1. nagrade za poeziju.

**ERGOVIĆ, Josip** (Zagreb, 1956.), Bern, Švicarska

j\_ergovic@gmx.ch

Diplomirao je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Svoje književne radove objavljuje u časopisima i zajedničkim zbirkama.

Na 4. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 1. nagrade za monodramu.

**GAVRAN, Zdravko** (Slavonski Brod, 1957.), Zagreb

zdravko.raven@gmail.com

Diplomirao je jugoslavenske jezike i književnosti i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Književnik je, prevoditelj i recenzent. Svoje književne radove objavljuje u značajnim književnim i vjerskim časopisima, a zastupljen je i u najznačajnijim anto-

logijama i zbornicima duhovne književnosti. Sudionik je brojnih književnih susreta. Član je *Društva hrvatskih književnika*, *Matrice hrvatske i Hrvatskog katoličkog zbora »MI«*.

Objavio je sedam knjiga (pjesme, epigrami, aforizmi, eseji, književni ogledi i kritike).

### **GLAVINA, Božidar** (Prelog, 1962.), Prelog

bozidar.glavina@gmail.com

Piše poeziju i dramske vrste. Radovi su mu objavljeni u nekoliko zbornika. Član je *Matrice hrvatske* i voditelj kazališne amaterske udruge u Prelogu.

Objavio je šest knjiga (poezija, drama, igrokazi na kajkavskom narječju).

### **IVANJEK, Mirko** (Slivonja Jarek, 1950.), Prigorje Brdovečko

mirkoivanek@zg.htnet.hr

Diplomirao je sociologiju i jugoslavenske jezike i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Osnovao je *Kajkavianu*, udrugu za prikupljanje, čuvanje i promicanje hrvatske kajkavske baštine. Svoje književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima.

Nagrađivan je na sva četiri dosadašnja *Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«*: na 1. susretu dobitnik je 2. nagrade za esej, na 2. susretu 1. nagrade za kratku priču, na 3. susretu 1. nagrade za monodramu, a na 4. susretu 3. nagrade za monodramu.

Objavio je pet knjiga (roman, priče, meditacije).

### **JANČI, Đuro** (Đurđevac, 1955.), Đurđevac

djuro.janci@gmail.com

Bavi se književnim i likovnim radom. Do sada nije objavljivao svoje književne radove, ali ilustracije redovito objavljuje u časopisima i zbornicima. Član je *Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima* i *Matrice hrvatske*.

**KATIĆ, Elvira** (Zadar, 1955.), Zadar

elvira.katic@optinet.hr

Diplomirala je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zadru. Piše pjesme i priče.

Objavila je zbirku lirske minijature Čipkaste ure (2012.).

**KLARIĆ, Josip** (Gračišće, 1952.), Gračišće

alvijana123@gmail.com

Piše poeziju i prozu na čakavskome narječju. Sudjeluje na književnim susretima, a svoje radove objavljuje u časopisima i zbornicima.

Objavio je zbirku poezije i proze *Spomenar Gračišća* (2011.).

**KOŽLJAN, Denis** (Pula, 1961.), Pula

denis.kozljan@yahoo.com

Diplomirala je predškolski odgoj na Visokoj učiteljskoj školi u Puli. Pjesme i književne osvrte objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na književnim recitalima i natječajima.

Na 4. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 2. nagrade za monodramu.

Objavila je šest knjiga (pjesme, osvrti).

**MALTAR, Zdenka** (Varaždin, 1964.), Novi Marof

zdenka.maltar@gmail.com

Završila je studij upravnoga prava u Zagrebu. Piše poeziju i prozu na hrvatskom standardnom jeziku i na kajkavskome narječju. Radovi su joj objavljeni u zajedničkim zbirkama i u časopisu *Kaj*. Sudjeluje na brojnim književnim recitalima na kojima je više puta i nagrađivana.

Na 2. susretu hrvatskoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 3. nagrade za putopis, na 3. susretu 2. nagrade za kratku priču, a na 4. susretu 3. nagrade za kratku priču.

Objavila je zbirku kajkavske poezije *Tebi, Erato* (2012.).

**MARETIĆ, Marija** (Maružini, 1947.), Žminj

mija.maretic@gmail.com;

Pjesme i prozu piše na čakavštini i na hrvatskom standardnom jeziku. Zastupljena je u mnogim zajedničkim zbirkama i zbornicima. Sudionica je brojnih pjesničkih susreta na kojima je više puta i nagrađivana.

Objavila je tri zbirke pjesama.

**MARTINOVIĆ-VLAHOVIĆ, Ružica** (Zagreb, 1950.), Slavonski Brod

ruzicamartinovic@yahoo.com

Diplomirala je medicinu na Medicinskom fakultetu u Zagrebu. Književne rade objavljuje u časopisima i zbornicima, a zastupljena je i u antologiji hrvatske duhovne poezije *Krist u hrvatskom pjesništvu* (2007.). Piše i popularno-znanstvene rade iz područja medicine.

Na 3. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 1. nagrade za kratku priču, a na 4. susretu 1. nagrade za esej.

Objavila je šest knjiga (pjesme, kratke priče, duhovne tekstove).

**MATIĆ, Ante** (Borčane, BiH, 1945.), Zagreb

antemat@gmail.com

Studirao je teologiju, talijanski jezik, filozofiju, sociologiju i novinarstvo. Poeziju i prozu objavljuje u značajnim književnim časopisima i zbornicima u zemlji i inozemstvu. Radovi su mu prevedeni na nekoliko stranih jezika, a i sam se bavi prevoditeljskim radom. Sudjeluje na recitalima i književnim susretima. Član je *Društva talijanskih pjesnika i pisaca*, *Hrvatskoga društva književnika Herceg Bosne* te dopisni član HAZU Bosne i Hercegovine. Dobjitnik je brojnih nagrada među kojima je i *Nagrada Antun Branko Šimić* za knjigu pjesama *Nebeska galija*.

Objavio je 13 knjiga (pjesme, pjesnička proza, priče, romani, memoarska proza).

**MATKOVIĆ, Ljiljana** (Čepin, 1959.), Zagreb

matkovic.ljiljana@gmail.com

Priče i drame objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjelovala je na nekoliko recitala i književnih natječaja na kojima je i nagrađivana. Objavila je knjigu *Muška krv* (2010.).

**MATOŠEVIĆ, Antun** (Davor, 1959.), Zagreb

antematos@yahoo.com

Piše poeziju. Do sada je objavljivao na internetskim stranicama, uglavnom na stranici *Katolici na internetu* te na vlastitim blogovima.

**MIKULEC, Mirjana** (Zagreb, 1959.), Oroslavje

mirjana.mikulec@revizija.hr

Diplomirala je ekonomiju na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. U časopisima i zbornicima objavljuje pjesme i kratke priče. Sudjeluje na recitalima i književnim natječajima na kojima je do sada nekoliko puta i nagrađivana.

Objavila je dvije zbirke pjesama.

**MILOHANIĆ, Tomislav** (Rapavel, 1956.), Poreč

tomislav.milohanic@pu.htnet.hr

Diplomirao je ekonomiju na Ekonomskom fakultetu u Rijeci. Književnik je, recenzent i urednik. Piše na hrvatskom standardnom jeziku i na čakavskome narječju. Radovi su mu objavljeni u više časopisa, zbornika i antologija, a pjesme su mu prevođene i na nekoliko stranih jezika. Sudjeluje na recitalima i književnim susretima u zemlji i inozemstvu. Član je *Društva hrvatskih književnika* i *Matrice hrvatske*. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada.

Objavio je 17 knjiga (pjesme, pripovijetke, putopisi, drama).

**PAVLOVIĆ, Pero** (Gradac, BiH, 1952.), Neum, BiH

p\_pavlovic@net.hr

Diplomirao je i magistrirao medicinsku biokemiju u Zagrebu. Piše pjesme, književne i likovne kritike, osvrte, prikaze te kulturološke i no-

vinske članke. Radove objavljuje u značajnim književnim časopisima, pjesme su mu uvrštene u više pjesničkih antologija i prevedene na nekoliko stranih jezika. Član je *Društva hrvatskih književnika*. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada među kojima je i *Nagrada Antun Branko Šimić* za knjigu pjesama *Nebeske latice*.

Na 4. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »*Stjepan Kranjčić*« dobitnik je 3. nagrade za poeziju.

Objavio je 31 pjesničku zbirku.

### **POTURIČEK, Nada** (Omanjska, BiH, 1958.), Križevci

nada.poturicek@gmail.com

Diplomirala je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Dobitnica je *Ngrade Ivan Filipović*, najvišega državnog priznanja za značajna ostvarenja u odgojno-obrazovnoj djelatnosti.

Pisanjem poezije bavi se dugi niz godina, ali do sada nije objavljivala svoje radove.

### **PRAJZ VELIĆ, Vesna** (Banja Luka, BiH, 1966.), Zagreb

vesna.prajz.velic@gmail.com

Diplomirala je novinarstvo na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Nakon dulje stanke ponovno se bavi pisanjem poezije. Do sada nije objavljivala svoje književne radove.

### **PROSENJAK, Božidar** (Koprivnica, 1948.), Velika Gorica

bozidar.prosenjak@alfa.hr

Diplomirao je romanistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Književne radove, koje piše i za odrasle i za djecu, objavljuje u književnim časopisima, a zastavljen je i u školskim čitankama te u brojnim antologijama i zbornicima. Gostovao je na više tisuća književnih susreta u zemlji i inozemstvu. Djela su mu prevedena na više stranih jezika. Član je *Društva hrvatskih književnika* i *Hrvatske zajednice samostalnih umjetnika*. Dobitnik je književnih nagrada i priznanja među kojima su najznačajnije nagrade *Ivana Brlić Mažuranić* i *Grigor Vitez*, obje dodijeljene mu za roman *Divlji konj*.

Objavio je 40-ak knjiga za djecu i odrasle (romani, pripovijetke, aforizmi, kritike, slikovnice, dramska djela), od kojih je lektirno djelo *Divlji konj* do sada doživjelo čak 17 izdanja.

### **RABAR, Josip Sanko** (Zagreb, 1946.), Zagreb

sanko.rabar@terrakom.net

Diplomirao je filozofiju i sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pjesnik, prozaist, eseist, filozof, kritičar, scenarist i publicist. Svoje rade objavljuje u brojnim časopisima i na radijskim postajama. Zastupljen je u više od petnaest antologija i za svoje rade više je puta nagrađivan. Član je *Društva hrvatskih književnika* i *Hrvatskog društva katoličkih novinara*.

Na 2. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »*Stjepan Kranjčić*« dobitnik je 1. nagrade za esej, na 3. susretu 3. nagrade za esej, a na 4. susretu 1. nagrade za kratku priču.

Različite književne žanrove koje stvara objavio je u deset samostalnih knjiga, a uredio je i zbornik suvremene hrvatske duhovne poezije *Kruh i vino* (2009.).

### **RAGUŽ, Mateja** (Koprivnica, 1979.), Križevci

djevochka@yahoo.com

Diplomirala je i magistrirala stomatologiju na Stomatološkom fakultetu u Zagrebu. Piše pjesme i priče, a neke od njih objavila je u zajedničkim zbornicima rada.

### **ROVIČANAC, Dubravka** (Zagreb, 1963.), Zagreb

dubravka.ro@gmail.com

Diplomirala je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Uglavnom piše priče za djecu koje redovito objavljuje u dječjim časopisima te na Hrvatskom katoličkom radiju.

Na 4. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »*Stjepan Kranjčić*« dobitnica je 3. nagrade za esej.

Objavila je dvije slikovnice i CD dječjih priča.

**ŠOVAGOVIĆ, Tomislav** (Šibenik, 1976.), Zagreb

tsovagovic@yahoo.com

Diplomirao je novinarstvo na Hrvatskim studijima u Zagrebu i teologiju na Institutu za teološku kulturu laika u Zagrebu. Piše poeziju i prozu. Sudionik je brojnih književnih recitala na kojima je više puta i nagrađivan.

Na 1. susretu hrvatskoga duhovnoga književnog stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 2. nagrade za putopis, na 2. susretu 1. nagrade za monodramu i 3. nagrade za esej, a na 4. susretu 3. nagrade za putopis.

Objavio je zbirku priča *Rudnik čvaraka* (2012.).

**ŠUK, Vladimir** (Zagreb, 1956.), Oroslavje

dado.suk@gmail.com

Diplomirao je ekonomiju na Fakultetu za vanjsku trgovinu u Zagrebu. Svoje književne rade objavljuje u časopisima i zbornicima radova. Sudjeluje na recitalima i književnim natječajima na kojima je nekoliko puta i nagrađen.

Na 4. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 2. nagrade za poeziju.

Objavio je dvije knjige (pozija, haiku, kratke priče).

**TOMIĆ, Sonja** (Dubrovnik, 1947.), Zagreb

stjepan.tomic@zg.t-com.hr

Diplomirala je hrvatski i njemački jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te teologiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Književnica, prevoditeljica, slikarica, ilustratorka. Radovi su joj zastupljeni u čitankama, nizu književnih časopisa, dječjih listova te zbornika i antologija suvremene duhovne književnosti. Prevođena na nekoliko stranih jezika. Članica je *Društva hrvatskih književnika*, *Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne i Hrvatskog društva katoličkih novinara*.

Na 3. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 1. nagrade za putopis, a na 4. susretu 2. nagrade, također za putopis.

Objavila 30-ak knjiga (priповijetke, romani, zbirka poezije za odrasle, strip, hagiografije za djecu, slikovnice - od kojih je većinu sama i ilustrirala).

### **TOMIĆ, Stjepan** (Donji Kladari, BiH, 1943.), Zagreb

stjepan.tomic@zg.t-com.hr

Diplomirao je hrvatski i latinski jezik i književnost (na Filozofskom fakultetu u Zagrebu) te teologiju koju je kasnije i magistrirao (na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu). Zastupljen je u brojnim književnim domaćim i inozemnim časopisima, čitanci te u nekoliko antologija i zbornika suvremene duhovne književnosti. Djela su mu prevedena na slovački jezik. Član je *Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne i Hrvatskog društva katoličkih novinara*.

Nagradivan je na sva četiri dosadašnja *Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«*: na 1. susretu dobitnik je 1. nagrade za esej, na 2. susretu 2. nagrade za putopis, na 3. susretu ponovno 1. nagrade za esej, a na 4. susretu 2. nagrade za esej.

Objavio je devet knjiga (pjesme, romani, znanstveno-teološki tekstovi, priče za djecu i odrasle).

### **ZAGOREC, Danijela** (Zagreb, 1968.), Križevci

danijela.zagorec@gmail.com

Diplomirala je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Poeziju je do sada objavljivala u časopisima i zbornicima.

### **ZDRILIĆ, Ivanka** (Zadar, 1968.), Zagreb

ivzdrili@gmail.com

Diplomirala je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zadru, a u Osijeku knjižničarstvo. Pjesme objavljuje u časopisima i zbornicima.

Objavila je zbirku pjesama *Raskrižja* (2012.).

# Bilješke o članovima Stručnoga ocjenjivačkog suda

**LONČAREVIĆ, Vladimir**

(Zagreb, 26. 7. 1960.), Zagreb

Književni povjesničar, kritičar, publicist, feljtonist, antologičar i urednik. Završio je studij kroatistike i jugoslavistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1985., gdje je i magistrirao 2002. Doktorirao je na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu 2004.

Radio je kao novinar u *Vjesniku INA-e*, kao lektor u časopisu *Obnovljeni život* i izdanjima Zagrebačke banke te kao savjetnik u Ministarstvu razvijatka i obnove. Bio je urednik kataloških listova *Jordan* i *MI*. Pomoćnik je savjetnika u Uredu Predsjednika Republike, predavač na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu i suradnik Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. Član je *Društva hrvatskih književnika* i *Matrice hrvatske*.

Znanstveno se bavi istraživanjem kršćanskog udjela u hrvatskoj književnosti XX. stoljeća. Objavio je više stotina različitih članaka, kritika, prikaza, intervjua i eseja s područja religije, književnosti i kulture u raznim listovima te dvadesetak stručnih i znanstvenih članaka u časopisima i zbornicima. Uradio je više knjiga poezije, proze i eseja. Urednik je biblioteke *Popularni hrvatski roman* nakladnika *Verbum*. U biblioteci *Hrvatska katolička baština XX. stoljeća* nakladnika *Glasa Koncila* priredio je knjige o D. Ćepuliću, I. Jakovljeviću, P. Grkcu, Lj. Marakoviću, F. Rožiću i J. Andriću. Napisao je veći broj predgovora i pogovora raznim izdanjima.

Autor je knjige eseja *Oslobađanje povijesti* (Zagreb, 1997.), znanstvenih monografija *Luči Ljubomira Marakovića* (Zagreb, 2003.) i *Književnost*



*i Hrvatski katolički pokret 1900.-1945.* (Zagreb, 2005.), antologija *Krist u hrvatskom pjesništvu od Jurja Šižgorića do naših dana* (Split, 2007.) i *Hvaljen budi, Gospodine moj: Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu* (Zagreb, 2009.; s B. Petračem i N. Videk) te izbora *Križni put u stihovima hrvatskih pjesnika XX. stoljeća* (Zagreb, 2010.).



## PETRAČ, Božidar

(Zagreb, 21. 7. 1952.), Zagreb

Književni povjesničar, antologičar, kritičar, publicist, urednik, bibliograf, prevoditelj, pjesnik. Završio je studij komparativne književnosti, talijanskog te francuskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Radio je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, bio lektor na Jagiellonskom sveučilištu u Krakowu. Godine 1989. uključio se u politički život kao član Hrvatske demokratske zajednice. Bio je savjetnik predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, zastupnik u Hrvatskom saboru i glavni urednik *Vjesnika*. Glavni je urednik u nakladničkoj kući *Alfa*. Predsjednik je *Društva hrvatskih književnika*, član *Hrvatskog P.E.N. centra* i *Hrvatskoga filološkog društva*. Organizator je i sudionik više znanstvenih i stručnih skupova te književnih tribina u zemlji i inozemstvu. Dobitnik je više književnih nagrada.

Uz više stotina kritika, znanstvenih, stručnih i preglednih članaka, studija i recenzija u periodici te predgovora i pogovora u knjigama i književnim zbornicima, priredio je brojne knjige hrvatskih i svjetskih pisaca. Urednik je biblioteka *Vrhovi svjetske književnosti* i *Hrvatska katolička baština XX. stoljeća* nakladnika *Verbuma*. Preveo je s francuskog jezika više beletrističkih naslova psihologičkih i religioških tekstova te naslove povijesne i teološke literature s talijanskog jezika.

Vrlo je zapažen antologičar, sastavio je antologije: kapitalnu *U sjeni Transcendencije* (s N. Juricom, Zagreb, 1987.); *Duša duše hrvatske: novija hrvatska marijanska lirika* (s N. Juricom, Mostar, 1988.); *Hrvatska lađa, I, II. Izbor pjesničkih i proznih tekstova te dokumenata o stvaranju neovisne suverene države Hrvatske i o Domovinskom ratu 1990.-1992.* (s V. Pandžićem, Zagreb, 1996.); *Kip domovine: antologija hrvatske rodoljubne poezije XIX. i XX. st.* (Zagreb, 1996.); *Majci, Kraljici mira* (Međugor-

je, 1998.); *Mila si nam ti jedina – hrvatsko rodoljubno pjesništvo od Baščanske ploče do danas* (s J. Bratulićem, Zagreb, 1998.); *Hrvatska božićna lirika od Kranjčevića do danas* (Zagreb, 2000.); *Povrh starog Griča brda : Zagreb u hrvatskom pjesništvu 19. i 20. stoljeća* (Zagreb, 2000.); *Hrvatska uskrsna lirika od Kranjčevića do danas* (Zagreb, 2001.), *Hvaljen budi, Gospodine moj: Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu* (s V. Lončarevićem i N. Videk, Zagreb, 2009.) te proznu zbirku *Božićne priče* (Zagreb, 2001.).

Uz ostalo, priredio je knjige *Dante u hrvatskoj likovnoj umjetnosti i književnosti* (s T. Maroevićem, Zagreb, 1982.), *Ivan Pavao II. i Hrvati* (s F. Šanjekom, Zagreb, 1995.) te sastavio udžbenike *Hrvatska čitanka 5-8* (s V. Pandžićem, Zagreb, 1997-1999.).

Uz knjigu pionirskoga značenja *Futurizam u Hrvatskoj: dossier* (Pazin, 1995.), objavio je zbirke književnih kritika i eseja *Jakovljeve ljestve hrvatske lirike* (Zagreb, 2003.) i *Različiti književni svjetovi* (Zagreb, 2006.) te zbirke poezije *Dani kušnje* (Zagreb, 2001.) i *Cedulje sestri Klari* (Zagreb, 2012.).

## BOSNAR, Drago

(Vinagora, Hrvatsko zagorje, 6. 9. 1947.),  
Oroslavje

Svećenik Zagrebačke nadbiskupije, književnik, predvoditelj, autor duhovnih meditacija na radiju. Osnovnu školu pohađao je na Vinagori i u Desiniću, gimnaziju u Interdijecezanskom sjemeništu na Šalati u Zagrebu, gdje je maturirao 1966. i kao bogoslov Zagrebačke nadbiskupije započeo studij teologije na Bogoslovnom fakultetu. Nakon kraćega boravka u Njemačkoj i svećeničkoga ređenja 1973., diplomirao je 1974. kod prof. Ivana Goluba s temom o književnosti Augusta Cesarca »Čovjek u nedohodu«.



Kao svećenik najprije je djelovao kao kapelan u Prelogu, potom kao župnik u podravskome Drnju i Peterancu. Uz župničku službu vrijeme je posvećivao proučavanju sveze teologije i književnosti, prijevodima i esejima. Svoju je poeziju objavljivao u časopisima *Spectrum*, *Svesci* i *Kana*. Više godina uređivao je vjerski program na Radiju Koprivnica i s prijateljem, svećenikom Josipom Vnučecom, uređivao biblioteku *FOS-ZOE*, objavljujući svoje prijevode katehetsko-homiletske tematike. Godine 1994., kao župnik u zagorskoj Orešovici, počeo je djelovati kao autor u emisiji *Du-*

*hovna misao* na 1. programu Hrvatskog radija na kojem i danas kao župnik u Oroslavju, redovito objavljuje.

Od radova objavljenih u časopisu *Svesci* objavio je antologiju latinsko-američkoga pjesništva *Bune i otpora* i dvije zbirke svojih pjesama: *Život je tako čudesan i Jedanaesta postaja*. U biblioteci FOS-ZOE objavio je prijevode s njemačkoga: *Znakovne propovijedi*, *Biblijski igrokazi*, *Pokorničko bogoslužje*, *Kratke priče I. i II.*, *Punina i Praznina* (mistika augustinca Davida Steidl-Rasta), *Molitva s onu stranu riječi* i *Govor znakova*. Kao plod suradnje na Radiju Koprivnica i 1. programu Hrvatskoga radija objavio je zbirke duhovnih meditacija: *Duhovno u svagdanjemu* (1998.) i *Dopustiš li životu da ti pride* (2010.). U pripremi mu je i treća zbirka *Odmrsivanje uzlova*.

# **Sudionici (autori)**

4. susreta hrvatskoga duhovnoga  
književnoga stvaralaštva  
»Stjepan Kranjčić« 2012.

1. Nedjeljka Andrić, Slavonski Brod
2. Petar Babić, Križevci
3. Draženka Bakšaj, Varaždin
4. Josip Balaško, Brezovica
5. Tomislav Baran, Zagreb
6. Zdenka Barbir, Ivanska
7. Danica Bartulović, Podstrana
8. Ivan Bašić, Split
9. Boris Beck, Zagreb
10. Zvonko Benković, Susedgrad (Zagreb)
11. Ankica Bistrović, Koprivnica
12. Željka Blažević, Split
13. Ladislava Blaži, Varaždin
14. Ivan Boždar, Zagreb
15. Božidar Brezinčak Bagola, Hum na Sutli
16. Jadranka Bukovica, Lovran
17. Dražen Bušić, Zagreb
18. Ankica Cicvarić, Podstrana
19. Kristina Čaćić, Vidovec

20. Željka Čakan, Zagreb
21. Mihovila Čeperić-Biljan, Rijeka
22. Slavica Čizmić, Split
23. Drago Čondrić, Split
24. Zdenka Čorkalo, Split
25. Sanja Damjan, Koprivnica
26. Iva Damjanović, Sesvete
27. Igor Divković, Zagreb
28. Renata Dobrić, Kaštel Sućurac
29. Maja Duhač, Zagreb
30. Josip Ergović, Bern (Švicarska)
31. Branimir Fabek, Sveti Martin pod Okićem
32. Milan Frčko, Koprivnica
33. Božica Gašparić, Starigrad (Koprivnica)
34. Goran Gatalica, Zagreb
35. Zdravko Gavran, Zagreb
36. Božidar Glavina, Prelog
37. Vera Grgac, Novaki Bistranski (Donja Bistra)
38. Slavica Grgurić Pajnić, Delnice
39. Ana Guberina, Zagreb
40. Ružica Gulan, Split
41. Elizabeta Herceg, Koprivnica
42. Tatjana Hikec, Gornja Stubica
43. Vesna Hlavaček, Mostar (Bosna i Hercegovina)
44. Ljiljana Ilić Udovičić, Gornji Stupnik
45. Iskra Ivanišević, Split
46. Jadranka Ivanović-Bolog, Stuttgart (Njemačka)
47. Mirko Ivanjek, Prigorje Brdovečko
48. Nada Jačmenica, Sveti Križ Začretje
49. Ana Jakopanec, Koprivnica
50. Đuro Jančić, Đurđevac
51. Đuro Jelović, Donja Višnjica

52. **Ivan Jordan**, Ljubač (Ražanac)
53. **Živka Kancijanić**, Vodnjan
54. **Pejo Karlović**, Zagreb
55. **Elvira Katić**, Zadar
56. **Josip Klarić**, Gračišće
57. **Denis Kožljan**, Pula
58. **Evica Kraljić**, Nova Gradiška
59. **Ana Krnjus**, Pazin
60. **Marija Lamot**, Krapina
61. **Štefanija Ludvig**, Dubravica
62. **Vladimir Ludvig**, Dubravica
63. **Ljiljana Lukačević**, Ivanec
64. **Gordana Lukačić**, Zagreb
65. **Vesna Lukatela**, Zagreb
66. **Admiral Mahić**, Sarajevo (Bosna i Hercegovina)
67. **Zdenka Maltar**, Novi Marof
68. **Marija Maretić**, Žminj
69. **Ružica Martinović-Vlahović**, Slavonski Brod
70. **Ružica Marušić-Vasilić**, Varaždin
71. **Ante Matić**, Zagreb
72. **Zdenka Matijaš**, Zagreb
73. **Lovorka Matijević**, Sesvetski Kraljevec
74. **Ljiljana Matković**, Zagreb
75. **Antun Matošević**, Zagreb
76. **Ivan Meštrović**, Križevci
77. **Vladimir Miholek**, Đurđevac
78. **Mirjana Mikulec**, Oroslavje
79. **Tomislav Milohanić**, Poreč
80. **Mirjana Miljković**, Zagreb
81. **Branka Mlinar**, Omiš
82. **Vlasta Molinar**, Zagreb
83. **Damir D. Ocvirk**, Pula

84. Verica Pandžić, Zagreb
85. Stjepan Paulić, Sesvete
86. Vinko Pavić, Zagreb
87. Jelka Pavišić, Velika Gorica
88. Pero Pavlović, Neum (Bosna i Hercegovina)
89. Alojz Pavlović, Zadar
90. Lidija Pavlović-Grgić, Mostar (Bosna i Hercegovina)
91. Ana Penić, Osijek
92. Lajčo Perušić, Zagreb
93. Katica Petreković, Vodnjan
94. Josip Planinić, Zagreb
95. Nada Pomper, Križevci
96. Nada Poturiček, Križevci
97. Vesna Prajz Velić, Zagreb
98. Jagoda Prebeg, Rijeka
99. Antun Stjepan Prević, Radovan
100. Tina Primorac, Sesvete
101. Božidar Prosenjak, Velika Gorica
102. Ljerka Pukec, Zagreb
103. Silvana Puljić, Split
104. Josip Sanko Rabar, Zagreb
105. Tanja Radović, Zagreb
106. Vlatka Raguž, Križevci
107. Mateja Raguž, Križevci
108. Katica Rajić, Koprivnica
109. Adam Rajzl, Đakovo
110. Marijan Rebrina, Kupres (Bosna i Hercegovina)
111. Dubravka Rovičanac, Zagreb
112. Petrana Sabolek, Čakovec
113. Tereza Salajpal, Koprivnica
114. Slavica Sarkotić, Lekenik
115. Antonija Selaković, Zagreb

116. **Anto Stanić**, Kreševo (Bosna i Hercegovina)
117. **Stjepan Svedrović**, Brezovica
118. **Kerin Šafarić**, Vodnjan
119. **Ljiljana Šerbić**, Vodnjan
120. **Ivan Šoić-Maleni**, Samobor
121. **Tomislav Šovagović**, Zagreb
122. **Ankica Špoljarić Mandić**, Križevci
123. **Vladimir Šuk**, Oroslavje
124. **Domagoj Švabek**, Koprivnica
125. **Daniela Todorić**, Imotski
126. **Vinka Tokić Burolo**, Umag
127. **Stjepan Tomić**, Zagreb
128. **Sonja Tomić**, Zagreb
129. **Đuro Vidmarović**, Zagreb
130. **Zlatko Vidulić**, Sisak
131. **Nina Vodopić**, Kuna Pelješka
132. **Slavko Vranjković**, Nuštar
133. **Nela Vrkljan**, Zagreb
134. **Danijela Zagorec**, Križevci
135. **Ivana Zdrilić**, Zagreb

Svim autorima zahvaljujemo na sudjelovanju!

# U izvedbi

## 4. susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva

### »Stjepan Kranjčić« 2012. sudjelovali su:

#### *Organizator:*

Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«

#### *Pokrovitelji:*

Župa sv. Ane Križevci  
Župa BDM Žalosne i sv. Marka Križevčanina Križevci

#### *Pokrovitelji nagrada:*

Galerija hrvatske sakralne umjetnosti »Laudato«

»Glas Koncila«

»Veritas – Glasnik sv. Antuna Padovanskog«

»Kršćanska sadašnjost«

Hrvatska dominikanska provincija

Doprinos Susretu dali su Grad Križevci, Koprivničko-križevačka županija,  
»Radnik d. d.«, »KTC d. d.« i Veterinarska stanica Križevci.

*Stručni ocjenjivački sud:*

Vladimir Lončarević (*predsjednik*), Božidar Petrač, Drago Bosnar

*Suradnici:*

Roko Bašić, Valentina Jurišić, Domagoj Kliček, Suzana Knežević (*koordinatorica*),  
Tihomir Knežević, Marcel Kovačić, Martina Majdak, Željko Picig, Željko Štubelj,  
Marina Vidović, Renata Vivek Božić, Patricia Županić

*Izvršni producenti Susreta:*

Stjepan Soviček i Dražen Hladuvka, *križevački župnici*

*Interpretacija:*

Marija Šekelez, *glumica*  
Dubravko Sidor, *glumac*

*Glazbeni program:*

Kvartet »Crisinus«

*Scenaristica i voditeljica:*

Tanja Baran







ISBN 978-953-241-365-6



9 789532 413656

[www.glas-koncila.hr](http://www.glas-koncila.hr)

40 kuna